

CSERNUS SÁNDOR:

**A ZSIGMONDI MAGYAR ÁLLAM KÜLPOLITIKÁJA 1420-IG
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL NYUGAT-EURÓPÁRA**

/egyetemi doktori disszertáció/

S z e g e d

1978

Tartalomjegyzék

B e v e z e t é s	1--4
I. A ZSIGMONDI DIPLOMÁCIA FŐBB ÁLLOMÁSAI 1412-IG	
1./ Európa politikai életének főbb kérdései és Magyar ország helyzete a 14. század végén	4--14
2./ Zsigmond harca a magyar trónért, és a magyarországi uralom megszilárdítása	14--32
/1382--1404/	
3./ Zsigmond főbb külpolitikai törekvéseinek kikristályosodása és a 'nagyhatalmi diplomácia' kezdetei /1404--1412/	32--58
II. A ZSIGMONDI DIPLOMÁCIA KITELJESÉDÉSÉNEK IDŐSZAKA /1412--1420/	
1./ A konstanzi zsinat összehívásával kapcsolatos feladatok	60--79
2./ Zsigmond közvetítési kísérlete a százéves háborúban, valamint Németalfölddel kapcsolatos diplomáciai tevékenysége	80--137
III. ZSIGMOND NYUGAT-EURÓPAI DIPLOMÁCIAI TEVÉKENYSÉGE ÉS MAGYARORSZÁG	138--150
J e g y z e t e k	

B e v e z e t é s

Az Anjou-kor és a Hunyadiak kora közé eső mintegy fél évszázad időszakának vizsgálatánál kétségtelenül az első szembetűnő tény az, hogy ennek a korszaknak nincs hazai kortárs elbeszélő forrása, olyan, amely összekötő kapocs lehetne a fenti két korszak forrásanyaga között.¹ A kor történelmének kutatásánál így természetesen mindenekelőtt az okleveles anyag jöhet számításba.² Kétségtelen, hogy ez a körülmény bizonyos egyoldalúságot eredményezhet, még akkor is, ha nyilvánvaló, hogy mennyiségileg és minőségileg is legfontosabbnak ez az anyag bizonyul.³ Az oklevelek részleges rendszerezése kellő, de témánk szempontjából mégsem elégséges bázist nyújt a földolgozáshoz.⁴ Mivel a középkori diplomatika jellegéből következett, hogy írásos anyagának jelentős része kikerült az országból, a rendszerező tevékenység -- és így a földolgozás is -- külön nehézséget jelent. A zsigmondi diplomácia irányainak, főbb elképzeléseinek felvázolása és kifejtése tehát csak akkor oldható meg sikeresen, ha a rendelkezésre álló anyagot közvetett forrásokkal tudjuk kiegészíteni.⁵ Zsigmond környezetéből került ugyan ki olyan elbeszélő forrás, amely uralkodásának egyes időszakait kortársként mutatja, de Windecke krónikájának színvonala meglehetősen alacsony.⁶ Az elbeszélő forrásokról alkotott képet alapvetően nem befolyásolja a helytörté-

neti forrásirodalom sem, hiszen általában érzéketlen mindazokra a problémákra, melyek a regionális történeten kívül esnek.⁷ Az egyetlen olyan forrás, mely hazai szerző műve, és a Küküllei-féle munka folytatásának minősíthető, Thuróczy János krónikairól működésének eredménye.⁸ Létrejötté azonban túlságosan távol esik Zsigmond korától, és témánk szempontjából különösen sajnálatos az a tény, hogy "... a külpolitikai eseményekről, az európai államok hatalmi viszonyairól nem volt sem áttekintése, sem elképzelése. De talán érzéke sem azok kapcsolatainak megértéséhez."⁹

Nyilvánvaló, hogy ilyen körülmények között különösen értékes információkkal szolgálhatnak azok a források, melyek nem hazánkban -- sőt esetleg attól meglehetősen távolságban -- készültek, és magyar vonatkozású anyagot tartalmaznak.¹⁰ Ez az anyagmennyiség pedig korántsem lebecsülendő, különösen a Zsigmond-korban nem az. Ki kell emelni, hogy a vizsgálandó elbeszélő források jelentős részének színvonala viszonylag magas,¹¹ Zsigmond diplomáciai lépései pedig eléggé fontosaknak látszottak ahhoz, hogy a korszak történetírói nemzeti krónikáikban is reagáljanak rájuk.¹² Ennek ellenére nagy tömegű értékes anyaggal természetesen nem számolhatunk a magyar történelmet illetően, mégis igen becseseknek kell tartanunk a zsigmondi diplomáciával kapcsolatos információkat, különösen azért, mert annak megnyilvánulásait gyakran több oldalról is értékelik. Külön

erénye az említett munkáknak, hogy — miután meg lehet-
tősen tájékozottak a földrész politikai életével kap-
csolatban — az európai politikai viszonyok szerves ré-
szeként tárgyalják Magyarországnak és uralkodójának eze-
repét a nemzetközi politikában.¹³ Fontosak továbbá kul-
túrtörténeti és kapcsolattörténeti szempontból is.¹⁴

A határainkon kívül, de közvetlen környezetünkben szü-
letett anyagot történészeink kellőképpen és folyamato-
san felhasználták. Jelenlegi munkánk egyik célja vi-
szont éppen az, hogy az ezeken túl létező értékes, és
eddig kevésbé használt forrásanyagot a lehetőségekhez
mértén számba vegyük, illetve részben föl is dolgozzuk,
nyomon követve ezzel a zsigmondi diplomácia olyan pró-
bálkozásait, melyeknek menetét, összefüggéseit a föl-
tárt anyag információi megvilágítják.¹⁵ Így tehát a
Zsigmond-kor története egyik fontos részterületének,
a diplomáciának,¹⁶ meghatározott időkereten belüli
vizsgálatához — az okleveles anyag mellett — a kor-
szak rendkívül gazdag francia krónikairódmának ada-
tait használtam föl elsősorban.¹⁷ Meggyőződésünk, hogy
ez a forrásanyag — kiegészítve a spanyol, angol és
németalföldi anyaggal — fontos adalékokat szolgál-
tat a 14—15. sz.-i magyar külpolitika és diplomácia
vizsgálatához.¹⁸

I.

A ZSIGMONDI DIPLOMÁCIA FŐBB ÁLLOMÁSAI 14²⁰-IG

1./ Európa politikai életének főbb kérdései és Magyar-
ország helyzete a 14. század végén

Zsigmond uralkodása az európai feudalizmus igen bonyolult és rendkívül érdekes időszakára esett. A 13--14. században tapasztalható válság utórezgéseit tükrözte a Zsigmond-kor Európája. Mély szerkezeti átalakulás volt itt napirenden; annak vagyunk tanúi, hogy miképp tör magának utat a rendiség a hűbéri feudalizmus omladozó keretei között, és hogyan alakulnak át Európa országai fokozatosan rendi monarchiákká.¹⁹ Konkrét időszakunkra már nyilvánvalóvá vált, hogy a hűbéri társadalom teljesen kifulladt, a kifejlődött árútermelés és pénzgazdálkodás fokozatosan szétfeszítette az öröklött politikai kereteket, és egyben az is, hogy a rendi átalakulás felé tendáló belső, szerkezeti átalakulás meggyorsult. Ennek a válságos időszaknak a mutatói közé sorolhatjuk a következőket: a nagy nyugati egyházszakadást,²⁰ mely mind egyházi--ideológiai, mind pedig egyházi--szervezeti téren tükrözi a feudalizmus krízisét,²¹ a százéves háborút, mely az akkori Európa legfejlettebb területének, Flandriának a bir-

toklásáért folytatott angol--francia vetélkedésnek adott keretet, és amelynek elhúzódása egyre élesebben dobja felszínre a kor problémáit;²² a még egyre megújuló kereszteshadjáratokat,²³ melyek a hűbéri társadalomban fölgülemlett, belül hasznosíthatatlan energiák egyik levezetési csatornáját jelentik, és korszakunkra már fokozatosan más tartalommal telítődnek;²⁴ továbbá az eretnekmozgalmakat és parasztfelkeléseket, melyek az alávetett néptömegek viszonyulását fejezik ki az említett problémákkal kapcsolatban.²⁵ Ezek a körülmények nyilvánvalóan közrejátszottak abban, hogy Európa e korszakbeli politikai életére a nemzetközi kapcsolatok szerepének növekedése a jellemző, és ezzel együtt az országok közötti érintkezésekben fokozódik természetesen a diplomácia jelentősége is.²⁶ A diplomácia természetes ügyintézési formájává vált ennek a rendkívül komplikált időszaknak, és az adott körülmények között szinte korlátlan csellekvési és manipulációs lehetőségeket nyújtott. Az európai politikai életben mindez természetesen együtt járt a békés rendezési törekvések addigi formáinak fölüújításával.²⁷ Az előbbiekből következik az is, hogy egyetemes európai diplomáciát csak úgy lehetett az adott korban művelni, ha az a fentebb említett problémák valamelyikéhez kapcsolódik. Ezek között primátusa nyilván az egyházszakadás kérdésének van, hiszen jellegeből és az addigi

nemzetközi politikai gyakorlatból következően ez érintette a legszélesebb területeket, és — különösen korszakunkban — ez kínálta a legnagyobb mozgási lehetőséget is.²⁸ Ráadásul — mint majd láthatjuk a továbbiakban — ez az a terület, melyhez a kor többi lényeges nemzetközi politikai kérdéseit hozzá lehet kapcsolni.²⁹ Mindenesetre az európai politikai életben még továbbra is fontos tényező maradt a pápaság, az egyház, illetve a császár.³⁰ Mellettük azonban egyre nagyobb szerepet kaptak hatalmi súlyuk következtében azoknak az országoknak az uralkodói — köztük ekkor a legfontosabb Franciaország —, akik már az ezt közvetlenül megelőző időszakban irányító szerepet töltötték be a nemzetközi politikai életben,³¹ és hatalmukat a pápával és a császárral szemben is folyamatosan igyekeztek — sikerrel — megnövelni. Igen lényeges elemeivé váltak az európai politikai életnek az itáliai kereskedőköztársaságok is.³² A földrész politikai viszonyaira tehát jellemző, hogy több, közel azonos súlyú hatalom is aktivizálódott, és tevékenyen vett részt a diplomáciai életben.³³ A mennyiségileg alaposan megnövekedett lehetőség — és feladatrendszer megkövetelte a diplomáciától, a különböző helyekről kiinduló külpolitikai törekvések képviselőitől, hogy rendszerben gondolkodjanak, olyan kapcsolatrendszerben, amely számol valamennyi hatalmi tényező szerepével.³⁴

Ahhoz, hogy a korszak különböző európai politikai

törekvéseit megértjük, még egy fontos körülményt kell figyelembe venni: Közép-Európa hatalmi súlyának jelentőségét. A kifejlődött árútermelés és pénzgazdálkodás Európa ezen területein is jelentős föllendüléshez vezetett, olyannyira, hogy ezek az országok is a nemzetközi politika komoly tényezőivé kezdtek válni. A gazdaság fejlettségi szintje ugyan eltérő, az általános tendencia azonban a fejlődés lassú, de folyamatos volta utal.³⁵ A nemzetközi politikai szerep megnövekedésének lehetőségében az is közrejátszott, hogy itt a gazdasági és társadalmi fejlődés lényegesebb törések nélkül zajlott le a 14. század folyamán, és ez a tendencia a 15. sz.-ban is folytatódott, amikor a nyugat-európai országokban a termelőerők fejlődését gátolták a már említett körülmények. A térség politikai életére jellemző volt, hogy ezt a területet a császárok általában saját érdekszférájuknak tekintették, így a különböző formájú császári beavatkozás veszélye állandóan fenyegette az itt lévő országok állami önállóságát.³⁶

A középeurópai nemzeti dinasztiák kihalása után természetesen megnőtt ennek a beavatkozásnak a veszélye, melyet azonban új — többségükben Nyugat-Európából érkezett — és fokozatosan nemzetivé váló dinasztiák megtelepedése ellensúlyozott.³⁷ Éppen ez az ellensúlyozó szerep az új dinasztiák — és a hozzá kapcsolódó viszonylag komoly erő — biztosított egyre nagyobb fon-

tosságot ezeknek az országoknak az európai politikai életben. A császárság integrációs törekvései mellett³⁸ Közép-Európa országaiiban is jelentkezett egy sajátos, dinasztikus formában megnyilvánuló kezdetleges integrációra utaló törekvés, a perszonális únio.³⁹ Ez a tendencia nyilvánvalóan tovább bonyolította a közép-³⁹európai országok külpolitikai viszonyait. Az uralkodó- és dinasztiaaváltások -- a középkori sajátosságoknak megfelelően -- általában a nemzetközi kapcsolatok, a nemzetközi politika megélénküléséhez vezettek, és hosszú időn keresztül mennyiségileg a diplomáciai tevékenység legjelentősebb részét képezték. Fontosságuk különösen nyilvánvaló volt a 14. század második felében, amikor tíz év /1377--1387/ leforgása alatt az európai politikai életben fontos szerepet játszó országok jó részében olyan uralkodó- vagy dinasztiaaváltás következett be, melynek során az utódlás nem bizonyult problémamentesnek.⁴⁰

Az Anjouk uralkodása a középkori magyar állam számára nemcsak a termelőerők fejlődéséhez biztosította a feltételeket, hanem aktivan bekapcsolta az országot a nemzetközi politika vérkeringésébe is.⁴¹ A felfokozott külpolitikai aktivitás különösen Nagy Lajos időszakára jellemző, akinek ilyen⁴¹irányú -- elsősorban dinasztikus -- törekvései gyakran már távol álltak az ország érdekeitől.⁴² Beavatkozása az európai politikai

életbe a legváltozatosabb elképzelések támogatását is jelentette egyben, melyek között az átgondolt reálpolitikai célkitűzéseket ugyanúgy megtalálhatjuk, mint a megalapozatlan fantazmagóriákat.⁴³ Azok a konfliktusok, melyeknek aktív részesévé Magyarország Nagy Lajos idejében vált, öröklődtek utódaira is, elég világosan behatárolva a későbbi magyar külpolitika főbb irányait. Mindennek következtében az ország hosszú időre az európai politika főbb problémáinak, áramlatainak meghatóan fontos tényezőjévé vált. Ezeknek a konfrontálódására láthatunk példát akkor, amikor nagyon intenzív harcok keresztútjába került a magyar trón betöltésének kérdése Lajos halála után; sőt, mondhatjuk, hogy a kor európai politikai életének egyik legfontosabb kérdésévé vált.

A középeurópai és európai politikai erővonalak mellett a magyar királyoknak közvetlen külpolitikájukban számolniuk kellett a déli határvidéken lévő területekkel;⁴⁴ ide irányították a figyelmet az egyre folyamatosabb török támadások is.⁴⁵ Ugyanakkor az ország érdekei ütköztek az egyik legnagyobb mediterrán hatalom -- Velence -- törekvéseivel.⁴⁶ Ezentúl Magyarországnak -- és Közép-Európának -- egyre fokozottabban kellett számolni az Ausztriét birtokló Habsburgok aktivitásával, intenzív, dinasztikus külpolitikai irányvonalával. A magyar trón megszerzése érdekében szinte valamennyi komolyabb politikai tényező aktivizálódott, és

természetesen a különböző jelöltek fölléptetésének is ezek a törekvések adták meg a hátterét.

A trónutódlás kérdésében pedig még jóval Nagy Lajos halála előtt megindultak a tárgyalások, de nem sikerült a helyzetet megnyugtatóan tisztázni. Vegyük tehát most sorra a magyar trón jelöltjeit, utalva azokra a politikai tényezőkre, melyek mögöttük álltak.

Tekintettel arra, hogy Lajosnak csak leánygyermekai voltak, nyilvánvalóan az ő férj-jelöltjeik jöhettek először számításba.⁴⁷ Volt azonban olyan trónigénylő is, aki dinasztikus alapon tartott igényt a magyar trónra.

Az egyik elképzelés szoros francia orientációt tételezett föl. Orléans-i Lajos magyar királyságával kapcsolatosan még Nagy Lajos időszakában kezdődtek meg a tárgyalások. Ő a francia politika egyik legfontosabb egyénisége volt, VI. Károly francia király öccse.⁴⁸ A magyar király a Valois-házzal még itáliai törekvései érdekében kereste és találta meg a kapcsolatot. A tervezett házasság Nagy Lajos "egyik" lányával a francia külpolitikai törekvések szempontjából is jelentős előnyöket ígért: nem kisebb célról volt itt szó, mint hogy Magyarországot az avignoni pápa oldalára vonják, és egyben biztos támaszra leljenek a birodalom keleti határain a császársággal szemben, a francia törekvések biztosítása érdekében.⁴⁹ Erre az elképzelésre többen is

hajlottak, elsősorban a császári címet is birtokló Luxemburg- dinasztia hatalmának fenyegető növekedése miatt. A Valois herceggel való házasság tervét később igen határozott Zsigmond-ellenes élel az özvegy királyné és Garai Miklós nádor újították föl.⁵⁰ Ennek lett az az eredménye, hogy Orléans-i Lajos per procura házasságot is kötött az előbb Zsigmondnak eljegyzett Máriával; sőt elindult, hogy jogait Magyarországon személyesen is érvényesítse.⁵¹ Terve sikeres kivitelezésében Zsigmond gyors akciói akadályozták meg.⁵² Orléans-i Lajos magyarországi bázisa -- leszámítva az anyakirályné és Garai Miklós közvetlen környezetét -- nem volt számottevő, külpolitikai pozíciói az adott pillanatban pedig nem bizonyultak elégségesnek és hatékonyak.

A magyar trón másik várományosa az Anjouk nápolyi ágához tartozó Kis Károly volt, aki -- főleg a délvidéki főurak körében -- viszonylag komoly belső támasszal is számolhatott.⁵³ Jelentősebb ellenállás vele szemben a királynők részéről és a Zsigmond-párti főurak köréből volt tapasztalható, külpolitikai bázisa pedig nem volt számottevő.⁵⁴ Kis Károly -- minden óvatossága ellenére -- nem tudott megbirkózni a rendkívül bonyolult politikai helyzettel. Akciója mind külpolitikailag, mind pedig belpolitikailag igen gyengén volt előkészítve.⁵⁵ Meggyilkolása csak tovább fokozta a pártviszályok intenzitását.⁵⁶ Tárgyunk szem-

pontjából Kis Károly föllépése azért érdekes, mert egyértelműen bizonyítja, hogy az adott helyzetben igen nehezen kerülhet Magyarország trónjára olyan jelölt, akinek nincs kellő külpolitikai bázisa, ha pedig mégis odakerül, akkor hatalma rendkívül labilis, személye a különböző politikai csoportoknak ki van szolgáltatva, így az eseményeknek nem irányítója, hanem az őt trónraemelő párt játékszere, tehát uralmát csak igen rövid ideig tarthatta meg. A nápolyi Anjouház trónigényét fia, Nápolyi László vitte tovább.⁵⁷

A magyar koronával kapcsolatos igen intenzív nemzetközi politikai aktivitás sajátos helyzetet teremtett, és igazolta Nagy Lajos aggodalmát, aki Magyarország trónját mindenképpen biztosítani akarta leánya, Mária számára, sőt, "mindkét trónja örökösévé" őt és jegyesét, Zsigmondot jelölte.⁵⁸ Azonban a különböző, az előbbieken vázolt politikai erőviszonyok következtében Mária egyedül került Magyarország trónjára.⁵⁹ Mária néhány éves országglása nem volt más, mint a teljes anarchia megnyilvánulásának kora.⁶⁰ Az ő trónrakerülésével ugyan minden belső csoportosulás egyetértett, de a kérdés ott éleződött ki, amikor annak személyéről volt szó aki mellékerül, azaz aki várhatóan kiszorítja majd őt a hatalomból.⁶¹ Az országon belüli pártok számára így ez az időszak csupán azt jelentette, hogy közben megvívhatják a maguk harcát a valódi hatalom meg-

szerzése érdekében.⁶² Mária uralkodásának külön érdekessége számunkra, hogy a magyar állam még ilyen körülmények között is külpolitikai offenzívában volt: a magyar csapatok szinte egyidőben harcoltak a Velencével szövetséget kötött Tvartkó ellen, Zsigmond vezetésével Lengyelországban Hedvig érdekeit védtek, és támogatták Kis Károlyt is a Nápoly birtoklásáért folytatott harcban.⁶³ Nyilvánvaló, hogy ezek a vállalkozások, a Tvartkó elleni harcot leszámítva, meglehetősen távol állottak a magyar külpolitika akkori közvetlen érdekeitől, sőt éppen arra utalnak, hogy a belső helyzet következtében kezdett megszűnni az egységes magyar külpolitika.

A sokrétű, igen éles kül- és belpolitikai harc hosszú ideig nem vezetett döntésre, csak az erőviszonyok tisztázódtak valamelyest. Ezek viszont ekkor már fokozatosan a magyar trón egyik eredeti jelöltje, Zsigmond brandenburgi örgróf javára rendeződtek át.⁶⁴

A továbbiakban Zsigmond diplomáciai tevékenységének különböző fázisait fogjuk nyomon kísérni, melynek az általunk vizsgált időszakban három elkülönülő fejezete van. Az első korszak Nagy Lajos halálával veszi tulajdonképpen kezdetét, és Zsigmond magyarországi hatalmának megszilárdulásával ér véget: /1382—1404/. A második 1412-ig, Zsigmond német királlyá való megválasztásáig tart: /1404—1412/. A harmadik, az előző kettőtől

határozottabban elkülönülő korszak az intenzív nyugat-európai diplomácia időszaká, melynek legfontosabb része a konstanzi zsinat, és a magyar király azzal kapcsolatos diplomáciai tevékenysége: /1412--1420/. Az 1420-as évektől kezdve pedig ismét korszakváltás következik be Zsigmond uralkodásában bizonyos szempontból mind bel-, mind pedig külpolitikai téren. Ennek vizsgálata azonban már kívül esik a dolgozat keretein.

2./ Zsigmond harca a magyar trónért, és a magyarországi uralom megszilárdítása /1382--1404/

Zsigmondot a magyar trón várományosává még Nagy Lajos életében a nemzetközi politikai viszonyok alakulása és a Luxemburg-dinasztiának az akkori Európában betöltött kulcsfontosságú szerepe tették. IV. Károly német-római császár igen körültekintően gondoskodott a család férfitagjairól, de különösen Közép-Európában biztosította be a dinasztia hatalmát.⁶⁵ Fiainak megadta annak lehetőségét, hogy bármelyikük eséllyel pályázhasson a császári trónra is.⁶⁶ A domináns helyzetben lévő Luxemburg-ház tekintélye és anyagi erőforrásai adták meg Zsigmondnak azt a külpolitikai bázist, melyet ő a magyar trón megszerzése érdekében, kezdettől fogva a lehetőségekkel összhangban maximálisan ki is használt.⁶⁷ Ismeretesek Zsigmond magyar trónra kerülésének részletes körülményei, ezért mi most csak azokra a fontosabb

momentumokra hívjuk föl a figyelmet, amelyek a diplomácia további alakulása, illetve a későbbi külpolitikai állásfoglalások szempontjából lényegesek, vagy pedig fordulópontjai a királyság megszerzéséért és a hatalom stabilizálásáért vívott harcnak.

Zsigmondnak a magyar trón elnyerése érdekében folytatott offenzívájára jellemző, hogy kitűnően időzített akciókkal fokozatosan nyert teret Magyarországon, jó érzékkel váltogatva a diplomáciai lépéseket a határozott katonai akciókkal.⁶⁸ Zsigmond ugyanakkor egyszerre tudta harcába a szükséges mértékig beavatni, és esetenként pedig — a konkrét megvalósulás időszakában — attól távol tartani aktivizált rokonait.⁶⁹ A Garai-párt szétverése után, a királynők fogságba vetésével tulajdonképpen jogilag és politikailag is tiszta helyzet teremtdött számára. A székesfehérvári országgyűlés határozatai, illetve az azokra történt nápolyi-párti reagálás már világosan azt mutatta, hogy "Magyarország védőjének" az országon belül is egyre komolyabb a támasza.⁷⁰ Zsigmond soha nem mulasztotta el különböző akcióinak kellő külpolitikai előkészítését; így történt ez a Horvátiak elleni vállalkozásnál is.⁷¹ Annak ellenére, hogy elég rövid idő állt rendelkezésére, gyors diplomáciai lépésekkel biztosította Velence támogatását, és ezzel teljesen el is szigetelte ellenfeleit.⁷² Így a Horvátiak jelentős erő birtokában ugyan, de maguk-

ra maradtak Zsigmonddal szemben, akinek a gondos diplomáciai előkészítés mellett ezúttal eredményesek voltak a belső erők tömörítésére irányuló erőfeszítései is.⁷³ A hadjárat megindításával egyidőben folyt a végleges hatalomátvétel előkészítése, melynek eredménye a liga megalakítása, Zsigmond királlyá választása részletes feltételeinek tisztázása, majd pedig az új király megkoronázása lett.⁷⁴ A Horvátiak elleni hadjárat teljes sikere után Magyarország "mindkét koronás királya" hozzákezdhetett a belső helyzet stabilizálásához.⁷⁵ A magyar trónnak ezekután közvetlenül már csak egy követelője maradt, Nápolyi László személyében; potenciálisan viszont Zsigmond trónját veszélyeztette még Lengyelország új királya, Ulászló is.⁷⁶ Ezeknek a körülményeknek még hosszú ideig nagy szerepük volt a zsigmondi külpolitikában, és meghatározták a magyar király diplomáciai ténykedésének egy jelentős időszakát.

Az eddigiekből következik, hogy Zsigmondnak magyar királlyá koronázásakor már széleskörű kapcsolatai voltak a különböző nyugat-európai és környező hatalmakkal, ugyanakkor az is, hogy a hozzájuk való viszonya korántsem egyértelmű. Problémát jelentett továbbá, hogy az új magyar király nem tudott lényegesebb sikereket elérni a belső rend megteremtésében, így helyzete az országon belül nem tisztázódott eléggé.⁷⁷ Külpolitikai kapcsolataiban pedig nem azok egyszerűsítésére, hanem inkább a bonyolításra törekedett. Erre nem kis mérték-

ben a déli határvidék problémái kényszerítették.⁷⁸ Továbbra is komoly veszélyt jelentettek a Horváti-párt képviselői, akik Nápolyi Lászlót támogatva, fegyveres betöréseikkel, különböző déli szövetségi rendszerek megteremtésével állandóan megakadályozták a helyzet normalizálását.⁷⁹ Ugyanakkor az egyre intenzívebb török támadások igen labilissá tették a kis balkáni államok helyzetét, és állandósították lavirozásukat a két legfontosabb hatalom -- Magyarország és Törökország -- között.⁸⁰ Így Magyarország déli határvidéke több szempontból is bizonytalan volt. A veszélyt tovább fokozta, hogy gátlástalan tervek születtek a kettős fenyegetés összekapcsolására.⁸¹ A nápolyi párt és a török közötti szövetség-tervezet híre a kis balkáni államokban Zsigmond pozícióját erősítette meg, és átmeneti diplomáciai sikerekhez is vezetett.⁸² A déli területoken folyó kettős küzdelem szinte teljesen lekötötte Zsigmond energiáit, és a helyzet rendezésének igénye egy nagyobb szabású törökellenes támadás tervét érlelte meg.⁸³ Annak, hogy Zsigmond helyzetére ezekben az években bizonyos külső és belső labilitás volt a jellemző, az ország északi és nyugati határvidékén kialakult helyzet is bizonyítéka. Ebben az időszakban az északi külpolitikai stabilitás megőrzése két szempontból is fontos volt: egyrészt a már folyó és még várható délvidéki harcok miatt, másrészt azért is, hogy Zsigmond belső helyzetének ingatag voltát ezekre a kapcsolatokra

is támaszkodva tudja ellensúlyozni.⁸⁴ Hatalmának innen várható külpolitikai fenyegetését Zsigmond különböző szerződések kötésével, valóságos szerződés-rendszer létrehozásával igyekezett kiküszöbölni.⁸⁵ Ez a szövetségi rendszer meglehetősen koncepciózus, általában többpólusú és egyensúlyra törekvő volt. A szerződésekre jellemző, hogy a legaktívabb fél -- Zsigmond -- számára széleskörű lavirozási lehetőséget biztosítottak.⁸⁶ Ebben a szövetségi rendszerben külön fontosságuk volt azoknak az egyezményeknek, melyek a Luxemburg-dinasztia tagjai között jöttek létre. Látszólag nem nagy a valóságos értékük, viszont Zsigmond számára annak biztosítékát jelentették, hogy a magyar király a birodalmi ügyekben is megőrizze jelenlétét.⁸⁷ Annál fontosabb volt ez számára, mivel a Luxemburg-ház többi tagja úgy tűnt, hogy elvárta: Zsigmond, a magyar trónra való segítése fejében ellenértékül mondjon le a birodalmi politikába való beavatkozási terveiről. Éppen a magyar koronáért folytatott harc során azonban már láthattuk, hogy Zsigmond, politikájában lépésről lépésre haladva, a megszerzett pozíciókat -- legyenek azok bár névlegesek az adott pillanatban -- rendkívüli szívóssággal tartotta meg és bővítette ki. A birodalmi politikában megőrzött aktív szerep pedig egyben az európai politikai életbe valóókésőbbi beavatkozás egyik legfontosabb kiindulópontja és csatornája is. Ennek a törekvésnek és a zsigmondi szövetségi rendszernek a sikerét bizonyította a

magyar király személyes beavatkozása a Vencel és a csehok közötti konfliktusba, melynek eredményeképp birodalmi helytartó lett.⁸⁸ Zsigmond tehát, amikor követei egész Európát bejárva megkezdték a kereszteshadjárat szervezését, már viszonylag komoly külpolitikai tekintély volt: Közép-Európa egyik legerősebb országának uralkodója, az adott viszonyok között jelentős birodalmi pozícióval rendelkezett, még szövetségese volt Velence is, és igen aktív tényezője az általa újjáalakított középeurópai szövetségi rendszernek, melyhez délen több vazallus állam csatlakozott. A hadjárat megindítása előtti időszak egyik -- nem lényegtelen-- problémáját a Mária halála következtében kialakult helyzet jelentette,⁸⁹ hiszen ezzel a magyar koronának újabb követelője lépett föl, Ulászló lengyel király személyében.⁹⁰ Így a szituáció nemcsak Zsigmond belső helyzetét gyengítette, hanem veszélyeztette a tervezett kereszteshadjáratot is. Ennek elkerülése érdekében Zsigmond gyors diplomáciai lépéseket tett a lengyel uralkodóval szemben, és erősít a német lovagrend segítségével igyekezett más irányban lekötötni.⁹¹ A fő figyelmet azonban ekkor már Zsigmond a török elleni kereszteshadjárat minél körültekintőbb előkészítésére fordította, amellyel igen látványosan került bele az európai politikába. A szervezés Európa, és ezen belül Közép-Európa számos fontosabb politikai tényezőjére kiterjedt, és megkapta IX. Bonifác pápa teljes támogatását is.⁹² A vállalko-

zésra igen érzékenyen reagáltak a korabeli francia források is, mivel a franciák jelentős erőkkel képviselték magukat a gyülekező kereszteshadban.⁹³ A török elleni támadás diplomáciai előkészítése a hadászati követelményeket is igyekezett biztosítani.⁹⁴ Az adott lehetőségekhez mérten igen nagyfokú volt a magyar erők koncentrálása.⁹⁵ Az ideológiai előkészítésre jellemző, hogy Zsigmond nemcsak a török ellen hirdette meg a kereszteshadjáratot, hanem annál általánosabb formában, "a törökök és más pogányok ellen az ország és a keresztény hit védelmére" szállt hadba,⁹⁶ ami a délvidéki területeken a vállalkozást nyilvánvalóan gyengítette.⁹⁷ A hadjáratban jelentős számban vettek részt a különböző európai államok képviselői,⁹⁸ a csapatokat olyan személyiségek vezették, akik később jelentős szerepet játszottak az európai politikai életben.⁹⁹ A Buda alatt gyülekező keresztések ünnepélyes körülmények között indultak meg a Balkán felé.¹⁰⁰ A vállalkozás menete ismert: kisebb rész-sikerek után teljes kudarccal végződött.¹⁰¹ Ennek okait részben már a korabeli források is érzékelték.¹⁰² A vereség igen érzékeny vérvesztéseget jelentett a hadjáratban résztvevő országoknak,¹⁰³ köztük Magyarországnak is.¹⁰⁴ Mint ismeretes, a vereség mértékét maga Zsigmond is komolynak tarthatta, hiszen csak hosszú idő múltán, kerülő úton mert hazatérni.¹⁰⁵ Az azonban kétségtelen, hogy a magyar bel- és külpoli-

tikában ez a katasztrófa fordulópontot jelentett. Az első rendi országgyűlés — a temesvári¹⁰⁶ — határozatai ugyanúgy tükrözték az országnak a török előretöréssel kapcsolatos önvédelmi reflexióját,¹⁰⁷ mint Zsigmond országon belüli pozíciójának megelőző gyengeségét.¹⁰⁸ A kialakult helyzet világosan megmutatta, hogy Zsigmond, uralmának országon belüli megszilárdításában nem ért el jelentősebb sikereket, szervezőkészsége itt — szemben a külpolitikával — nem tudott kibontakozni.¹⁰⁹ A magyar király addigi stabilizációs törekvései a legerősebbnek tartott párt érdekeinek és személyes híveinek egyoldalú támogatásában, illetve a más politikai tényezőkkel való véres leszámolásban merültek ki.¹¹⁰ Helyzetének megszilárdítása érdekében ekkor Zsigmond olyan kompromisszumra kényszerült, amely tulajdonképpen adott némi garanciát uralma további megszilárdítására,¹¹¹ hiszen sikerült két legtekintélyesebb hívét döntő pozíciókban megtartani.¹¹² A fenyegető török veszély időszakában tehát a magyar király még részben az előző irányvonalat követve igyekezett a királyi hatalmat megerősíteni, de ismét csak részmegoldásokig jutott: Zsigmond mögött így továbbra sem állt elég erős belpolitikai bázis.¹¹³ Belső helyzetének nagyon is átmeneti megszilárdítása tehát nagyrészt a török veszedelem függvénye volt. Zsigmond még a nikápolyi csatavesztés utáni menekülése során újabb törökellenes akciót tervezett, aminek érdekében tett is bizonyos lépéseket a következő időszakban.¹¹⁴

A török hatalom kritikus észiai helyzete miatt azonban a várt török támadások elmaradtak.¹¹⁵ Ez egyben azt is jelentette Zsigmond számára, hogy erőt más irányba igyekezett fordítani, más külpolitikai koncepciót helyezve előtérbe.¹¹⁶

A nikápolyi csatavesztés értékelése, a belpolitikára gyakorolt hatásán túl, a magyar külpolitika szempontjából jelentett még fontos változást, de rendkívül érdekes az európai politikai élet szempontjából is. Nikápoly a török által közvetlenül fenyegetett országok vonatkozásában két dolgot tisztázott: az egyik az, hogy a keresztényhadjárat formájában megszervezett nyugat-európai segítségtől sokat várni nem lehet, a másik pedig, hogy a diplomáciai és a katonai előkészítés súlypontját Közép-Európára kell helyezni, melynek domináns eleme ebben az esetben geopolitikai fekvésénél fogva is Magyarország. A török elleni nyugat-európai segítség illúziójával való leszámolás egyben diplomáciai nyitást jelenthetett egyéb, ezúttal keleti, területek irányába is.¹¹⁷ Nyilvánvaló, hogy a diplomáciai kapcsolatok jellegében mindez némi módosulást eredményezett, illetve hogy esetenként — ami a török birodalom hátában indítandó akciókat illeti — úttörő próbálkozásokat tétélezett föl.¹¹⁸ Zsigmond ezután a török támadások megállítása érdekében a legfontosabb szerepet Magyarországnak szánta; erre utalnak a déli védővonal kiépítésére tett intézkedései, és a már említett középeuró-

pai szövetségi rendszerének egyes elemei is. Ez a módosult koncepció széleskörű diplomáciai aktivitást eredményezett, és Zsigmond fokozatosan hozzálátott a török birodalom kisázsiai ellenségeivel való kapcsolatfölvételhez.¹¹⁹ Ezzel egyidőben a török elleni közvetlen fronton defenzívába vonult, és az oszmánok Európából való kiűzését ekkor gyakorlatilag levette a napirendről. /A törökellenes küzdelem majd Zsigmond nyugat-európai diplomáciájában játszik ismét szerepet, a különböző zsigmondi törekvésekkel kapcsolatos érvrendszer egyik elemeként./ Az, hogy a nyugat-európai hatékony segítségbe vetett hit alaposan megingott, nem azt jelentette, hogy a török kiűzése Európából elképzelhető ezeknek az országoknak a támogatása nélkül, és ez a másik fontos tényező, amit Zsigmond átlátott Niképoly után.¹²⁰ Közép-Európa — és főleg Magyarország — az oszmán támadások elleni közvetlen védekezésben viszont az adott időszakban gyakorlatilag magára maradt. Ezt a feladatát azonban átmenetileg — az említett helyzetben — képes volt ellátni. Nem volt azonban képes a siker reményében vállalni egy átfogó offenzívát, nem vállalkozhatott a török Európából való kiűzésére Nyugat-Európának, a niképolyinál sokkal hatékonyabb segítsége nélkül. Mindez természetesen tükröződött a magyar külpolitikában is; további, új lehetőségeket kellett keresni az együttműködésre. Érdekes mércéje ennek a nyugat-európai országok reagálása, a

a közvélemény állásfoglalása a niképolyi vereséggel kapcsolatban. Világos tehát, hogy ~~fontos~~ ilyen értelemben a nyugat-európai országokban kialakult vélemény fontosnak minősíthető az említett kérdések megítélésénél.

A Bajazid elleni keresztteshadjárat kudarcra Európa mindazon területein élénk visszhangot keltett, ahonnan a segédc csapatok érkeztek.¹²¹ A törökök európai jelenlétének és fenyegető előretörésének problémája ^{szűkebb} a szélesebb köztudatba, az alévetett néptömegek közé is, hiszen a csata során fogságba esett előkelők váltságdíjának összegyűjtése érdekében egyes országokban külön adókat vetettek ki.¹²² Nyugat-Európa ekkor találkozott — hosszabb idő óta először — szembe a török veszedelemmel, aminek kimenetele nem kis megdöbbenést keltett.¹²³ Ekkor azonban mindez komolyabb következtetések levonására, további, átfogóbb vállalkozások irányába tett lépésekig már nem vezetett el. A rabságból visszatérők is csupán a törökellenes pusztító vállalkozásokban való részvétel dicsfényében éltek, és a csata értékelése a lovagi hagyományok szellemében történt csak meg.¹²⁴ Jellemző a kornak a kérdéssel kapcsolatos fölfogására, hogy a régi lovagi eszmények búvkörében élő franciák a török elleni vállalkozással kapcsolatban továbbra is a "voyage g'oultre-mer" kifejezést használták, ami ekkor már nyilvánvaló anakronizmus.¹²⁵ A hagyományos európai politikai fölfogás szerint a török ellen átfogó támadást csak kereszttesháború formájában lehet indítani,

annak ellenére, hogy ennek a formának a "klasszikus" változata már teljességgel alkalmatlan egy sikeres vállalkozás kivitelezésére; — ezt Niképoly is tragikusan bizonyította. Az európai török jelenlét kérdése tehát a niképolyi vereség után nemvezetett konkrét katonai és politikai ellenakciókra Nyugat-Európa részéről. A legfontosabb kérdés így a további küzdelem szempontjából a probléma állandó napirenden tartása volt. Lényeges, hogy ettől az időszaktól kötődött össze az európai közfelfogásban a törökellenes küzdelem és Magyarország.¹²⁶ Ebben volt nagy szerepe Zsigmond diplomáciájának is, amikor fölvette érvrendszerébe — külpolitikai törekvéseinek lényeges elemeként — a törökellenes harc fontosságát. Természetesen ennek folyományaként a niképolyi csata — a vereség ellenére is — megerősítette Zsigmond helyzetét az európai politikai életben. A török ellen katonai téren védekezésre összpontosító magyar király erre is alapozva kezdett sokirányú diplomáciai tevékenységbe mind Keleten, mind pedig Nyugat-Európában. A számára kedvező objektív és szubjektív helyzetet pedig egy előző törekvésének agresszivebb kivitelezésére, a Csehország elleni átfogóbb támadásra használta föl.

Zsigmond Csehországgal kapcsolatos tervei az európai politikai élet egyik átfogó problémájának kiéleződésével egy időben fogalmazódtak meg: éles konfrontáció következett be a pápaság, és ennek következtében a császárság

kérdésében. Kezdetben a francia király, VI. Károly, és Vencel törekvései — melyeket nagyon óvatosan Zsigmond is támogatni látszott — arra irányultak, hogy az egyházszakadás kérdését mindkét pápa lemondatásával oldják meg.¹²⁷ Ennek az elképzelésnek a megvalósítására azonban sem VI. Károly, sem Vencel nem bizonyult képesnek, Zsigmond pedig nem fejtett ki jelentősebb aktivitást a problémával kapcsolatban.¹²⁸ Ilyen körülmények között IX. Bonifác pápa ellenakciója a birodalomban és Csehországban is rendkívül ingatag lábon álló Vencellel szemben sikerrel járt: megfosztották a császári tróntól, és helyébe Ruprecht rajnai palotagróf került.¹²⁹ Ez a külpolitikai kudarc a Luxemburg-dinasztia tagjait a Csehországban folytatott teljes belső harc időszakában érte.¹³⁰ A Vencel és Prokop, illetve a Zsigmond és Jodok között létrejött konfrontáció ismét bizonyította, hogy a magyar király milyen fontos tényezője az általa teremtett közép-európai szövetségi rendszernek.¹³¹ Itt a harc tulajdonképpen annak érdekében folyt, hogy Zsigmond további pozíciókat szerezzen magának Csehországban.¹³² A pápa által indított átfogó offenzíva azonban Vencel és Zsigmond esetében is látszólag sikerrel járt: Vencel után kedvező külpolitikai feltételeket teremtett ahhoz, hogy Zsigmond trónfosztása is bekövetkezhesse.¹³³ A hirtelen kedvezőtlené vált külpolitikai helyzet — noha Zsigmond ért el bizonyos sikereket csehországi beavatkozása során — természetesen döntő hatással volt a magyar király országán

belülipozícióira is. Felbomlott az az átmeneti stabilizáció, melyet a török veszély idézett elő a belpolitikában, miután annak eredményeit Zsigmond más területen akarta gyümölcsöztetni. A magyar uralkodó külpolitikai erőfeszítései ekkor már ismét nem teljesen állottak összhangban a belső, magyarországi helyzetével. Mindezt Zsigmond külpolitikai pozíciói fokozatosan erősödtek, az említett szövetségi rendszer azonban, miután lényeges elemei megbomlottak, az európai politikai életben általános offenzíva indult ellenük, és ugyanakkor külön-külön is hiányzott a stabil belpolitikai témaszuk, elomeire hullott szét. Igen jól mutatta ezt az az időszak, amíg Zsigmond a magyar urak fogságában volt. A körülmények egyértelműen igazolták, hogy a Zsigmond által addig folytatott, a részmegoldásokat a kegyetlenkedésekkel változtató irányvonal tovább nem alkalmas az ország belső ügyeinek rendezésére. A trón megüresedettnek nyilvánítása újból a véres belső harcok lehetőségét vetette föl, ismét aktivizálva a lehetséges trónkövetelőket, miközben sajátos szerv vette át a magyar állam irányítását.¹³⁵ Zsigmond uralkodásában az 1401-évi "intermezzo" döntő jelentőséggel bírt: ennek során bizonyosodott be, hogy a magyar trónra pályázó jelöltek között még mindig Zsigmond a legalkalmasabb. Ugyanakkor Zsigmondnak a fogsága idején tanúsított, -- tőle szokatlanul következetes -- magatartása, a trónutódlás kérdésében kitört anarchia, és az a tény,

hogy a feudális államnak aktív királyra volt szüksége, fokozatosan az ő javára billentették a mérleg nyelvét.¹³⁶ Ugyanakkor az előkelőknek a "szentkorona nevében" gyakorolt hatalma is a kormányzatnak egy olyan formája volt, mely bizonyos szintű stabilitást készített elő.¹³⁷ A Zsigmonddal folytatott tárgyalások sikere után sajátos szintézisként ekkor jött létre az a kormányzati forma, mely leginkább megfelelt az ország adott társadalmi és politikai viszonyainak. Az uralom jellege nem változott, de olyan rendszerbe állt, melynek ekkor már Zsigmond is meglehetősen aktív és tekintélyes része volt, főhatalma pedig az adott szinten egyre kevésbé vitatható. Ez a stabilizációs folyamat rendkívüli gyorsasággal, mintegy két év alatt ment végbe. Az országban Kanizsai érsek által indított nyílt akció, melyet a pápa is támogatott, már elkészett próbálkozás volt Zsigmond trónfosztására, és Nápolyi László újbóli behívására. Zsigmond politikájában 1401--1403 után fokozatos változás következett be: megőrizve az előző törekvések bizonyos elemeit, a magyar király uralmi formájának kialakulása, helyzetének egyértelmű stabilizálódása oda vezetett, hogy Zsigmond ekkortól kezdve valóban kormányozni is kezdett.¹³⁸ Az addigi látványos megtorlásokat pedig békülékenyebb politikai irányvonal váltotta föl, ami szintén pozícióinak megerősödésére vezethető vissza.¹³⁹ Mindezek megteremtették annak alapját, hogy Zsigmond biztosítani tudja a békés föltételeket ural-

kodásának hátralévő három évtizedére.

A belpolitikában bekövetkezett változás Zsigmond külpolitikájának részleges átértékeléséhez is vezetett. A magyar király diplomáciája addig részben az ország határainak biztosítására, részben a dinasztikus európai politikai bázis megteremtésére irányult, de ugyanakkor döntő fontosságú volt, hogy Zsigmond magyarországi hatalmát is jelentős mértékben erre akarta alapozni. Tény, és az eddigi események is világosan bizonyították, hogy Magyarország trónját kellő külpolitikai bázis nélkül nem lehetett elérni, de biztosítani sem. Ennek felismerését, teljesebb kifejtését jelentette volna a csehországi uralom, melynek megszerzésével Zsigmond egyensúlyi helyzetet akart teremteni, és hatalmát mindkét ország vonatkozásában a másikkal kívánta biztosítani.¹⁴⁰ A terv ennyire direkt formában való kivihetetlenségét a király fogságba vetése kellőképpen bizonyította. Ugyanakkor ez a reakció részben a zsigmondi diplomácia feladatkörének a belpolitikai lecsapódására, a személyes hívek és a jelentős számú "idegen" fontos pozíciókba juttatására adott válasz is volt egyben.

A magyar király diplomáciájának egyik legfőbb feladata tehát eddig az volt, hogy a különböző átfogóbb politikai tervek lehetőségét fönntartva úgy taktikázzon, hogy ezek összességükben a belső hatalom biztosítását is szolgálják. Az uralmi forma adott szinten való

kialakulásával és stabilizálásával azonban a zsigmondi diplomácia megszabadult feladatkörének ettől a terhes, és hosszú távon erejét is meghaladó részétől, és a továbbiakban már csak külpolitikai feladatokat kellett ellátnia. Ezzel egyidőben az ország természetes módon vált Zsigmond külpolitikai törekvéseinek legfőbb bázisává, hiszen a szerencsésen megkötött belső kompromisszumok következtében Zsigmondnak nem kellett föl-
adnia külpolitikai terveit sem, sőt, azok megvalósításához ettől kezdve jóval kedvezőbb feltételekkel rendelkezett.¹⁴¹ Mindez együtt járt a diplomácia minőségi változásával, amennyiben az előző időszak lényegesebb elemeit megtartva, a magyar uralkodónak jóval nagyobb (mozgási lehetősége) mozgási lehetőséget adott. Mindehhez a továbbiakban Magyarország az elsődleges bázisa, amelynek szerepe a zsigmondi diplomáciában ekkor vált igazán aktívá, és ugyanakkor ismét egységessé vált a magyar külpolitika. A Zsigmond által megkezdett régebbi politika következetes folytatását a csehországi beavatkozás gyors fölújítása jelentette, amely még szolgálta ugyan a király közvetlen biztonságát is -- ezúttal azonban már a birodalmi tervek garanciáinak megteremtése volt a legfontosabb, jelezve a fokozott európai politikai aktivitás igényét.¹⁴² Szinte ezzel egyidőben, Zsigmond egyik legjelentősebb intézkedése, a placetum regium kiadása,¹⁴³ rendkívüli belpolitikai fontossága mellett igen komoly külpolitikai lépésnek is bizonyult.

Csattanósan zárta le az előző egyházpolitikai korszakot, szintetizálta az eltelt néhány év külpolitikában bekövetkezett változásait, és bizonyos értelemben fölfogható a későbbi zsigmondi törekvések kinyilatkoztatásaként is a külpolitika terén, továbbá jelentette a magyar király európai politikai, az egyházszakadás kérdésének megoldására irányuló új offenzívájának kezdő lépését is.

Ha tehát a zsigmondi diplomácia főbb törekvéseit összegezzük az eltelt időszakban, akkor megállapíthatjuk, hogy ez a Magyarország fölötti hatalom megszerzésére és megtartására irányult elsősorban, de mögötte már kezdett kibontakozni második vonalként az európai ügyekben való részvétel igénye. Kezdetben Zsigmond nem volt képes magyarországi hatalmának kellő stabilizálására, amelynek elérése érdekében főleg külpolitikai bázisát igyekezett megerősíteni. Diplomáciájára így esetenként olyan feladat is hárult, amivel nem volt képes megbirkózni. A török elleni hadjárat volt az egyetlen olyan nagyszabású vállalkozás, amely ekkor megegyezett az ország közvetlen létérdekeivel; ezért korántsem véletlen, hogy — nem számítva a király fogságból való kiszabadulása utáni időszakot — helyzete ekkor látszott a legbiztosabbnak. Diplomáciája a trónkövetelők elleni harc — főleg Nápolyi László és Ulászló vonatkozásában — a katonai küzdelemnek már ekkor is igen fontos mellékhad-

szintere volt. A fokozott nyitás az európai politikai életre a császárság ügyei iránt mutatott egyre komolyabb érdeklődésben, a birodalmi pozíciók szivós kiterjesztésében, a pápasággal kapcsolatos egyre koncepciózusabb politikájában, illetve a török elleni harc "európaivá tételében" nyilvánult meg.

Az átmeneti visszaesések ellenére a zsigmondi külpolitika fokozatos kiteljesedése következett be ebben a korszakban, melyre 1404 után a belső pozíciók megszilárdítottá lett döntő hatással, és ezzel minőségi változást is eredményezett, aminek következtében a zsigmondi külpolitikának újabb fejezete vette kezdetét.

3./ Zsigmond főbb külpolitikai törekvéseinek kikristályosodása és a "nagyhatalmi diplomácia" kezdetei /1404-1412/

Új helyzetéből következően Zsigmond e korszakbeli tevékenységére a fokozott bel- és külpolitikai aktivitás jellemző. Miután Zsigmond azokért a szolgálatokért megjutalmazta hűveinek kiterjedt táborát, amelyeket ők "hys proxime elapsis disturbiarum temporibus" teljesítettek, komoly belső reformintézkedésekre készült, fokozatosan megnyitva az utat a rendi fejlődés elemeinek.¹⁴⁴ A legfontosabbak a kereskedelmet és a városok fejlődé-

sót biztosító intézkedései, melyek az egész ország gazdasági életére komoly befolyást gyakoroltak. Ezzel egy-
igőben folyt a belpolitikában az ország fölötti uralmá-
nak további megszilárdítása, a megelőző időszakban ki-
alakult uralmi forma stabilizálása.¹⁴⁵

A külpolitikában ez a fejezet az előbbiekben 'második
vonalként' jelzett tendenciák fokozott előtérbe kerülé-
sét jelentette. A már megteremtett magyarországi bázis-
on Zsigmond továbbra is sikerrel avatkozott bele a
csehországi és a birodalmi ügyekbe, ahol Vencel-ellenes
és dinasztikus politikát képviselt. Ő maga vált Ruprecht-
tel szemben a Luxemburg-dinasztia első számú képviselő-
jévé, és végső célként már világosan a császári trón el-
nyerése lebegett a szeme előtt. Miután Vencel bekövetke-
zett trónfosztásában és Ruprecht megválasztásában a ró-
mai pápának, IX. Bonifácnak, jelentős szerepe volt, ter-
mészetes, hogy Zsigmond ezirányú törekvései a pápával
szembeni és a pápasággal kapcsolatos állásfoglalást
is hordozott egyben.¹⁴⁶ Ennek szükségességét aláhúzta
az a tény is, hogy a nápolyi párt külpolitikailag ek-
kor elsősorban a pápára támaszkodhatott, aki gyakorla-
tilag Nápolyi Lászlót el is ismerte magyar királynak.¹⁴⁷
Itt kell ismét hangsúlyoznunk a placetum regium igen
látványos és koncepciószerű szerepét az egyházpolitiká-
ban. Szabad kezet adott Zsigmondnak a belső rendezés
minél teljesebb megvalósításához, és a megelőző esemé-

nyek szintéziseként biztosította a világi elemek gyors előretörését Magyarországon, amivel jelentős mértékben megnövelte magának az uralkodónak a szerepét is.¹⁴⁸ Megteremtve továbbá Zsigmond uralkodásának egyik igen fontos anyagi bázisát, jelentős hasznot biztosított -- a megüresedettnek nyilvánított egyházi javadalmak révén -- az uralkodói kincstárnak.¹⁴⁹ A pápát erkölcsileg is elmarasztalta személyében és politikájában,¹⁵⁰ hangsúlyozva, hogy Bonifác manipulációi olyan ország ellen irányultak, mely "... a kereszténységnek kelet felől védő pajzsa," és melynek királya az elmúlt időben hű volt hozzá.¹⁵¹ A placetum regium így burkolt külpolitikai program is egyben, hiszen Zsigmond az arra alapított elvitalálásfoglalását a pápasággal kapcsolatban a biborosi kollégiumhoz írott emlékiratában egyértelműen meg is fogalmazta. Lépését a pápával szemben így kizárólag politikai, a pápasággal kapcsolatban pedig elvi állásfoglalásként tudta beállítani. Az a tény pedig, hogy IX. Bonifác a magyar király intézkedése után nem kapcsolhatta össze a két kérdést, már Zsigmond helyzetének kül- és belpolitikai stabilitását is bizonyította.¹⁵² A felelősséget Zsigmond az emlékiratban a török elleni küzdelem sikertelensége miatt is részben a pápára hárította, szemére vetve, hogy megakadályozta azokat a terveit, melyek a zsigmondi diplomáciának Nikápoly óta egyik fontos célkitűzését jelentették, azt, hogy "... a tatárok segítségével megtörje a törökök hatalmát."¹⁵³

Zsigmondnak a pápával és az egyházpolitikai kérdésekkel kapcsolatos állásfoglalása mellett a magyar király esélyeit az európai politikai életbe való beavatkozásnál megnövelték az objektív körülmények is, hiszen a pápaság ügyének megoldása egyre sürgetőbb volt, ugyanakkor a császárság helyzetét sem sikerült tisztázni. Politikailag természetesen a két kérdés ekkor szorosan összefonódott, így Zsigmond sem törekedhetett úgy birodalmi pozíciókra, hogy az egyházszakadás kérdésében ne foglalt volna állást. VI. Károly francia király és Vencel kíséretekor Zsigmond szereplése igen óvatos volt. Egy átfogó és siker reményével kecsegtető tervhez komolyabb előkészületekre, és mindenekelőtt kellő erőre, stabil háttérre volt szükség. Zsigmondnak így a következő lépésként közép-európai politikai helyzetét kellett tisztáznia.

Ennek során az első feladat természetesen a Luxemburg-dinasztia tagjai közötti harc döntésre vitele, a dinasztia legfőbb képviselőjének átvétele volt. A következő probléma Magyarország határainak a lehetőség szerinti biztosítása, a térség békéjének Zsigmond-érdekeltségű megteremtése volt, mivel erőt csak úgy tudhatta átcsoportosítani a császári cím elnyerésére indítandó átfogó támadás irányába. Ennek értelmében tehát a következő főbb területeken kellett Zsigmondnak a maga számára kedvező helyzetet teremtenie: Csehországban, mely a Luxemburgok egymás közötti harcának ekkor legfőbb színtere; a Lengyelország és a német lovagrend közötti konfliktusban, mely Zsigmond számára több szempontból is fontos; a déli területeken,

ahol az elsődleges cél a török elleni védelem megszervezése; továbbá Dalmácia vonatkozásában, amelynek megtartása érdekében igen komoly ellenféllel kell szembeállnia: Velencével.¹⁵⁴ Ezek a problémák ugyanakkor sok szálon kapcsolódtak egymáshoz, és a tágabb értelemben vett európai politikához is. A közvetlen cél így ezeknek a kérdéseknek a tisztázása, a közvetett pedig a császári hatalom átvételének széleskörű előkészítése volt. Ezeknek a terveknek a kivitelezése óriási feladatokat rótt Zsigmond diplomataira.

A Csehországgal kapcsolatos ténykedésében természetesen a dinasztia belüli harc döntésre vitele, az ország határainak biztosítása és a birodalmi ügyekkel kapcsolatos offenzíva együtt jelentkezett. Ilyen megközelítésben tehát Csehország kérdése kulcsfontosságú volt Zsigmond számára, aki ekkor már nem is válogatott az eszközökben, és gyors lépésekkel komoly bázist szerzett magának Csehországban. Vállalkozásához -- a már meglévőn túl -- anyagi és politikai erőforrásokra volt szüksége, amit igen átgondoltan hozott létre: a Brandenburghoz tartozó Neumarkot -- mellyel kapcsolatban a tárgyalások már régóta folytak -- elzálogosította a német lovagrendnek.¹⁵⁵ Ezzel egyrészt anyagi erőforráshoz jutott, másrészt megerősítette birodalmi pozícióját azzal, hogy a katonailag igen erős lovagrendet megnyerte magának, harmadrészt pedig fontos bázist kapott a lengyel uralkodó sakkban tartása érdekében is. A gyors diplomáciai és katonai lépé-

sek Csehországban komoly eredményekkel jártak: azon túl, hogy Vencel megerősítette őt birodalmi helytartói méltóságában, elérte, hogy bátyja igen komoly hatáskörrel Csehország kormányzójává is kinevezze.¹⁵⁶ Jellemző módon, az elért eredmények biztosítása érdekében Zsigmond mind Vencelt, mind pedig Prokopot elfogatta, és Bécsben a Habsburg hercegek őrizetébe bízta.¹⁵⁷ A másik fontos lépése, amelyet külpolitikai helyzetének további stabilizálása érdekében tett, és amelyért átmenetileg súlyos árat fizetett, a Habsburg hercegekkel való ismételt szövetségkötés volt.¹⁵⁸ A nápolyi párt támadása és délvidéki pozícióinak gyors romlása megakadályozta Zsigmondot abban, hogy a számára kedvező helyzetet maximálisan ki tudja aknázni. A további csehországi hatalom érdekében kívánatos konkrét lépéseket átmenetileg be kellett szüntetnie, de a diplomácia szintjén igyekezett tartani az addig megszerzett pozíciókat.¹⁵⁹ Mivel azonban Zsigmond a konkrét erőket a déli végeken volt kénytelen bevetni, a megszerzett északi pozíciók fokozatosan gyengültek, és a velük kapcsolatos szövetségi szerződések is egyre labilisabbakká váltak. Vencel szökése Bécsből nem tette ugyan semmissé az általa elért eredményeket, de politikai helyzetét alaposan meggyengítette.¹⁶⁰ A csehországi hatalom újbóli megszilárdítása érdekében vezetett hadjárat nem is járt eredménnyel.¹⁶¹ Zsigmond azonban nem adta föl diplomáciájában az addig megszerzett pozíciókat, és ez-

úttal a Habsburg hercegek egymás közötti viszályát kísérték megkülönböztetett figyelemmel, noha ezen a területen Vencel pozíció-erősödése következett be végül.¹⁶² A Habsburgok konkrét erőként való kikapcsolódása és megosztottsága, illetve Zsigmond ellen fordulása komoly nehézségeket okozott. Ugyanakkor a helyzet tisztázódott is valamelyest, hiszen a belső harcok mintegy öt évre tartották távol a Habsburgokat a komolyabb külpolitikai aktivitástól.¹⁶³ Az ő kiesésükkel egyidőben Vencel további külpolitikai támaszkeresése eredménnyel járt: az egyértelműen Zsigmond-ellenes szövetség, melyet a cseh király Ulászlóval kötött, újabb igen aktív tényezőt kapcsolt be a közép-európai politikai harcba: Lengyelországot.¹⁶⁴ Ez a lépés frontális támadás volt Zsigmond tervei ellen mind Magyarországra, mind a birodalom, mind pedig Csehországra vonatkozásában. Ettől az időszaktól kezdve így a továbblépés kulcskérdése a lengyel probléma tisztázása volt, hiszen nyilvánvaló, hogy ebben a szövetségben Zsigmond számára az aktívabb és veszélyesebb tényező nem az ingatag lábon álló cseh király, hanem a magyar trónra is jogot formáló Ulászló volt, aki egyben -- a török hatalmat leszámítva -- a legfőbb támogatója a román fejedelemségek Magyarországgal szembeni időleges megmozdulásainak.

A lengyelekkel való nyílt fegyveres konfliktus nem sok jóval kecsegtette Zsigmondot, hiszen a magyar erők oly mérvű lekötését kívánta volna meg, amely azzal fenye-

getett, hogy még az ország közvetlen létérdekei is veszélybe kerülnek az igen labilis déli helyzet várható megbomlása következtében. Ráadásul a katonai akció lehetőségét az adott időszakban szinte kizárták a déli területeken Bosznia részéről megújult támadások.¹⁶⁵ Zsigmond számára így egyetlen lehetőség maradt: átfogó diplomáciai támadás megindítása a lengyel királlyal szemben. Korábbi szövetségi politikája ennek megvalósítására komoly lehetőségeket kínált, és azt követelte meg Zsigmondtól, hogy fokozottabban támaszkodjon Lengyelország ellenfeleire. A legkomolyabb konfliktus ebben az időszakban Lengyelország és a német lovagrend között bontakozott ki, melynek kirobbanása is minden pillanatban várható volt. Egyre élénkebbé vált tehát a magyar király és a lovagrend közötti kapcsolat, melynek során Zsigmond egyértelműen elkötelezte magát egy, a lengyel uralkodóval szemben indítandó támadás esetén.¹⁶⁶ Zsigmond azonban a nyílt ellenségeskedések kitörése előtt nem elégedett meg azzal, hogy "csak" Lengyelország legkomolyabb ellenségének szövetségét biztosítsa, hanem átfogó, bekerítő jellegű lengyel-ellenes szövetségi rendszer létrehozására törekedett.¹⁶⁷

Feltétlenül megemlítendő itt, hogy Zsigmond ugyanebben az időszakban fejezte be teljesen a politikai konszolidáció művét Magyarországon belül a Sárkányrend létrehozásával.¹⁶⁸ Ez a társulás, -- azon túl, hogy a magyar trón utódlásának kérdését is tisztázni kívánta¹⁶⁹ Zsigmond számára

külpolitikai tartalommal is birt, tekintettel a benne résztvevőkre.¹⁷⁰

Az Ulászlóval szembeni diplomáciai manővereknek egyik legjelentősebb sikere az volt, hogy a nyílt fegyveres csetepaték megindulásának időszakára már Vencel cseh király is Zsigmond szövetségese lett, ami egyértelművé tette Zsigmond fokozatos pozíció-erősödését.¹⁷¹ Az említett diplomáciai manőverek következtében sajátos együttműködés alakult ki Zsigmond és a lovagrend között: a fegyveres harcot vivó lovagrend katonai akcióit diplomáciailag Zsigmond készítette elő. Mindennek nem kis szerepe volt abban, hogy a háború megindulásakor a lovagrend támadása jelentős területvesztéseket okozott Lengyelországnak.¹⁷² A lengyelek ekkor csak Litvánia egyértelmű támogatására számíthattak. A harcok ekkori állásában Vencel kísérelt meg közvetítést a hadviselő felek között, aki azonban minden diplomáciai és politikai érzék nélkül, a lengyelekkel szemben túlzott egyoldalúsággal képviselte a lovagrend érdekeit. Ennek következtében a cseh király közvetítési kísérlete kudarcra volt ítélve. A közvetítő szerepkörét ezekután Zsigmond vette át, és ilyen minőségében hívta meg személyes találkozóra a lengyel uralkodót Késmárkra. Ulászló azonban komoly taktikai hibát követett el, amikor a tanácskozássra maga helyett Vitoldot, Litvánia fejedelmét delegálta. Zsigmond — bár eredeti szándékai nagyjából megegyeztek Vencelével — nála sokkal ügyesebb diplomáciai manőverbe kezdett, és sietett kihasználni a törekvéseihez igen kedvező szituációt.

Annak érdekében, hogy Lengyelország politikai elszigeteltségét tovább fokozza, igyekezett Vitoldot rábírni az Ulászlótól való elpártolásra, följárólva közbenjárását egy egy független litván királyság létrehozása érdekében. Noha ez a gondolat Vitoldtól sem volt idegen, a terv megvalósítására mégsem került sor, mert a fegyveres harcok kiújulása zátonyra futtatta a Zsigmond-féle "közvetítés" tervét, és elodázta a litván királyság kérdését is.¹⁷³

A sikeres lengyel ellentámadással bekövetkezett az egész konfliktusnak Zsigmond számára is legkényesebb időszaka: a magyar király katonai lépésekre kényszerült.¹⁷⁴ A ma-

gyar csapatok hadműveletei azonban nem voltak jelentősek, -- és sikeresek sem.¹⁷⁵ A Stibor által vezetett, főleg

csehekből és németekből álló haderő nem mutatkozott túlságosan aktívnak, és tevékenysége csak azt bizonyította, hogy Zsigmond számára a lengyelekkel való nyílt fegyveres konfliktus feltétlenül kerülendő. Mind a bel-, mind a külpolitikai szempontok így a gyors diplomáciai rendezés irányába hatottak. A gyors rendezés mellett szólt Zsigmond éppen ekkor elért legkomolyabb diplomáciai sikere, a német királlyá való megválasztása is.¹⁷⁶ A birodalmi

politikában elért jelentős sikerek természetesen visszahatottak azokra a pozíciókra, amelyeket Zsigmond a lengyel kérdésben elfoglalt. A lovagrend és Lengyelország közötti konfliktusban egyórtelműen tiszta helyzetet a rend katasztrofális tannenbergi veresége teremtett. Zsig-

mond még ezután is tett ugyan olyan lépéseket, amelyek a további fegyveres harcot látszóttak szolgálni, de ez már nem járt -- és nem is járhatott -- komoly következményekkel.¹⁷⁷ Miután Ulászló a hatalma megtörésére irányuló fegyveres támadásra csattanós választ adott, Zsigmond a diplomácia eszközeivel igyekezett eredeti célját elérni, fölújítva közvetítő-békeszerző tevékenységét. Mindezelőtt visszatért ahhoz a kismárki tervhez, amely Lengyelország politikai elszigeteltségét és további sakkban bentartását az önálló litván királyság létrehozásával igyekezett megvalósítani. Az, hogy Zsigmond a komolyabb katonai akciótól az egész háború során tartózkodott, lehetővé tette számára az ilyen jellegű diplomáciai rendezés újabb kísérletét. A Lengyelország és a lovagrend közötti toruńi /thorn-i/ békekötés már nem is lehetett túlságosan ellenére a magyar királynak, hiszen ezzel a lovagrend részéről is szabad kezet kapott, mivel úgy értékelhette a szerződést, hogy mentesült egyben a rend mellett vállalt kötelezettségeitől is.¹⁷⁸

Zsigmond koncepciója ekkor már természetesen kizárta a rend érdekeit túlságosan figyelembe vevő békekötés létrehozásának lehetőségét. Miután a fő kérdés a toruńi béke után tulajdonképpen a magyar--lengyel viszony rendezése, a rend csak ennek függvényeként volt érdekes a feleknek. A Vitolddal folytatott tárgyalásokat ezért kísérték oly nagy figyelemmel a lovagrend képviselői.

A vázolt alaphelyzetet tükrözték azok a tárgyalások is, amelyeket a magyar és lengyel előkelők folytattak a két ország határán, hiszen a látványos körülmények között zajló megbeszéléseknek a legfőbb célja az időnyerés volt; közben Zsigmond titkos diplomáciája lézasan dolgozott a Litvániával kapcsolatos nagyszabású terv kivitelezésén. Branda Castiglione piacentzai püspök, pápai legátus, folytatta a konkrét tárgyalásokat Vitolddal a litván királyság létrehozása ügyében. Ennek az előkészítő munkának köszönhető a litván uralkodó Unnepélyes budai látogatása, ami közvetve már elkötelező jellegű lépést jelentett Zsigmond terve mellett.¹⁷⁹

A magyar király azonban mindezzel Ulászlót hasonló lépések megtételére ösztönözte. A megindított igen erőteljes lengyel diplomáciai ellenoffenzíva helyrebillentette a Zsigmond javára eltolódott egyensúlyt. Ulászló ugyanis azorosabbra fűzte szövetségét a román fejedelemségekkel, szövetséget kötött Ernő osztrák herceggel, és érintkezésbe lépett Zsigmond ~~ez idő tájt~~ legveszélyesebb ellenségével, Velencével.¹⁸⁰ Igen lényegesnek bizonyult a lengyel királynak az egyházpolitikával kapcsolatos lépése: ő maga is XXIII. Jánoshoz csatlakozott, amivel elérte a pápa beavatkozását országa egységének védelmében.¹⁸¹ A pápával szembeni konfliktus ugyanakkor nem gyakorolt volna kedvező hatást a birodalomban sem az új német király helyzetére.¹⁸²

A körülmények ilyenén való tisztázódása meggyorsította

a diplomáciai rendezés folyamatát. A lovagrend ügye ekkor már végleg háttérbe szorult, és a tárgyalások során külön is választották teljesen a magyar-lengyel viszony rendezésének kérdéseitől.¹⁸³ Az erőviszonyoknak ez a diplomáciai szinten való kiegyenlítődése oda vezetett, hogy a két uralkodó közötti tárgyalások során mindinkább az olyan kompromisszumos megoldás lépett előtérbe, mely a magyar és a lengyel uralkodó alapvető érdekeit egyaránt figyelembe veszi.¹⁸⁴ Ugyanakkor Zsigmond a szituáció által adott lehetőségeket maximálisan kihasználta. Ulászlónak -- bizonyos megszorításokkal -- olyan területekkel kapcsolatban tett engedményeket, amelyeket a lengyel uralkodó ténylegesen már régóta birtokolt.¹⁸⁵ A békekötéssel viszont megteremtette az ország északi határainak biztonságát, gyakorlatilag kizárta a lengyel uralkodónak a magyar trónnal kapcsolatos igényeit és cssehországi terveit, ugyanakkor rábirta Ulászlót a déli határvédünk törökkel szembeni védelmére is.¹⁸⁶ A megkötött békeszerződés tehát megfelelt Magyarország közvetlen érdekeinek és alátámasztotta Zsigmond további külpolitikai törekvéseit is. A lublói békekötés után már csak a lovagrend problémája maradt tisztázandó kérdésként hátra, melyet akkor elnapoltak. Zsigmond, mint békebíró, döntését ebben a kérdésben csaknem fél évvel később, és egyértelműen a lengyelek javára hozta meg.¹⁸⁷ Nyilvánvalóan következett ez a lublói békeszerződés által tükrözött eredményekből, hiszen annak alapján Zsigmond számára egy

szövetségesként erős Lengyelország komolyabb biztosíték volt a további törekvések elérése érdekében is, mint a vert lovagrend. A lengyel királlyal való konfliktus lezárását Zsigmond egy rendkívül reprezentatív budai csúcs-találkozóval kötötte össze.¹⁸⁸ Az Európa minden részéből érkezett tisztelgő gyülekezet egyszerre üdvözölte Zsigmondban az új német királyt és a középeurópai békeszerzőt. Az európai politikai életben tehát a magyar király — ügyes rendezői fogással — learatta a közvetítő morális szerepének kijáró dicsőséget: az európai országok döntő többsége a háború befejezését a magyar király sikerének könyvelte el.¹⁸⁹

A Lengyelországgal kapcsolatos zsigmondi beavatkozás-sorozat tehát a magyar király diplomáciai tevékenységének fontos állomása. Miután ez a kérdés egyben Zsigmond külpolitikájának olyan lezárt egysége is, amelynek során a magyar király diplomáciai törekvései a maguk teljes bonyolultságában tárulnak elénk, lehetőségünk van arra, hogy velük kapcsolatban megfogalmazzunk néhány jellemző következtetést, és megtegyük megjegyzéseinket Zsigmond diplomáciai módszerei tekintetében is.

Kétségtelen, hogy már jóval a fegyveres konfliktus kibontakozása előtt a Lengyelországgal kapcsolatos diplomáciai lépések legfontosabb tényezője a magyar király volt, aki ezt a pozícióját úgy tudta megőrizni a későbbiekben is, hogy a diplomáciai utóvédharcokban még mindig ő játszotta a legfontosabb szerepet, ő volt a

politikai rendezés legfőbb irányítója. A lengyel uralkodóval szembeni diplomáciai háborúban Zsigmond fölvonultat-
ta teljes kelléktárát. A nyílt katonai fenyegetéstől kezd-
ve a ravaszul átgondolt, nagyszabású diplomáciai lépése-
kig, a komoly kötelezettségvállalást föltételező szer-
ződések kötésétől a kizárólag időhúzó jellegű, de igen
létványos tárgyalásokig, a komoly csúcstalálkozóktól az
igen hatékornak tűnő titkos diplomáciáig... Mindennek
kivitelezése érdekében jelentős számban tevékenykedtek
az egyre inkább Zsigmond környezetébe áramló képzett dip-
lomataék, a hozzájuk kapcsolódó "segéderő" pedig létszám-
ban kitett egy kisebb hadsereget.

Jellemző, hogy Zsigmond a tárgyalások során igen gyor-
san magához ragadta a kezdeményezést, és így ellenfeleit
azonnal védekezésre kényszerítette. Ebben segítségére
volt az, hogy egyes diplomáciai lépéseknél viszonylag
széleskörű tájékozottsággal rendelkezett, diplomáciája
egymással párhuzamosan több, összetartozó feladat megol-
dásán dolgozott.

Zsigmond beavatkozása általában — még ha hivatása ez-
zel ellentétes is lett volna — a helyzet további bonyoló-
dásához vezetett. Diplomáciai lépéseinek ez a fázisa a
minél pontosabb tájékozódást szolgáltatta, és ezzel egyi-
dőben a kezdeményező szerep átvételét és további megőr-
zését is. Ennek lehetősége azonban csak akkor lehetett
meg, ha Zsigmond maga is állandóan alkalmazkodik, vagy
legalábbis igyekszik alaposan figyelembe venni a reali-
tásokat. Ennek megvalósításával tette rugalmassá, élet-

szerűvé mindenkori koncepcióját, és lehetősége nyílt arra, hogy a gyakran nem kis mértékben saját maga által megteremtett bonyodalmakból ő mutassa meg a kivezető utat is, hiszen egyértelmű lépésselőnnnyel rendelkezett partnereivel szemben.

Az egyes célok elérése érdekében Zsigmond nem válogatott az eszközökben, sőt, a gátléstartalanság diplomáciájának egyik alapvető jellemvonása volt. Nagyszabású manőversorozatai azonban valósággal vonzották a tanult és tehetséges diplomatákat.¹⁹⁰ Jellemző az is, hogy a zsigmondi diplomácia bizonyos fázisaiban előtérbe került a "rendezvényszerűség", amelynek elsődleges célja az volt, hogy ilyen formában is nyomást gyakoroljon a partnerekre. Így tette Zsigmond a budai találkozót egy igen ünnepélyes körülmények között zajló összeurópai konferenciává, melynek feladata volt a magyar-lengyel, a lovagrend és Lengyelország közötti problémák rendezésén túl a Közép-Európában meglévő főbb politikai ellentétek rendezése is, — természetesen a zsigmondi érdekek messzemenő figyelembevételével. A magyar király gondosan ügyelt arra, hogy ennek a konferenciának ő legyen a kulcsfigurája, főszereplője, egyrészt úgy, mint a legfontosabb hatalom Közép-Európában és Kelet-Európában, másrészt mint aki az előbbi hatalom által megerősödve egyben az egész európai politikai életben is döntő szerepet kíván magának. A budai találkozó így azt is hivatva volt deklarálni, hogy az új német királynak milyen komoly bázisa van a birodalom határain kívül, — azaz hatalma kellőképpen megalapozott.

A budai konferencia által tükrözött helyzet főleg Zsigmondnak a diplomácia terén elért átütő sikereit bizonyította. Ez a diplomácia ekkor már nem részterületeken ért el bizonyos eredményeket, hanem összességében, kapcsolatrendszerében nyújtott kiemelkedőt. A lengyel közvetítés tehát — annak ellenére, hogy a magyar király külpolitikájának csak részterülete — az egész zsigmondi rendszer főbb jellemzőit jól tükrözi.

A budai találkozó létrejöttével mondhatjuk azt, hogy a zsigmondi diplomácia éretté vált az olyan nagyszabású föladatok kivitelezésére, amelyekre addig vállalkozott, és a továbbiakban még vállalkozni fog.

Az egyik legfontosabb ilyen kérdés az egyházszakadás megszüntetésének feladata. Ez a probléma a zsigmondi diplomácia tevékenységében egyre nagyobb hangsúly kapott, mivel szoros összefüggésben volt a német királyság kérdésével.

Európa országai tökéletesen egyetértettek abban, hogy a "schisma" ügyét meg kell oldani. Az erre irányuló tervek azonban elég sokban eltértek egymástól, és ilyen helyzetben az elképzelések bármelyikének elfogadása és támogatása egyben a világpolitika egyik legfontosabb kérdésében való állásfoglalást is jelentett. A három irányzat az egyházi ideológia és az egyházpolitika folyamatos fejlődését tükrözte. A századfordulóra már nyilvánvalóvá vált, hogy a "via cessionis" egyáltalán, a "via compromissi" pedig valószínűleg nem lesz járható. Új szerveze-

ti és egyházpolitikai fórumot, és ezzel ezzel egyidőben a megoldás lehetőségét a harmadik elképzelés, a "via synodi" kínálta.¹⁹¹

A zsinati módszer híveinek a tábora egyre szélesedett, aminek legnyilvánvalóbb bizonyítékát éppen a zsinatok fokozódó szerepe, és mennyiségük növekedése adta. Jellemző, hogy a pápák külön-külön is törekedtek a "via synodi" alkalmazására, de természetesen saját érdekében akarták kiaknázni, azzal a hátsógondolattal, hogy a rendezés után pápai méltóságuk megmaradjon. Mindez a zsinati út lényegével ellentétes elképzelés, ezért nem is járhatott eredménnyel.

A 15. század első éveire a zsinati eszme olyan egységes érvrendszerre állt össze, amelynek világosan felismerhetővé váltak az egyes főbb politikai aspektusai is.¹⁹²

A zsinati eszme a tekintélyüket veszített pápákkal szemben komoly egyházzervezeti reformot igyekezett megvalósítani, amelynek célja az volt, hogy az egyetemes zsinatot a pápa fölé helyezze. Ebben a törekvésben a korszak egyik legfőbb problémája jelent meg, amely az egész európai társadalmat érintő szerkezeti átalakulás részeként fogható föl, és azt célozta, hogy "... az egyház szervezetét a rendiség értelmében a társadalom elvei alapján..." formálják át.¹⁹³ Ez az elképzelés tehát messze túlmutatott a pápaság kérdésének megoldásán, az egyház egész gépezetét modernizálni akarta azzal a céllal, hogy annak mind spirituális, erkölcsi tekintélyét, mind pedig politikai hatalmát a kor viszonyaihoz alakítva a

lehetséges mértékig helyreállítsa. A fő kérdés ennek megvalósítása érdekében a rendi jellegű elemek szervezett befolyásának biztosítására irányuló törekvés volt. "Nem kevesebbről volt itt szó, mint hogy a pápai hatalom, melyet a biborosi kollégium a kübériségre emlékeztető módon korlátozott, most további tényezők ellenőrzése alá kerüljön ... Az ellenőrzés színtere az egyetemes zsinat volna, mely rendszeres időközökben gyűlne össze..."¹⁹⁴

A zsinati eszme a kor viszonyaihoz mérten igen megalapozott és átgondolt rendszer volt, mely az ókori hagyományokhoz, az ősi keresztény időszakhoz nyúlt vissza, és ott gyökerezett az a szervezeti formát, melynek felélesztésével az egyház tervezett szervezeti reformját el kívánták érni. Ahhoz, hogy a vázolt szervezeti változás bekövetkezzék, a különben is megosztott egyház belső erői nem bizonyultak elegendőnek. Egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az egyház önmagából nem képes a legfontosabb kérdésekben döntésre jutni, és rá kell hogy szoruljon a világi uralkodók támogatására, de ezt úgy kell megszereznie, hogy a legfelsőbb egyházi vezetés ne legyen kiszolgáltatva a kért segítség fejében az adott világi uralkodónak, mint pl. az avignoni pápa a mindenkori francia királynak. A zsinati eszme így talált ismét intenzív kapcsolatot a császári univerzalizmusnak szintén az antik világban gyökerező eszmerendszerével.

A zsinati eszme és a császári univerzalizmus szorosan összefonódott egy olyan egységgé, amely sikeresen vehette

föl a harcot a pápaság — ekkor már torz módon képviselt — univerzalizmusával. Politikai szempontból ez azt jelentette, hogy egyházi kérdésekben a világi uralkodók szerepe általában megnövekedett, de a legfőbb tényezővé átmenetileg a pápaihoz hasonlóan misztikus töltésű császári univerzalizmus eszméje emelkedett. Ez az ideológia tehát a birodalom fejének politikai szerepét kívánta alaposan megnövelni. Ezzel egyidőben megfigyelhető az a tendencia is, hogy több — korábban az egyházak által egyértelműen birtokolt — pozíciókat hódítottak meg világiak.

Az egyházszakadás megszüntetése érdekében való beavatkozás természetesen óriási buktatókat rejtett, és hatalmas lehetőségeket kínált. A vállalkozás mindenképp olyan uralkodót követelt meg, aki a birodalom fejeként is komoly erővel rendelkezett, és képes kellő erővel és tehetséggel munkához látni. Ahhoz, hogy Zsigmond, mint jelölt szóba jöhessen, jelentős nehézségeket kellett leküzdenie, melyek között az egyik legfontosabb a német királyi cím megszerzése volt. Ruprecht után, a sajátos erőegyensúly következtében, még rövid időre Jodok is a cím birtokába jutott, de semmi hatalommal nem rendelkezett.¹⁹⁵ Ezen a területen tehát Zsigmond hatalma igen gyorsan stabilizálódott.

Zsigmond már vázolt egyházpolitikai állásfoglalása, kiadott intézkedései jelentős mértékben segítették elő szerepének növekedését az egyházpolitikai kérdések-

ben. A placetum regium által tükrözött állásfoglalás és az erre alapított, pápasághoz való viszony igen komoly lépésnek bizonyult: annak a felfogásnak a magvát hordozta magában, amely szétválasztja az egyházzal kapcsolatban a vallási és a politikai szférát, és míg az előbbiben elfogadja, sőt megkívánja a pápa döntő szerepét, addig az utóbbit mindenekelőtt saját hatáskörébe utalja. Ezzel Zsigmond a hagyományosan "gallikánnak" nevezett egyházpolitika egy, a franciák által képviseltnél is rugalmasabb koncepcióját alakította ki.¹⁹⁶ Ezt az álláspontot elvben három pápával próbálta meg elfogadtatni, -- sikertelenül. Így az a helyzet állott elő, hogy Zsigmond gyakorolta főkegyúri jogát a pápákkal szemben, akik ezt kénytelenek voltak eltűrni, és maguknak csak annyit tarthattak főt, hogy ezt a helyzetet ne fogadják el általános érvényűnek. Zsigmond az egyházszakadás kérdésében ugyanakkor rendkívül jó érzékkel és igen óvatosan politizált. Aktív kívülállóként nézte végig a pisai zsinatot, amely megvalósította azt a tervet, mely mintegy tiz év előtt előg látványosan megbukott: mindkét pápát trónfosztottnak nyilvánítva új egyházfőt választott.¹⁹⁸ A pisai zsinat valóban a francia politika, a francia diplomácia mesterfogása volt, hiszen először vitte véghez komoly következetességgel a "via synodi" elképzelését.¹⁹⁹ Egyházpolitikai és európai politikai szempontból azonban ez a vállalkozás sem volt kellőképpen előkészítve, nem nyújtott garanciákat

a határozatok betartására,²⁰⁰ hiszen nem állt mögötte tényleges erő. Ugyanakkor a zsinat egyik legfőbb hiányossága éppen az volt, hogy a már létező két pápával szemben puccs-szerűen járt el, és nem volt "általános zsinat".

Zsigmond a pisai vállalkozás támogatására felszólító indítványokat nem fogadta el, de nem is határozta el magát egyértelműen: kitartott XII. Gergely mellett, de hozzáfűzte, hogy a schisma megoldásához általános zsinat létrehozását tartja szükségesnek.²⁰¹ A Pisában megválasztott pápa jogait így nem volt hajlandó elismerni.

Változást a magyar király fölfogásában a német királyi címre való törekvés jelontett, melynek biztosítása érdekében Zsigmond szerencsés politikai érzékkel revideálta álláspontját, és a választók azon csoportjával szövetkezett, akik a "pisai pápa" jogutódját, XXIII. Jánost támogatták. Ez a fordulat komoly egyházpolitikai állásfoglalásként is értékelhető, hiszen azt jelentette, hogy Zsigmond egyúttal elkötelezte magát megválasztásának körülményei mellett is. A János pápához való csatlakozás során a magyar király olvban engedményekre kényszerült a főkegyúri jog kérdésében, ez azonban nem befolyásolta a jog tényleges gyakorlását.²⁰² Ez a kompromisszum egy — hasonlóan a lengyel kérdésben tett engedményekhez — a német királlyá való megválasztáshoz zavartalan feltételeket biztosított. A választás egyik feltétele pedig éppen az lett, hogy Zsigmondnak minden energiáját a schisma megszüntetésére kell fordítania.²⁰³

Ezzel Zsigmond és a birodalom számára egyértelműen tisztázódott a német királyság kérdése, melynek elérése érdekében Zsigmond diplomáciája nem ismert szabályokat, de lehetetlent sem. A magyar király jó érzékkel használta ki az egyházszakadásnak azt a pillanatát, amikor a pápák -- lévén egymással elfoglalva -- komoly formában nem avatkozhattak bele a német királyság eldöntésének kérdésébe. Így Zsigmond a legfőbb világi és egyben spirituális méltóság birtokába jutott gyakorlatilag, és az adott szituációban ezzel tekintélyo átmenetileg valamennyi európai uralkodó és mindhárom pápa tekintélye fölé emelkedett.²⁰⁴

Miközben Zsigmond Közép-Európában és a nemzetközi politikában egyre komolyabb pozíciókhoz jutott, uralmának "achilles-sarka" továbbra is a déli területek helyzete maradt. Az Ulászlóval kötött békeszerződés onyhított ugyan a gondjain, de továbbra is komoly nehézségeket okozott Bosznia, Szerbia és Dalmácia helyzete. Ugyanakkor Velen-
ce átfogó támadást indított Zsigmonddal szemben Dalmácia megszerzéséért.²⁰⁵ Miután pedig Zsigmond diplomáciai lépésekkel nem volt képes a helyzetet maga számára megnyugtatóan tisztázni, és katonailag sem volt elég ereje döntést kicsikarni, a más területeken elért politikai sikereinek legkomolyabban itt fizette meg az árát: elvesztette Dalmáciát, és országa déli részén stabilizálta egy igen komoly ellenség helyzetét.²⁰⁶

Hungaryország délvidékének másik, egész Európát érintő megoldatlan problémája a török kérdés maradt. Zsigmond

törökellenes politikáját két részre kell választanunk. Katonai és diplomáciai lépései között nyilvánvaló különbség mutatkozik meg. Katonai téren egyértelműen defenzív, a diplomáciában viszont igen offenzív politikát folytatott, ami természetesen csak felszínes megoldásokat eredményezhetett. Zsigmond mindenestre megelégedett az ország déli határvidékének törökkel szembeni biztosításával, míg átfogóbb elképzelései a török elleni küzdelemben csak a diplomácia terén bontakoztak ki. Az európai politikába való beavatkozási igényei másodlagossá tettek egy olyan kérdést, amely az ország léte szempontjából a későbbiekben döntőnek bizonyult.

A török birodalommal szembeni fellépés eme rendkívül kedvező időszakát alkalmi diplomáciai törekvéseiben Zsigmond igyekezett kihasználni, és létrehozni egy, a világgrészen is túlmutató törökellenes szövetségi rendszert. Kétségtelen, hogy mindez szolgált a védelem ügyét is, de kellő folytatás nélkül nagy reményekre nem jogosíthatott.²⁰⁷ Zsigmond törökellenes politikája így az 1396-os vállalkozás céljához viszonyítva jóval szerényebb lett, hiszen azóta nem merült föl a török Európából való kiűzésének gondolata. Az így kialakult alaphelyzet azonban a valósághoz való jóval szorosabb alkalmazkodást is jelentett egyben, hiszen az európai államok adott társadalmi és politikai viszonyai következtében a török hatalom elleni újabb átfogó támadás nem volt lehetséges. Arra, hogy Zsigmond diplomációja a mediterrán

városállamoké mellett, és részben azokat is megelőzve, a török elleni harc ügyét Európa többi része felé közvetítette és ébren tartotta, bizonyosságul szolgált a budai konferencia is, ahol Zsigmond nem mulasztotta el az új keleti szövetségi politikája eredményeként megjelenő tatár követek részvételét biztosítani, akik a török elleni együttműködés kérdésében érkeztek Budára.²⁰⁸

Az eddig említetteken túl, utalnunk kell röviden a török elleni harc ideológiai töltésére is, amely még mindig a "klasszikus" kereszteshadjárat-fölfogást tükrözte. Tekintettel arra, hogy azok a vállalkozások, amelyeket a magyar uralkodó az ország déli szomszédai ellen alkalmanként indított, nem nélkülözték a törökellenes harc elemeit, a harcokban szorosan kapcsolódott össze a törökellenes és az eretnekség-ellenes küzdelem, amivel a két veszélyt ideológiailag azonos szintre emelték.²⁰⁹ Ezzel egyidőben Magyarország fokozatosan olyan állammá lett, melyet a "keresztény hit elleni kettős támadás" állandóan fenyeget.²¹⁰ A korabeli európai "propaganda" figyelmét ez egyre inkább Magyarországra irányította, de ugyanakkor erőteljesen gátolta az oszmán terjeszkedés által leginkább fenyegetett államok összefogásának lehetőségét, megbontva a harc közvetlen bázisát.

Összefoglalva tehát a Zsigmond-féle diplomácia 1404-től 1412-ig terjedő második korszakának eredményeit, a következő főbb megállapításokat tehetjük. A megelőző korszak diplomáciai tevékenységénél "második vonalként" emli-

tett tendenciák előtérbe kerültek, az európai ügyekben való beavatkozás konkrétabb és koncepciózusabb lett. A zsigmondi diplomácia magyarországi bázisa, a magyar király országban belüli helyzete végleg megszilárdult, az uralkodó forma kodifikálódott, így Zsigmond elég erősnek bizonyult ahhoz, hogy főbb elképzeléseit -- bizonyos kompromisszumok árán -- megvalósítsa. Mindennek következtében Zsigmond Közép-Európa, majd pedig az európai politikai élet egyik legfontosabb tényezőjévé vált. Kötelezettségvállalása az egyházszakadás kérdésének megoldására irányuló aktív tevékenység mellett egyben a következő időszak politikai céljainak behatárolását is jelenti.

Az európai politikai életben kivívott sikercívol nem állnak összhangban -- nem kis részben objektív okok miatt -- a törökellenes harcban elért eredményei, ugyanakkor diplomáciája mégis ezen a ponton vált világpolitikai jelenséggé.

A Signoriával való konfliktus azt bizonyította, hogy jelentősebb katonai vállalkozásokba a magyar uralkodó nem szívesen kezdett, és az ilyen jellegű konfrontációkban gyakran alul is maradt.

Mindenesetre nyugat-európai útja előtt -- ha nem is teljesen kiolégítő módon -- végülis megtörtént az ország határainak biztosítása, ami lehetővé tette Zsigmond számára, hogy olyan területeken folytathassa személyesen is politikai tevékenységét, ahol a megelőző korszak sikerei

kedvező alapokat teremtettek számára. További elképzeléseinek megvalósításához pedig olyan olyan diplomáciai apparátussal rendelkezett, amely már az előző időszakban jelentős feladatokat hajtott végre, és a kitűzött célok érdekében új elemekkel is feltöltődött. Ezzel megteremtődtek az offenzív nyugat-európai diplomáciai korszak objektív és szubjektív feltételei.

II.

A ZSIGMONDI DIPLOMÁCIA KITELJESÉDÉSÉNEK IDŐSZAKA

/1412--1420/

Az aacheni koronázásra való előkészületekkel egyidőben a megválasztott német királynak több feladat megoldásában kellett résztvennie, hiszen azok a feltételek, amelyeket megválasztásával kapcsolatban támasztottak, néhány fontos kötelezettséget róttak rá. Az elsődleges az egyházszakadás kérdése volt, amelynek ügyében általános zsinat összehívására volt szükség. Várhatóan a probléma rendezése együtt kellett hogy járjon az Anglia és Franciaország között már régóta folyó százéves háborúba való közvetítő jellegű beavatkozással, hiszen a harcok ismét kiújulással fenyegettek,²¹¹ és a két ország megnyerése a zsinaton való részvételnek igen fontos volt. A Zsigmonddal szemben támasztott feltételek utaltak arra is, hogy az új német királynak a németalföldi területek vonatkozásában is vannak kötelezettségei.²¹² Nyilvánvaló ezekután, hogy a zsigmondi diplomácia kiteljesedésének korszakában az uralkodó legfőbb tevékenységi körét ezek a problémák határozták meg. Diplomáciájának feladata így a nemzetközi politikával kapcsolatban a három főbb — egymással is összefüggő — kérdéskörrel való foglalkozás volt. Tevékenysége a problémák jellegéből adódóan Európának szinte valamennyi fontosabb területét érintette, aktivizálta.

1./ A konstanzi zsinat összehívásával kapcsolatos fel-
adatok

Az egyházszakadás kérdésének megoldásához az ideológiai alapok erre az időszakra már megteremtődtek; a "via synodi" követésének szükségszerűsége nyilvánvalóvá vált. A zsinati eszmét és a hozzá kapcsolódó császári univerzalizmus elképzelését a kor legtanultabb tudósai dolgozták bele Európa szellemi életébe, azok, akik az egyház szervezeti megreformálásával valóban és őszintén az egyház tekintélyének helyreállítását kívánták elérni.²¹³

A középkori egyetemek a folyamatos fejlődés következtében az egyházi elit gyűjtőhelyeivé váltak, és a kor viszonyainak megfelelően -- a pápai tekintély szinte katasztrofálisnak tűnő csökkenésével -- az egyházi szervezeten belül testületileg is komoly erőt képviseltek.²¹⁴

Az egyházi reform kérdésében különösen nagy szerepet játszottak a párizsi egyetem tudós egyházpolitikusai -- főleg Jean Gerson és Pierre d'Ailly -- akik a "reformmozgalom" szervezéséből is alaposan kivették a részüket.²¹⁵

A nagyműveltségű egyházi embereknek egy igen jelentős csoportja a különböző világi uralkodók mellett tevékenykedett, és természetesen számítottak is azok támogatására bizonyos egyházpolitikai kérdésekben. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy miközben egy adott uralkodót megnyerni igyekeztek az egyházi reform gondolatának, saját érdekeiket is messzemenően szem előtt tartották, és az egy-

háznak, mint politikai szervezetnek a hatalmát is lehetőség szerint helyre akarták állítani; azaz meg akarták teremteni, találni az egyház helyét a szerkezetileg átalakuló feudális elnyomó gépezetben.

A komoly egyházpolitikai célkitűzések megvalósítása érdekében a katolikus egyház -- éppen a szétaprózott, zilált állapotban lévő pápai hatalom helyzete miatt -- egyértelműen rászorult a különböző világi politikai tényezők támogatására. Amint láttuk, a világi uralkodók egyes elszigeteltebb jellegű beavatkozása a klérus belső ügyeibe ilyen szinten nem vezethetett eredményre, sőt a nehézségeket esetenként csak tovább fokozta.

A külső erő biztosítására egyedül megfelelőnek minden szempontból egy viszonylag erős és akcióképes császári hatalom látszott, amelynek bizonyos kérdésekben való primátusát az egyház -- legalábbis átmenetileg -- el kellett hogy ismerje. A császári univerzalizmus reneszánsza tehát az objektív körülmények idézték elő. Az a probléma tehát, hogy olyan császárra volt szükség a birodalom élén, aki egyrészt a kor univerzalizmusának uralkodó-ideáljához közel áll, másrészt kellő erővel rendelkezik az egyházszakadás ügyének megoldásához, sarkalatos kérdéssé vált.

Zsigmond megválasztásában, és a választás széleskörű elfogadásában -- a jól előkészített diplomáciai lépések mellett -- mindkét körülménynek volt szerepe. Zsigmond a placetum regium kiadása után is az egyház hű fi-

ének vallotta magát következetesen, aki annak legfőbb ellenségével, a törökkel szemben kereszténhadjáratot vezetett, tehát fegyverrel védte a katolikus hitet, és aki az egyház másik fő ellenségét, az eretnekséget is kiirtani törekedett; — tehát olyan erényeket igyekezett mintegy csokorba kötve fölmutatni, melyek elvileg a német-római császárt kellett hogy jellemezzék.²¹⁶ Nem volt tehát véletlen, hogy az egyházszakadás kérdésének megoldása és Zsigmond neve egyre inkább összefonódott a kor egyházreformerek értelmiségének nyilatkozataiban is. Az elvi-politikai vonalvezetésben egyre inkább a császári univerzalizmus eszméjéhez közeledő Zsigmond mellett mind világi politikai, mind pedig egyházi politikai tényezők munkálkodtak, és benne látták azt a garanciát, mely képes biztosítani a reform objektív feltételeit.

Az egyetemes zsinat összehívását különböző egyházi politikusok is egyre fontosabbnak tartották. A három pápa közül kettő olyan kötelezettséggel lépett a pápai trónra, hogy az egyetemes zsinat összehívásán fog munkálkodni. Zsigmond is minden alkalmat megragadott, hogy hasonló nyilatkozatokat tegyen, hiszen például a Velen-cével kötött előnytelen öt éves békeszerződéssel kapcsolatban sem mulasztotta el hangsúlyozni, hogy arra a zsinat összehívása érdekében birták rá a pápai követek.²¹⁷ Közben politikailag is igen kedvező fordulat következett be, hiszen XXIII. János pápa a patrimonium ellen intézett nápolyi támadások miatt szorult helyzetbe kerülve Zsigmondhoz fordult segítségért. Az ekkor már birodalmi te-

rületeken tartózkodó magyar király a pápa megsegítését össze akarta kötni a római koronázással. Ebben a tervében egyrészt a birodalmi ügyek akadályozták meg, másrészt fölismerete a kedvező pillanatot arra, hogy a pozícióiban alaposan megrendült János pápát az egyetemes zsinat összehívására bírja a lehető legrövidebb időn belül.²¹⁸ Ennek megtörténte után követői Európa vármagyar területén fokozott akcióba léptek a zsinat sikerének biztosítása érdekében.²¹⁹

Maga Zsigmond a birodalomban maradt, több tartományon átutazva különböző birodalmi ügyekkel foglalkozott, majd Aachenben német-római királlyá koronáztatta magát.²²⁰ A koronázással szinte egyidőben nyitotta meg az általános zsinatot Konstanzban XXIII. János pápa, majd maga Zsigmond is ide érkezett mintegy másfél hónappal később.²²¹

A zsinat munkájának ünnepélyes megkezdése korántsem jelentette azt, hogy a sikeres működés is biztosítva van. Zsigmond feladatának eddig csak az egyik, és mondhatni könnyebb, részét végezte el, hiszen a múltban -- mint ismeretes -- nem egyszer hívtak össze zsinatot, amelyet elvileg általánosnak szántak. Az új német király feladata ezúttal elsősorban az volt, hogy diplomáciájával megakadályozza a konstanzi zsinat elszigeteltségét, és mind formailag, mind pedig tartalmilag valóban általános érvényűvé tegye. Mindennek legalapvetőbb feltétele a három konkurens pápa lemondásának elérése volt. A zsinatot ugyan XXIII. János hívta össze, abban a reményben

is, hogy az ott esetleg újból megejtendő pápaválasztás őt hozza ki nyertesként, de már a zsinat megnyitása után nyilvánvalóvá vált, hogy a concilium "saját pápája" fölé emelkedett. Egyrészt azzal, hogy a másik két pápa követének fogadására hajlandó volt, sőt azokat elvárta, másrészt pedig a szavazás kérdésében a nemzetenkénti megoldást választva semlegesítette a Jánost támogató itáliai főpapság számbeli fölényét.²²² Ezzel a zsinat komoly lépéseket tett mindhárom pápa letétele irányában, noha továbbra is fennállt a zsinat eredményességét fenyegető konfliktusok lehetősége.

A fordulópontot XII. Gergely döntése hozta meg. Az ő lemondásának érdekében már régebben megkezdődtek a tárgyalások, amelyeket Zsigmond részéről a kalocsai érsek vezetett, aki tevékeny részt vállalt a zsinat szervezési munkálataiból is. XII. Gergely az előkészítés során tett nyilatkozatát revideálva bejelentette lemondását azzal feltétellel, ha vele együtt a másik két pápa is lemond. Ezekután indultak meg a tárgyalások János pápával, aki azonban mindent megtett maradása érdekében. Többek között arra is törekedett, hogy a zsinaton jelenlévő magyarok között a bázisát megerősítve, helyzetét általában is javítsa.²²³ A vele kapcsolatos tárgyalások sikeres befejezésében nagy szerepe volt Garai nádornak, aki Zsigmondnak és a zsinatnak ezt a megbízatását sikerrel hajtotta végre: XXIII. János lemondását sikerült kicsikarniuk. A királyuk környezetében lévő

magyarok, akiknek létszáma is igen jelentékeny volt, komoly operatív szerepet játszottak katonai erejükénél fogva. Ezt bizonyították János pápa szökése alkalmával, ami Zsigmond beavatkozásával az összehívott zsinatot a felbomlástól mentette meg. A pápának ez a lépése közvetlenül vezetett a detronizáláshoz, aminek következtében XII. Gergely is feltétel nélkül lemondott.²²⁴

Mindezek következtében Zsigmond tekintélye egyre növekedett, és úgy tűnt, hogy a zsinat ebben az időszakban valóban akcióképtelen lett volna nélküle. Zsigmond diplomáciája közben komoly politikai előkészítő munkát is végzett Nyugat-Európában, melyre azért is nagy szükség volt, mert a harmadik — még ~~ja~~ nem mondott — pápa, XIII. Benedek kizárólag az őt esetenként támogató politikai tényezők függvénye volt. Az avignoni pápák helyzete az egyházszakadás óta egyre kritikusabbá vált, és híveket még úgy is egyre ritkábban tudtak maguknak biztosítani, ha messzemenően kiszolgálták azoknak az uralkodóknak a politikai érdekeit, akik éppen őt tartották a "keresztény világ vezetőjének". Elismertségi körük egyre szűkült, lényegesebb szerepet a nemzetközi politikában csak az egyházszakadás kérdésében tanúsított merev magatartásukkal játszottak.

XIII. Benedek lemondására nagyon kevés esély volt, annál is inkább, mert ekkorra már ő lett az egyetlen, pozícióban maradt pápa, aki arra számított, hogy a konstanzi zsinat tevékenységének irányítását át tudja venni, és újbóli

megválasztását el tudja érni. Az avignoni pápa fontosabb támaszai közé tartozott az adott időszakban Ferdinánd, aragóniai király, és megszakításokkal a francia, illetve a nápolyi uralkodó. Zsigmondnak az előkészítő tárgyalások során XIII. Benedekkel volt legnehezebb dolga, hiszen a legfontosabb cél nyilvánvalóan a "makacs" pápa lemondatása, vagy félreállítása volt. Az az akció, melyet ennek érdekében Zsigmond végrehajtott, egyike a kor legügyesebb diplomáciai manővereinek.

Zsigmond ennél a vállalkozásnál egyértelműen a zsinat megbízásából járt el. Már régóta folytak az előkészületek egy olyan találkozó létrehozása érdekében, melyen Zsigmond, Ferdinánd és XIII. Benedek megtárgyalhatták a lemondás feltételeit.²²⁵ A magyar királynak már ezt megelőzően is több követsége járt az Ibériai félszigeten. Utazását ezalkalommal -- közvetlenül János pápa detronizálása után -- újabb magas szintű követség készítette elő, amelynek tevékenysége kedvező alapokat teremtett Zsigmond számára.²²⁶ Különös jelentősége volt ennek a további tárgyalások során, hiszen egyre nyilvánvalóbb volt, hogy XIII. Benedeket nem lehet meggyerni a zsinat alapvető céljainak. Az avignoni pápa csak akkor volt hajlandó módosítani a tárgyalásokkal szembeni mereven elutasító magatartását, és előzetes megbeszélésekbe bocsátkozni, ha számára még azok megkezdése előtt garanciákat biztosítanak az újbóli megválasztásra. Ugyanakkor viszont politikai bázisa egyre szűkült.

Főbb támogatói közül kiesett Nápolyi László, és ráadásul a francia fél állásfoglalása is mind kevesebbet számított, hiszen a Franciaországban dúló belviszályok megosztottságot eredményeztek az egyházpolitika terén is.²²⁷ XIII. Benedek egyetlen potenciális támasza tehát az előzetes tárgyalások megkezdésekor csak Aragóniai Ferdinánd lehetett.

A hármass találkozó létrehozása érdekében mind Zsigmond, mind pedig Ferdinánd komoly erőfeszítéseket tettek, noha a megelőző követváltások alkalmával merültek fel nézeteltérések.²²⁸ Aragóniai Ferdinánd udvara különböző diplomáciai tárgyalások egyik központjává vált. XXIII. János pápának a kísérletei sikertelenek voltak az aragóniai uralkodó megnyerésére. Ugyancsak kudarccal végződtek VI. Károly francia király követségének próbálkozásai, amelyek ekkor arra irányultak, hogy Ferdinánd vonja meg támogatását XIII. Benedektől. Ezeknek a próbálkozásoknak csupán egyetlen számottevő eredménye volt: Ferdinánd is elkerülhetetlennek érezte a felmerült problémák tisztázását Benedek pápával, aki azonban a tárgyalások elől ez esetben is elzárkózott, és minden lehetséges módon a konstanzi zsinat munkáját akadályozni igyekezett. Mindennek eredményeként Ferdinánd és Benedek között egyre hűvösebb lett a viszony, és a spanyol uralkodó egyre határozottabban dolgozott az aragóniai, a francia, a zsigmondi követségek, és a XIII. Benedek közötti találkozó előkészítésén, amivel egyre inkább a konstanzi zsinat érdekében fejtette ki tevékenységét.²²⁹ A kezdeti tárgyalások legfontosabb ered-

ménye a fentebb említett csúcstalálkozó előkészítése lett, aminek egyes kérdéseit az aragóniai követség konstanzi látogatásának során tisztázták. Az ott tartózkodó spanyol követeknek volt alkalmuk betekintést nyerni a zsinat munkájában erre az időszakra esett XXIII. János detronizálása, Husz János pere, és XII. Gergely lemondásának bejelentése. A spanyol követek konstanzi tárgyalásai mindkét fél számára sikeresnek mondhatók: a főbb kérdésekben előzetes megállapodásra jutottak, továbbá megegyeztek a csúcstalálkozó helyében és időpontjában.

A találkozó színhelyéül Narbonne-t és Perpignan-t szemelték ki, ahol némi nehézségek árán sor is került a megbeszélésekre.²³⁰ A már kialakulóban lévő elképzelések hosszas huzavona után kikristályosodtak, és annak ellenére, hogy nem sikerült megegyezésre jutni, Zsigmond törekvéseit alapvetően siker koronázta: élni tudott azzal a lehetőséggel, hogy XIII. Benedekkel szemben Ferdinándot egyértelmű nyilatkozat megtételére bírja.²³¹ A tárgyalások sikerében nagy szerepük volt Zsigmond diplomatáinak, de a magyar király személyes rátermettségének is. Célja elérése érdekében Zsigmond az aragóniai uralkodót saját egyházpolitikai irányvonalának igyekezett megnyerni. Mint uralkodót, arról győzte meg, hogy az engedelmség felmondásának rendkívüli anyagi előnyei mellett komoly kül- és belpolitikai lehetőségei is vannak.²³²

Ezek az elképzelések a spanyol területeken sem voltak újak, hiszen a főkegyúri jog körül folytatott harcnak ekkor már itt jelentős hagyományai voltak. Az egyértelmű döntést elősegítendő, Zsigmond kilátásba helyezte a spanyolok "ötödik zsinati nemzetként" való elismerését a konstanzi zsinaton, föladva így azt a tervét, hogy a magyar natio-t emeltesse ilyen módon ki.²³³

Zsigmond tehát ismét -- bizonyos engedmények árán -- elérte a kitűzött célt: megfosztotta XIII. Benedeket legfőbb támaszától, Aragóniai Ferdinándtól, és ezzel lehetővé tette a zsinat számára az avignoni pápa detronizálását is.²³⁴ A Ferdinánd és Zsigmond közötti megállapodást a narbonne-i egyezményben szentesítették, amely -- igaz, hogy csak rövid időre, és bizonyos ellentmondásokkal -- tisztázta a spanyol királyságok és a zsinat viszonyát.²³⁵ A szerződéskötést a már Zsigmondtól ilyen alkalmakkor megszokott látványos ünnepségek zárták.²³⁶ A további folyamatos együttműködést szolgálta a két uralkodó azon terve, hogy a százéves háborúban való közvetítés során is együtt fognak működni.²³⁷

Ezek a tárgyalások -- a lengyel kórdós tisztázása után -- a zsigmondi diplomácia egy újabb fő állomását jelentették. Bonyolultan fonódtak itt össze az egyházpolitikai és tágabb értelemben vett európai politikai törekvések a tárgyalásokon résztvevők speciálisabb politikai érdekeivel. Az eredmény az ezek között objektíve leginkább lehetséges kompromisszum terméke lett.

Zsigmond a nyugat-európai politikai életben a "defensor ecclesiae" császári szerep mellett ekkor folytatott először nagyszabású világi politikát mint a birodalom feje, noha a hangsúly természetesen elsősorban egyházpolitikai kérdéseken volt. Diplomáciájának érvei is főleg ezt a lehetőséget használták ki, de már a kezdeteknél fokozatosan túl is léptek ezen. Az egyházszakadással kapcsolatos császári feladatok rendszere kiegészült egy általánosabb, sokkal világiasabb jellegű univerzalizmus-törekvéssel, mely a birodalom fejének politikai igényeit próbálta meg kifejezni: Zsigmond a konstanzi zsinaton való részvételre "... pro imperiali officio tanquam ecclesie catholice defensoris et precipue advocati..." szólította föl Európa uralkodóit; -- így Ferdinándot is.²³⁸ A császári politika hegemoniára való törekvésének ezt a megnyilvánulását Ferdinánd is igen határozottan utasította vissza, hangsúlyozva a spanyol királyságoknak a birodalomtól való különállását. Kétségtelen azonban, hogy a zsigmondi vonalvezetésnek a külpolitikában, a diplomáciában, egyik fontos eleme volt a birodalom fejének univerzális hatalmára való hivatkozás.

A zsigmondi diplomácia egy másik fontos érve a török elleni küzdelem kérdése volt. Hangsúlyozta a spanyol uralkodók és a magyar királyok harcainak közösségét a mohamedán hódítókkal szemben, hidat kívánva teremteni saját politikája és Ferdinánd törekvései között. Ezt a

kérdést a spanyol közvélemény is fontosnak tartotta, amit bizonyít a két uralkodó találkozásának leírása is.²³⁹ Jellemző, hogy a magyaroknak a török hódítókkal szemben vívott harca élénken tükröződött a spanyol irodalomban is.²⁴⁰ Zsigmond diplomáciájának ez az eleme tehát itt kettős célt szolgált. Része volt a magyar király nemzetközi politikával kapcsolatos érvrendszerének, és ébren tartotta a török veszély közvetlenül is Európát fenyegető jellegét, illetve feladata volt az éppen aktuális tárgyalások menetének zökkenőmentesebbé tétele és azok esetleg kedvező befolyásolása is.

A tárgyalások során a zsigmondi diplomácia érveinek egy következő — és talán leglényegesebb — csoportját Ferdinándnak, mint Aragónia uralkodójának befolyásolását célzó javaslatok alkották. A Benedekkel szembeni engedelmesség felmondásának érdekében Zsigmond igen kézzelfogható előnyöket is ajánlott a spanyol uralkodónak: anyagiakat /a pápai jövedelmek átmeneti megkaparintásának lehetőségét/, egyházpolitikaiakat /a spanyolok ötödik zsinati nemzetként való elismertetését/, és nemzetközi politikaiakat /a szövetségi kapcsolatok kiépítésének újabb lehetőségét a különböző, zsinathoz már csatlakozott európai államokkal/. Tartalmilag tehát ezek voltak a zsigmondi diplomácia koncepciójának azon részei, amelyek a spanyol uralkodóval folytatott tárgyalások során szerepet kaptak, és elősegítették az akció sikerét.

A kivitelezéssel kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy ismét jellemző volt az igen alapos előkészítés. Zsigmond ügyesen használta ki azt is, hogy a spanyol területekkel már korábban is voltak bizonyos kapcsolatai, melyek ugyan eszisztematikusnak aligha nevezhetők, de megvolt a Zsigmond-kort is megelőző alapvetésük.²⁴¹ Bizonyosra vehetjük, hogy a két uralkodó közötti megbeszélések kezdete előtt már Zsigmond széleskörű ismeretekkel rendelkezett a spanyol területekkel kapcsolatban, és a valódi erőviszonyokat felmérve vállalkozott a tárgyalásokra. Az előkészítés munkáját végző követségeket igen jól állította össze; kíséretében is a különböző nemzetiségű aktív diplomaták mellett jelen voltak az egyházpolitika legjobb ismerői és a teológiai kérdések specialistái. A legfontosabb lépéseket Zsigmond maga irányította, de a kivitelezés során ez esetben is nagy szerepet biztosított a magyaroknak, különösen Garai Miklós nádornak, és Jakch Mihálynak. Zsigmond ugyanakkor hatalmas segédapparáttal dolgozott; óriási tömegű kíséret növelte a birodalom fejének tekintélyét utazásai és tárgyalásai során.²⁴² A fényes külsőségek között lezajlott találkozók pedig a zsigmondi diplomáciában ismét a tárgyalások záróakkordját jelezték.

Ismeretes, hogy Zsigmond a Ferdinánddal folytatott megbeszélések során állandóan több szálát tartott a kezében, és fokozott figyelmet fordított az európai politikai élet alakulására, sőt, egyes kérdésekben állandóan

dóan igyekezett befolyását érvényesíteni. Egy-egy fontosabb feladatra való koncentrálás tehát nem jelentette a többi elhanyagolását -- de nagyszámú és tehetséges diplomatája segítségével az erők szétforgácsolását sem. Így a narbonne-i egyezményvel lezárult diplomáciai akció olyan kezdeményezés volt, mely általában az európai politikai élet adott szinten történő szervezésének és irányításának igényével lépett föl, és mind a zsinat, mind pedig Zsigmond szempontjából értékelve alapvetően eredményesnek bizonyult. A nemzetközi politikának ezen területén olyan ideiglenes status quo-t teremtett, mely a további politikai lépések viszonylatában nézve is fontosnak mondható, szervesen kapcsolódott a római király további terveihez, és az adott időszakban nyújtott is bizonyos garanciákat a kibontakozás irányába.

A zsinat munkájának előkészítéséhez és működésének további biztosításához tartozik még egy igen fontos momentum, amelynek szerepe volt Zsigmond diplomáciájában és későbbi politikájában, de még fontosabb volt a klérusnak egyházpolitikai és dogmatikai szempontokból; -- ez pedig a huszitizmus kérdése, illetve Husz János konstanzi pere. Jelen keretek között mi csak az ezzel kapcsolatos közvetlen politikai reakciók vizsgálatára szorítkozhatunk, röviden utalva a kérdésnek témánk szempontjából való jelentőségére.²⁴³

Zsigmond szerepének említésekor a huszitizmussal kapcsolatban többnyire csak arról esik szó, hogy Husz János

Most -- a Zsigmond által adott menlevél ellenére -- a zsinat megégette, tanait elítélte, majd pedig az uralkodó dicstelen kereszteshadjáratot vezetett a középkor egyik leghaladóbb mozgalmával szemben. Husz János elítéléséig azonban a helyzet jóval bonyolultabb volt, és ha ezt nem vesszük figyelembe -- különösen a zsigmondi diplomácia vizsgálatánál --, akkor aligha érthetjük meg a magyar király európai politikai törekvéseinek egy részét.

Ismeretes, hogy Zsigmond egyik legfontosabb törekvése a cseh korona elnyerése volt, és hogy "csehországi alattvalóival" igen szoros kapcsolatot tartott, továbbá hogy az országon belül viszonylag tekintélyes bázisa is volt. Tudjuk, hogy Prágai Jeromos, a huszitizmus másik jelentős képviselője "Wiclif tanait Magyarországon is terjesztette", és hogy Zsigmond jelenlétében a "klérust gúncsoló beszédet mondott, s hirdette, hogy az uralkodókat illeti meg a klérus kormányzásának a joga."²⁴⁴ A Zsigmond által képviselt irányvonal -- pontosabban az akkori magyarországi gyakorlat -- kétségtelenül mutatott némi közös vonást a Jeromos által előadottakkal. A király azonban már akkor megérezte azt a veszélyt, amit az általa részben gyakorolt egyházpolitika más töltéssel jelenthetett a feudális uralkodóosztályok számára, hiszen az ő állama "... az egyházi visszaéléseket mint a megújulás akadályait nem megszüntetni kívánta, hanem saját érdekében felhasználni, nyilvánvalóan hama-

rább egyetértésre tud tehát jutni a pápasággal, mint a végső fokon az ő pusztulására törő eretnek mozgalmakkal. Zsigmond gyors reagáló képességének bizonyítéka, hogy azonnal, már Prégai beszéde alatt felismerte a veszélyt.²⁴⁵ Ugyanakkor pedig Jeromos szavai nyilvánvalóan azokat az új hatalmasságokat is ostromozták, akik pl. éppen a magyarországi "szekularizációs" folyamat következtében jutottak komoly egyházi javadalmakhoz, holott csupán politikai pályán tevékenykedtek. A huszitizmus érvrendszerével kapcsolatban így alakult ki egy bizonyos kettősség, amely ugyanakkor kérlelhetetlen ellentéteket is takart. Ezeknek elemi erejű kirobbanása a konstanzi zsinaton következett be Husz János eretnekké nyilvánításával és megégetésével. Addig azonban a huszita elvekhez és a huszítákhoz való viszonyulásban az említett kettősség fennállt, és jellemezte nemcsak Zsigmond velük kapcsolatos lépéseit, de a huszítáknak a magyar királyhoz való viszonyát is.²⁴⁶ Így érthető, hogy később maga Zsigmond biztosította azt, hogy az egyház által kiátkozott Husz János, illetően való jogállásával aligha összeegyeztethető mozgási lehetőséget élvezett Konstanzban, majd pedig a letartóztatás után is úgy tűnt, hogy a király határozott lépéseket kíván tenni kiszabadítása érdekében.²⁴⁷ A Husz Jánossal kapcsolatban -- hosszú kulisszaharcok után -- hozott ítélet még mindig alternatív jellegű volt, hiszen az utolsó pillanatig fűnttartotta számára az életbenmaradás lehetőségét. Ezt azonban Husz teljes

elvhűséggel utasította vissza.²⁴⁸ Zsigmondnak ezek a lépései mind arra utalnak, hogy a huszitizmust politikai kérdésként kezelte, mindaddig, amig -- ugyancsak politikai téren -- nem veszélyeztette az ő helyzetét is ugyanúgy, mint Vencelét.

Az előbbiek alapján nyilvánvaló, hogy az egyház megreformálása ekkor a huszita tanok alapján nem volt lehetséges, és így azok csak eretnekségnek minősülhettek. Ennek kimondása pedig megszüntette az említett kettősséget, és azonnali változást kellett hogy eredményezzen Zsigmondnak az addig folytatott diplomatikusnak nevezhető eljárásában, hiszen egy eretnekség támogatását elvárni tőle egyben addigi politikájának, törekvéseinek teljes figyelmen kívül hagyását jelentené. A huszitizmussal szembeni "liberálisabb" magatartás Zsigmond részéről ezt megelőzően elsősorban a csehországi törekvések miatt volt fontos, mert ezzel is igyekezett ottani népszerűségét megőrizni.

Husz János pere fontos állomás volt ugyanakkor a konstanzi zsinat és Zsigmond kapcsolatában is, hiszen a zsinati atyák sikerrel helyezkedtek szembe -- ezúttal látványosan előszőr -- azzal, hogy az uralkodó akaratát a zsinatra kényszerítse. Ezek az események egyúttal rámutattak az addigi zsigmondi koncepció korlátaira is.

Az előbbieket támasztja alá a Husz János perével kapcsolatos csehországi reagálások egy része. Azt, hogy az események után közvetlenül Zsigmond felelősségét maguk a csehek sem látták döntőnek Husz megégetésével kapcsos-

latban, bizonyítja az az irat, amelyet a huszitizmussal rokonszenvező cseh nemesség intézett a konstanzi zsinathoz, és amelynek aláírói kijelentették, hogy "... mindenki, bármilyen rendű és rangú, Zsigmond királyt kivéve, hazudik, áruló, eretnek, sőt az ördög fia, ha azt állítja, hogy Morvaországban eretnekség van ..."²⁴⁹

A huszitizmus megítélésében tehát a zsinat fölébe kerekedett a zsigmondi koncepciónak; -- ugyanakkor Zsigmond természetesen ebben az esetben is azt tette, amit neki, mint feudális uralkodónak, az osztályérdekek diktáltak. Hosszú távon a huszita háborúk komoly energiákat kötöttek le, de átmenetileg Zsigmond megerősödve került ki a huszita problémából. A zsinat véleményével "szentesítve" Zsigmond a "legkeresztényibb" uralkodók egyikévé vált /ha nem közöttük az elsővé/, aki a "defensor ecclesiae" - szerepet igen komolyan véve lett Európa szemében az eretnekség elleni küzdelem vezéralakja.²⁵⁰

Az adott pillanatban legfontosabb kérdés ezentúl az, hogy miután a zsinat a huszita tanokat elítélte, a csehországi huszitizmus megszűnt mint "politikai kérdés", és egyértelműen katonai problémává vált. Ugyanakkor az említett okok miatt tekintélye az európai politikai életben, a diplomáciában úgy növekedett tovább, hogy közben -- Husz János pere után közvetlenül -- még Csehországban sem rendült meg a helyzete. Az az átmeneti nyugalom, amit mindez jelentett számára, rendkívül fontos volt, hiszen nem kellett azonnal közbeavatkoznia fegyveresen

a husziták ellen, hanem tovább folytathatta a már megkezdett európai diplomáciai tevékenységét.

Mindezek alapján tehát, ha figyelmen kívül hagyjuk, hogy a zsinaton és azt megelőzően mi volt a pontos szerepe Zsigmondnak a huszitizmus kérdésében, állásfoglalásait milyen tényezők motiválták, és ezeknek mi volt a hatása az adott kor Európájának politikai életére, akkor nem mérjük fel kellőképpen Zsigmond törekvésrendszérének bonyolultságát, politikai koncepcióját és bázisát, és természetesen nem érthetjük meg világosan diplomáciájának különböző lépéseit, hatását, bizonyos eredményeit és esetenkénti kudarcait.

A zsigmondi diplomácia eddig tárgyalt fejezetének összegzéseként megállapíthatjuk, hogy a főbb kérdések időrendileg a narbonne-i egyezmény megkötésével jutottak átmenetileg nyugvópontra. Láthattuk, hogy a zsinat összehívása és formális megnyitása nem jelentette egyben a sikeres működés feltételeinek biztosítását is. További széleskörű szervezőmunkára volt szükség egyházpolitikai, nemzetközi politikai, egyházi--dogmatikai téren, amely a három pápa lemondatására, Európa uralkodóinak megnyerésére kellett hogy irányuljon, de ugyanígy megkövetelte mindez a huszitizmus kérdésének tisztázását is.

Ezeknek a feladatoknak oroszánrészt Zsigmond és diplomáciája vállalta magára és végezte el. Ez ugyanakkor Zsigmond szempontjából azt is jelentette, hogy az igen élénk nemzetközi politikai tevékenység során végleg kia-

lakultak és rendszerbe álltak Zsigmond európai politikájának azon elemei, amelyeket a későbbi lépései során is nyomon követhetünk, amelyek meghatározzák a politikai koncepciót. Egyik jelentős jellemvonásuk az, hogy Zsigmond sajátos módszerekkel igyekezett a hagyományos császári jogokat és az európai politikai célokat a kor viszonyaihoz és egyben saját érdekeihez igazítani, és a legszélesebb területekre kiterjeszteni. Kétségtelen tény, hogy az egyházszakadással kapcsolatban folytatott sokrétű diplomáciai tevékenységnek a sikere komoly befolyást jelentett Zsigmond számára, aki a körülmények illetően való alakulását természetesen saját politikai céljai érdekében igyekezett kihasználni a későbbiekben is. Jó példa erre két nagyszabású nyugat-európai diplomáciai akciója: a százéves háborúban való közvetítés, illetve a németalföldi ügyekbe való beavatkozás, amelyek felvillantják az említett pozíció objektív és szubjektív lehetőségeit, de igen élesen láttatják korlátait is.

2./ Zsigmond közvetítési kísérlete a százéves háborúban, valamint Németalfölddel kapcsolatos diplomáciai tevékenysége

Tekintettel arra, hogy ez a két, egymással szorosan összefüggő akció a zsigmondi diplomácia kevésbé ismert területe, elemzésükkel részletesebben foglalkozunk.

Mindenekelőtt ahhoz, hogy Zsigmondnak Franciaországgal és Angliával kapcsolatos terveit megérthessük, szükségesnek látszik röviden elemezni az említett két ország helyzetét az adott időszakban, különös tekintettel főbb politikai törekvéseikre. Ilyen szempontból számunkra Franciaország politikai viszonyainak ismerete a fontosabb, hiszen Nyugat-Európának továbbra is egyik legaktívabb politikai tényezőjéről van szó, ugyanakkor az igen zűlélt francia belpolitikai helyzet rendkívül bonyolulttá tette az ország nemzetközi politikai szerepét.

A százéves háború óriási terheket rótt mindkét országra, és az ezáltal felszínre hozott gazdasági, társadalmi és politikai problémák egyre élesedtek.²⁵¹ A 14. sz. közepén elszenvedett nagy francia vereségek²⁵² után a harcokban átmeneti szünet következett be, ami különösen Franciaországban tudott létrehozni egy viszonylagos konszolidációt, amely V. Károly uralkodásával fémjelozhető. Uralkodásának eredményeit azonban a feudális anarchia gyors ütemben rombolta szét, és az elmebeteg

VI. Károly mintegy két évtizedes uralma elég volt ahhoz, hogy a XV. század első éveire a francia állam alaposan meggyengüljön.²⁵³

V. Károly hatalmas vazallusokat hagyott a trón mellett, akik igyekeztek minél nagyobb befolyásra szert tenni az erőtlen VI. Károly mellett, és megszerezni a kormányzás-hoz szükséges döntő pozíciókat. Közülük nagyvolumenű politikai tevékenységet Anjou /I./ Lajos, Orléans-i Lajos és Burgundiai /Merész/ Fülöp folytattak. A legfontosabbnak a két utóbbi mondható, hiszen küzdelmük -- az orléans-iak /armagnacok/ és a bourguignonok harca -- alapvetően befolyásolta a korabeli francia helyzetet. Az egymással szemben álló csoportok végleges polarizálódása akkor következett be, amikor a százéves háborúban agresszivebb politikát folytató Lancasterek uralomra jutottak Angliában.

A Franciaország elleni támadás veszélye különösen V. Henrik /1413--1422/ trónra kerülése után nőtt meg.²⁵⁴ A háború felújítását az adott időszakban nem Anglia megerősödése okozta, hanem éppen belső helyzetének bonyolódása, labilitása és az ország erőinek viszonylagos megosztottsága. Fokozta a nehézségeket, hogy a Lancasterek helyzete korántsem volt biztos Anglia trónján, még V. Henriké sem. A háborús törekvéseket angol részről is kiútkeresésként kell értékelnünk abból a belső krízisből, amelybe a az angol társadalom a 15. sz. fordulójára jutott. Következésképp az angol támadások sikereinek okát nem kis mértékben a francia viszonyokban

kell keresnünk. Az egyetlen -- és korántsem lényegtelen, -- tényező, amely még mindig egyértelműen az angolok mellett szólt, a két hadsereg közötti minőségi különbség volt. A háború során már többször bebizonyosodott, -- de éppen Niképolynál is erre láthattunk tragikus példát --, hogy a fegyelmezetlen lovagi hadsereg nem képes eredményesen fölvenni a harcot a reguláris haderővel, jelen esetben a jól képzett angol íjász-gyalogsággal.

Az átfogóbb angol támadás megindulása előtt már nyilvánvalóvá vált, hogy a franciaországi belső pártharcok egyik félnek sem biztosíthattak tartós sikert, ami a közöttük lévő erőegyensúly eredménye volt. Ez a körülmény azt is föltételezte, hogy az egymás között véres harcot folytató csoportok az ország határain kívül is próbáljanak maguknak bázist, szövetségest találni a másikkal szemben. Az armagnacok és a bourguignonok pártja két táborra osztotta Franciaországot, és ekkor már mind a bel-, mind pedig a külpolitikában a frakcióérdekek váltak meghatározóvá. Átmenetileg tehát megszűnt az egységes francia külpolitika. Ilyen körülmények között a százéves háború kiújulása a franciák számára tartogatott katasztrofális meglopetések. Nyilvánvaló, hogy ekkor minden főbb kérdés a francia--angol konfliktus szempontjából vetődött fel, és annak reális veszélyével járt, hogy az egyik csoport kiszolgáltatja az angoloknak az országot.

Anglia helyzete külpolitikailag is kedvezőbbnek látszott Franciaországnál. A Skóciával való időszakos háborúskodáson kívül nem voltak más komolyabb nehézségei, ugyanakkor számíthatott a kontinens franciaellenes hatalmainak segítségére. Az a Franciaország pedig, amely ezzel szemben tevékeny résztvevője volt az összes főbb nyugat-európai politikai konfliktusnak -- főleg az ekkor nagy vitákat, szembenállásokat kiváltó egyházszakadás kérdésének --, komoly ellenfelekre számíthatott. Az pedig, hogy a francia külpolitika nem általában a francia állam érdekeit szolgálta, hanem az egyes feudális urak, csoportok törekvéseit, tovább nehezítette az ország helyzetét. Tekintettel a francia külpolitika ekkori bonyolultságára, föl kell hívunk a figyelmet azokra a különböző, gyakran ellentétes külpolitikai törekvésekre, melyeket a francia politikát irányító -- az előbbiekben már említett -- egyéniségek képviseltek, különös tekintettel a zsigmondi politikához való viszonyukra.

Anjou /I./ Lajos /1356--1384/, majd pedig fia, Anjou /II./ Lajos /1384--1417/ az avignoni pápák -- különösen VII. Kelemen -- és Nápolyi Johanna segítségével a nápoly--szicíliai királyság megszerzésére törekedtek.²⁵⁵ A Franciaországon belül rendelkezésükre álló erőforrásokat kizárólag ennek a célnak a szolgálatába állították. Komolyabb sikereket azonban egyikük sem tudott elérni, viszont -- különösen a nemzetközi politika terüle-

tén — éles harcot folytattak Kis Károly, majd pedig Nápolyi László ellen. Az avignoni pápákat ezírányú törekvéseik érdekében is támogatták. Az itáliai igényeik miatt vívott harcukban így Zsigmond potenciális szövetségesei lettek, egyházpolitikai téren viszont a Zsigmondéval szembeni legmervebb álláspontot képviselték. A francia belpolitikában az orléans-i pártot támogatták, Berry hercegével együtt.²⁵⁶ II. Lajos leánya VI. Károly harmadik fiának, a későbbi VII. Károlynak a felesége lett. Külpolitikai céljaik következtében volt lehetőségük a Zsigmonddal való együttműködésre.

A magyar trónra is szánt Orléans-i Lajos a korabeli francia bel- és külpolitika egyik legmarkánsabb egyénisége volt. Az avignoni hagyományokra támaszkodó francia egyházpolitika képviselője, és szinte megszakítás nélküli támogatója volt. A magyar koronával kapcsolatos terveinek igen komoly jelentősége volt a pápaság kérdésének megoldási kísérleteiben, de kétségtelenül fontos volt a francia bel- és külpolitika szempontjából is, hiszen a trón megszerzése további távlatokat nyithatott volna számára.²⁵⁷ Ennek a tervnek a sikertelensége után Lajos olyan új bázisterület megszerzése érdekében próbálkozott, amely kellőképp ellensúlyozhatta a burgundi hercegek flandriai támaszát mind bel-, mind pedig külpolitikai téren. A legfontosabb célja így Lombardia megszerzése volt.²⁵⁸ Ez az elképzelés is szorosan kapcsolódott a pápaság kérdéséhez, hiszen ennek a gazdaságilag és geopolitikailag is fontos területnek francia kézre való ke-

rülése biztosíthatta volna az avignoni pápának a Rómába vezető utat. Átfogó elképzelés része volt ez, amely az egyik legfontosabb eleme lett volna egy francia "dinasztikus offenzívának", hiszen mind Dél-, mind pedig Észak-Itália a francia uralkodóház kezére juthatott volna.²⁵⁹ Ugyanakkor az orléansiak tervei között szerepelt a burgundi hercegek németalföldi bázisának közvetlen gyengítése is.²⁶⁰

Orléans-i Lajos fia, Károly szintén a francia politika egyik vezéralakja volt, de tehetsége főleg más irányban bontakozott ki.²⁶¹

Az orléans-i párt tehát kezdetben az avignoni pápaság egyik legfontosabb támogatója volt. A Magyarországért folytatott harc időszakában természetesen Lajos Zsigmond személyes ellenfele is. Ütköztek továbbá érdekeik általában a pápasággal kapcsolatos kérdésekben, és részben Lombardia vonatkozásában is. Zsigmond Franciaországgal -- különösen pedig az orléansiakkal szemben folytatott politikáját mégsem ezek a tényezők határozták meg elsősorban, hanem a meglévő ellentétek mellett a hagyományosan jó Luxemburg--Orléans kapcsolatok.²⁶² Megjegyzendő viszont, Zsigmond a számára egyik legfontosabb kérdésben, a császárság megszerzésében, számíthatott Orléans-i Lajos és apósa, Visconti támogatására. Mivel a burgundi és az orléans-i hercegek külpolitikai törekvéseiben, szövetségkereséseiben elsősorban a "balanszírozó" törekvés jelentkezett /külcsönösen a másik fél szö-

vetségesének ellenségeivel kerestek kapcsolatot/, egyben gyakorlatilag azt is kizárták, hogy Franciaország önálló tényezőként szólhasson bele a birodalom belső ügyeibe.²⁶³

Az Orléans-i Lajos által folytatott külpolitika kedvező időszaka az angol háború kiújulásának veszélyével megszűnt, és az egész irányvonal defenzívába szorult. Számára kedvezőtlenül változott meg a helyzet az európai politikai életben is, és ez a nemzetközi politikai viszonyokban bekövetkezett változás egybeesik azzal, amely Zsigmondot egyre komolyabb pozíciók megszerzéséhez juttatta. Az orléans-i párt helyzetének éppen ez a változása igazolta, hogy az adott korszakban milyen komoly teher volt a schisma kérdésében elfoglalt avult álláspont.

Ilyen körülmények között azonban volt még egy rendkívül fontos körülmény, ami — az említett nézeteltéréseket lényegtelenekké téve — megteremtette az orléans-i párt és Zsigmond közötti együttműködés, szövetezés objektív lehetőségeit: a kulcskérdés itt is — mint a korabeli Nyugat-Európa politikai életében oly sokszor — Burgundia problémája lett.

A sajátos flamand—burgundi államalakulatot V. Károly dinasztikus politikája hozta létre. A burgundi herceg uralma alá tartozó területek sajátos helyzete miatt a 14. sz.-tól a cím birtokosai sajátos, kettős jogállással rendelkeztek. A burgund hercegség a francia királyok hűbére, a grófság pedig a birodalmi területek részét képezte.²⁶⁴ Ugyanakkor a burgund grófság koronájának misztikus jelen-

tósége is volt, hiszen azon négy fejdísz közé tartozott, amelyekkel a hagyomány szerint a német-római császárt föl kell ékesíteni.²⁶⁵ Politikai téren mindez bizonyos lavírozási lehetőséget nyújtott a burgundi hercegeknek, és lehetővé tette számukra, hogy mindkét terület uralkodójával szemben konszolidált viszonyok között is mind nagyobb függetlenséget élvezzenek.

Mindennek ellenére a két Burgundia nem lett volna komoly erő, ha nem kerül hozzá Flandria, melynek gazdasági fejlettsége lehetővé tette az államalakulat erejének megsokszorozódását, és ugyanakkor földrajzilag is komoly veszély jelentett a francia király hatalmára, hiszen mintegy harapófogóba fogta az annak bázisát képező központi területeket. A két párt közötti küzdelem során Párizs városa is gyakran a burgundiakhoz tartozott. A városokról általában elmondhatjuk, hogy Burgundiával szimpatizáltak, hiszen a hercegek várospolitikája jóval kedvezőbb volt számukra.

A burgundi hercegek helyzete rendkívül komplikálttá vált a százéves háborúban, hiszen a francia Burgundia általában uralta ugyan a hatalmi-politikai szférát, de legértékesebb területének, Flandriának az érdekei angol orientációt követeltek meg. Burgundia ebből következően bizonyos fokig különálló hatalmi tényezővé vált, majd pedig a francia királyság legveszedelmesebb ellenségévé, miközben arra kényszerült, hogy pusztá létéért is komoly harcot folytasson Európa más uralkodóival szemben.

Jól érzékelteti ezt a folyamatot a burgundi hercegek négy nemzedékének a francia koronához való viszonya. Merész Fülöp Burgundiája még francia belügy: a herceg mint a francia uralkodó leghatalmasabb vazallusa tört főhatalomra a gyengeelméjű király mellett, az orléans-i herceg ellenében. Utóda, Félelemnélküli János már a konkrét szituáció következtében kettős politikát képviselt: részben apja útját követve erőteljes harcot folytatott a francia királyság kormányának megszerzése érdekében, másrészt pedig -- bár még igen áttételesen -- képviselte a burgundi állam szeparatista törekvéseit is.²⁶⁶ Az ő helyzete ezzel még bonyolultabbá vált, hiszen az önállósodás tendenciája nemcsak azt tételezte föl, hogy a francia királyságtól függetleníti Burgundiát, hanem azt is, hogy kizárja a túlzott politikai befolyást Flandriában. Ez a szituáció megakadályozta János herceget abban, hogy erőivel nyíltan az angol vagy a francia fél mellé álljon. Ugyancsak ennek a helyzetnek a következménye, hogy a burgund hatalom gyors növekedését mind a francia, mind pedig az angol fél idegenkedéssel kellett hogy szemlélje. További komplikálódásnak vagyunk tanúi akkor, ha Burgundiának a császársághoz való viszonyát elemozzuk.

Nyilvánvaló, hogy a birodalomnak szintén nem állt érdekében egy flandriai mértékű gazdasági potenciállal rendelkező, igen extenzív államalakulat létrejötte a nyugati határterületeken. Ez elsősorban azokat a németal-

földi területeket fenyegette, melyekre a birodalom is igényt formált -- különösen Zsigmond megválasztása után --, és mindvégig magának ügyekezett biztosítani, noha hatalmát konkrétan kiterjeszteni rájuk nem volt meg a kellő ereje.²⁶⁷

A Luxemburg--Orléans házak kapcsolatának hagyományai mellett igen kedvezőtlenül befolyásolta Zsigmond és Burgundia viszonyát a hercegek birodalmi politikája is. A burgundi herceg Ruprecht rajnai palotagróf egyik legkövetkezetesebb támogatója volt Vencellel és különösen Zsigmonddal szemben, ráadásul amikor a Vencel és Zsigmond közötti összetűzés bekövetkezett, Vencel pártjára állott.²⁶⁸ A nyilvánvaló mély ellentéteken lényegileg nem változtathatott az, hogy egyházpolitikai téren az álláspontok elviekben közel álltak egymáshoz.

A flamand-burgundi államalakulat tehát a 15. század elején Anglia, Franciaország és a császárság közötti viszony egyik különösen fontos területe volt. A külső támadástól egyre inkább fenyegetett Franciaországnak érdeke volt, egy ilyen erőforrásnak egyértelműen az ország javára történő hasznosítása -- mint ahogy azt kezdetben V. Károly is tervezte -- és az angol befolyás teljes kizárása. Az angoloknak érdekükben állt flandriai pozícióik megtartása és további kiterjesztése, Burgundiának a francia királlyal szembeni megerősítése, -- különösen a háború kiújulásának időszakában. Az angol érdekek Burgundiával kapcsolatos ellentmondásosságára utal azonban az a

tény, hogy a flamand-burgundi államalakulat túlzott megerősödése, önállósága fenyegette magát az angol befolyást is Németalföldön. Ugyanakkor az angolok számára egy "tisztán" bourguignon Franciaország ugyanúgy elfogadhatatlan volt, mint az ellenük legélesebben harcoló armagnacok francia kormányzata. Kétségtelen az is, hogy a birodalom számára semmiképpen sem kívánatos egy erős burgundi állam létrejötte, különösen nem olyan formában, hogy a francia királyság a burgundi hercegek kezére kerüljön; -- erre pedig Félélemnélküli János már céltudatosan törekedett.

Az egyházszakadással kapcsolatban az avignoni pápát általában támogató orléans-i irányvonal megtörése közvetlen érdeke volt a konstanzi zsinat működését biztosítani akaró Zsigmondnak, akinek törekvéseit ugyanakkor a burgundiakhoz húzó párizsi egyetem képviselői támogatták igen komolyan. A probléma azonban ennél a pontnál nem éleződött ki erőteljesebben -- mint utaltunk rá -- az orléans-iakkal, és nem teremődött meg az együttműködés lehetősége a burgundiakkal. A fentiekben vázolt alapvető ellentétek így az irányban hatottak, hogy az armagnac egyházpolitikai törekvéseket a lehetséges mértékig visszaszorítsák, illetve közelítsék a zsinat és Zsigmond elképzeléseihez. Történtek is ez irányban lépések, hiszen maga Armagnac grófja is szerepelt a narbonne-i egyezmény aláírói között.²⁶⁹ Ugyanakkor Zsigmond közvetlen érdekei, a családi örökség kérdése, további köze-

ledést eredményezhetett az orléans-i párt irányába.

Ez a helyzet egyben természetesen jelezte, hogy a burgundiak helyzete a külpolitika terén jobb, mint az orléans-i párté, de kifejezetten jónak nem mondható.

A bekövetkezett intenzív angol támadások következtében a felemás politikai helyzet azt eredményezte, hogy Burgundia egyetlen potenciális szövetséges -- a meglévő ellentmondásokkal együtt -- az angol királyság lehetett. Teljesen egyértelművé ezt Félelemnélküli János meggyilkolása tette, amely válasz volt az Orléans-i Lajos elleni sikeres 1407-es merényletre, amikor utóda, Jó Pülöp már nyíltan az angolok kezére adta az országot.²⁷⁰ Vele kezdődött, majd Merész Károlyval folytatódott a burgund önállóság átmeneti időszaka.

Vázlatosan tehát ezek voltak a francia bel- és külpolitika főbb jellemzői, melyekkel Zsigmond a közvetítési kísérlet során kapcsolatba került. A francia-angol háborúba való beavatkozás kérdése a béke megteremtése érdekében már korábban szóba került. Az eredeti terv az volt, hogy Zsigmond Párizs útbajtásával ~~magyarországi~~ ~~magyarországi~~ területekre, de mivel a zsinat szempontjából fontosabb volt XIII. Benedek ügyének tisztázása, ezért a párizsi látogatásra és a közvetítés lefolytatására később került sor. Előző útvonalát így Zsigmond Párizs kikerülésével választotta meg,²⁷¹ melyet titokban is tartottak, attól félve, hogy a burgundi herceg merényletet kísérel meg ellene.²⁷² Erre az óvatosságra azért is szükség volt, mert Zsigmond

nyugat-európai tartózkodásának időszakában több gyilkossági kísérletet vett fontolóra a velencei Signoria is, amelynek legfőbb ellensége a kor uralkodói között a dalmáciai nézeteltérések óta Zsigmond.²⁷³

Annak ellenére, hogy az új német király a legfontosabbnak ítélt aragóniai tárgyalásokkal foglalkozott elsősorban, gondosan megtervezte franciaországi, majd angol útját is, ügyesen kamatoztatva azokat a francia és angol politikai kapcsolatokat, melyekkel a Luxemburg-dinasztia, Magyarország és maga Zsigmond is rendelkezett. Zsigmond a dinasztiák közötti hagyományosan jó kapcsolatra hivatkozott abban a szövetségi szerződésben is, amelyet 1414-ben VI. Károlylyal kötött. Már ez a szerződés is igen erőteljesen Burgundia-ellenes.²⁷⁴

Csatlakozott ehhez a szerződéshez Bajor Lajos is, aki Zsigmond nyugat-európai diplomáciájának egyik igen fontos egyénisége, mondhatni kulcsfigurája volt.²⁷⁵ Zsigmond még Aragóniába vezető útja közben találkozott a francia követekkel — ezúttal az orléans-i párt képviselőivel — Anjou /II./ Lajossal, és a későbbi VII. Károlylyal.²⁷⁶ Narbonne-ban viszont Antal brabanti herceg követeit fogadta, akikkel a németalföldi ügyekről, illetve a százéves háborúban való közvetítésről tárgyaltak.²⁷⁷

Mindezekén kívül már a zsinaton behatóan meg kellett ismernie a francia-angol viszonyokat, továbbá a XIII. Benedekkel és Aragóniai Ferdinánddal folytatott tárgyalások során szép számmal találunk Zsigmond környezetében

franciákat mindkét pártból: az orléans-iak közül ott volt maga Armagnac grófja és kísérete, a bourguignonokat pedig a párizsi szellemi elit egy része, az egyetem teológusai képviselték, akik azonban elsősorban egyházpolitikai téren fejtették ki aktivitásukat.

A további események jobb megértése érdekében meg kell itt jegyeznünk, hogy a narbonne-i egyezmény igen sajátosan tükrözte a francia egyházpolitika helyzetét is. Kísérlet történt az armagnac egyházpolitikának az általában XIII. Benedeket támogató irányzatának mérséklésére, és az armagnac párt megnyerésére a "spanyol minta" alapján. Komolyabb eredményt azonban ez mégsem jelentett, hiszen nem változtathatott azokon a mélyebb belső ellentéteken, amelyekhez az armagnac--bourguignon ellentét az egyházpolitika vonatkozásában is kötődött, és így a kibontakozásnak nem volt komoly garanciája sem.

Ugyanakkor a zsigmondi diplomáciának az a további eleme

Franciaországgal kapcsolatban nem volt alkalmazható, amely az aragóniai uralkodó döntését még komolyan befolyásolhatta: az engedelmesség fölmondásának anyagi és belpolitikai előnyeit az adott helyzetben élvezhette egy olyan ország uralkodója, melynek területén nem tombol a feudális anarchia, de nem hasznosíthatta Franciaország, ahol az egyházpolitika is pártérdekeknek volt szigorúan alárendelve. Kétségtelen tény az is, hogy a franciák egy korábbi, hasonló jellegű próbálkozása már kudarcot vallott, és összességében véve hátrányos helyzetet eredmé-

nyezett.²⁷⁸

A béke megteremtését célzó tárgyalások három fázisban zajlottak le Párizs, London és Calais színhellyel. Zsigmond kísérletét a kor igen gazdag francia króniailrodalma érdekesen tárgyalja. A megbeszélések menetének leírását és kommentálását a következő forrásmunkák segítették: Jean Juvenel des Ursins: Chronique de Charles VI.;²⁷⁹ Enguerrand de Monstrelet: Chroniques;²⁸⁰ Guillaume Cousinot: Geste des nobles françois;²⁸¹ Pierre de Pénin: Mémoires;²⁸² Nicolas de Baye: Journal;²⁸³ Alain Chartier: Histoire de Charles VII. Roy de France;²⁸⁴ és a Journal d'un bourgeois de Paris²⁸⁵ c. munkák a közvetítési akcióval kapcsolatban viszonylag részletes tájékoztatást adnak. Külön értéke a korabeli króniailrodalomnak Jehan de Waurin: Recueil des croniques et anciennes istoires de la Grant Bretagne, à present nommé Engleterre c. krónikája,²⁸⁶ amely francia nyelven írta meg Anglia történetét, és tudósít Zsigmond angliai útjáról is. Az egyes további források adatmennyisége témánk szempontjából kevésbé használható, mivel információik esetlegesebbek, és a politikai kérdésekről nincs átfogó képük.²⁸⁷

A közvetítési kísérlet forgatókönyve a főbb kérdésekkel kapcsolatban már akkor kialakult, amikor tisztázódott, hogy Aragóniai Ferdinánd bekapcsolása ebbe az akcióba nem kivihető. Zsigmond elutazását Aragóniából és közvetítési tárgyalások megkezdését siettette az a tény,

hogy a franciák egymás után két nagyobb vereséget szenvedtek el, amelyek közül az egyik szinte katasztrofális volt.²⁸⁸ Az azincourt-i csatavesztés kedvező helyzetet látszott teremteni Zsigmond számára a németalföldi törekvések vonatkozásában, hiszen maga Antal brabanti herceg is elesett a csatában, ami növelte a zsigmondi beavatkozás sikerének esélyeit.²⁸⁹ Brabant kérdése kulcsfontosságú volt, amit bizonyított az a körülmény is, hogy a burgundi herceg -- jóllehet foglalkozott azzal a gondolattal, hogy a "családján esett sérelmet" az angol királlyal szembeni személyes párviadalban torolja meg -- feltűnő sietséggel igyekezett megszállni a csatában elesett rokon tartományait.²⁹⁰ Ugyanakkor a nagy angol győzelem a közvetítés szempontjából is -- úgy tűnt -- kedvező irányban változtatta meg a feltételeket, hiszen a beavatkozás lehetőségei növekedtek, hasonlóan a lengyelek és a lovagrend közötti konfliktushoz, amikor már semmi nem állta útját a zsigmondi közvetítésnek.

Zsigmond útját ezúttal is Garai Miklós készítette elő, és a franciák komoly előkészületeket tettek a bíródalom fejének fogadására, melyekről szinte valamennyi forrásunk tájékoztat.²⁹¹ A tárgyalások menetének leírásakor információik mennyisége és minősége eltérő. Miután krónikásainknak nemcsak pártállása, hanem társadalmi hovatartozása is eltérő, érdekes lehet számunkra az információk összevetése.

A Journal ismeretlen szerzője, akit elfogadhatunk a

párizsi közvélemény képviselőjének, és aki burgund-párti, meglehetősen szűkszavú. Hirt ad Zsigmond "császár és magyar király" Párizsba érkezéséről, elszállásolásáról a Louvre-ban, továbbá a Zsigmond által a Bourbon-palotában adott díszebédéről, majd pedig Angliába történt elutazásáról. A szerző Zsigmond érkezésének és angliai útjának céljaként a következőket jelölte meg: "... elutazott Angliába, hogy magával hozza azokat a francia nemeseket, akik az azincourt-i vereség óta ott voltak."²⁹² Sem a közvetítés problémáját, sem pedig az egyházszakadás kérdését direkt módon nem említi meg, Zsigmond utazásának céljaként, így a közvetítés számára nem más, mint "jótekonny célú", francia érdekeket szolgáló vállalkozás.

Cousinot, annak ellenére, hogy Zsigmond londoni útját meg sem említi, az angol királlyal való találkozásról, melyre Calais-ban került sor, szót ejt, elemezve az ott folytatott megbeszéléseket és Zsigmond tárgyalásának eredményét.

"Zsigmond császár /.../ a király és Franciaország urainak érdekében elvállalta, hogy Holland herceggel együtt elmegy az angol király elé, hogy megegyezésre jussanak. A mondott császár és herceg Calais-ba mentek, ugyanide érkezett eléjük Angliai Henrik, aki őket meghallgatta, és hajlott kéréseikre, de előbb a fogoly urakkal akart beszélni, mielőtt nekik bármiféle választ adna. Haladékot kért hát, hogy visszatérjen, és tárgyaljon tanácsával. A tanács meghallgatta

a fogoly urakat is, és egyetértés volt abban, hogy a császár és a herceg kezére adják Harfleur városát, és megfelelő számú tús ellenében elbocsátják a foglyokat, és hogy fegyvernagyvás legyen három évig szárazon és vizen. Ezalatt találkozó jöhet létre a két király és hercegeik között a béke reményében, gondoskodva arról, hogy ha a béke nem jönne létre, a mondott császár és herceg visszaadják nekik Harfleurt, és visszaküldik a hercegeket börtönükbe." 293

Annak ellenére, hogy Cousinot leírásában több pontatlanság van, a tárgyalások lényegét, végső eredményét jól foglalta össze, noha a sikertelenséget motiváló tényezőkre sem itt, sem a későbbiekben nem tesz utalást.

Cousinot-nál — aki egy ideig az orléans-i herceg kancellárjaként is dolgozott — jóval kevesebb adatot szolgáltat Pierre de Fénin. Fénin bourguignon, emlékirataiban ő is csak a calais-i tárgyalásokkal foglalkozik, de természetesen elsősorban a burgundi herceg vonatkozásában tartotta érdekesnek a találkozót.

"... Angliai Henrik király újra átkelt a tengeren, Calais-ba jött, és János Burgundi herceg biztonságból fölvonult ellene. Calais-ban találkoztak, és jelentős ideig tárgyaltak egymással kettesben anélkül, hogy embereik közül egy is akadt volna, aki valamit meghallhatott vagy megtudhatott arról, amit ott mondtak egymásnak ..."294

Fénin az átfogóbb külpolitikai problémákkal szemben ér-

zéketlennek mutatkozott, és a calais-i csúcstalálkozót csak a francia belső viszonyok szempontjából értékelte művében. Információi azért érdekesek mégis, mert Mémoires-jaiban igen plastikusan mutatja meg a burgundi politika sajátos kettősségét -- amit egyébként az idézett rész is tükröz --, továbbá a külpolitikai életben bekövetkezett erőviszony-eltolódások belső tükröződését. Így munkája szervesen egészíti ki a többi forrás anyagát.

A Nicolas de Baye Journal-ja által közölt adatok jellege a szerző foglalkozásával áll igen szoros kapcsolatban. Baye a párizsi jogásztársadalom képviselője volt, és egy időben a párizsi parlament írnoka. Följegyzéseiben részletesen foglalkozik Zsigmond megérkezésével, fogadtatásával, amelyről az egyik legpontosabb leírást adja.²⁹⁵ Nem beszél azonban Zsigmond utazásának céljairól, sem pedig a királlyal folytatott tárgyalásokról. Részletes és igen pontos információkat adott Zsigmond parlamenti látogatásáról, melyre a későbbiekben vissza fogunk térni.

Alain Chartier VII. Károly történetírója, az armagnac párt képviselője volt, aki viszonylag tájékozottnak bizonyult az eseményekkel kapcsolatban. Zsigmond párizsi, majd pedig angliai látogatását a békeközvetítés szándékának tudta be.²⁹⁶ A tárgyalások menetét nem részletezi, hiszen lényegesebbnek tartotta az olyan események leírását, melyek az angol-francia háború alakulása szempontjából voltak fontosak. Kitér azoknak a hadműveleteknek a bemutatására, amelyek Armagnac grófjának vezetésével a

Zsigmond által vezetett londoni tárgyalások időszakában folytak. Chartier szerint éppen a nem szülő hadművelő-
tek járultak hozzá az angol királynak a békekötés ügyé-
ben való álláspontváltozásához.²⁹⁷ A békétárgyalások
folytatásáról a szerző nem beszél, de kiemeli, hogy a
londoni tárgyalásokon ott volt Hollandi Vilmos, akinek
igen fontos szerepet tulajdonít, főleg a burgundi her-
ceggel kapcsolatos viszály miatt.

"És ott volt a burgundi herceg önéia /ti. V. Henrik-
nél/, hogy szövetséget kössenek, mivel úgy látta, hogy
a bajor herceg /ti. Hollandi Vilmos/ ... nem kívánja ne-
ki átengedni a dauphin irányítását, és kételkedett ab-
ban, hogy nem akarja-e vele szemben az orléans-i pártot
támogatni." ²⁹⁸

Ujabb fontos adalék ez a burgundi politika vizsgálá-
tához azon a területen, amely szoros összefüggésben állt
Zsigmond törekvéseivel. Zsigmond fokról fokra igyekezett
loválasztani a burgundi herceg támogatóit, annak érde-
kében, hogy németalföldi elképzeléseit megvalósítsa; --
és amint ez a példa is mutatta, ért is el bizonyos si-
kereket ezen a téren.

Chartier -- mint ahogy Baye sem -- Zsigmond látogatá-
sát az egyházszakadás kérdésének megoldásával nem hozza
összefüggésbe, hoha mindketten beszélnek arról is.²⁹⁹

Jean Juvenel des Ursins krónikája az előzőnél maga-
sabb színvonalú munka, amely részben kompiláció.³⁰⁰ Ter-
jedelmesebb módon foglalkozik Zsigmond látogatásával, és

információjának tekintetében is fölülmúlja az előbbieket. Igen pontosan részletezi Zsigmond érkezését, fogadtatását, elszállásolását, hiszen a szerző maga is résztvevője volt ezeknek az eseményeknek.³⁰¹ Szót ejt a magyar király kíséretében lévő urakról is, első helyen említve a "Grant Comte de Hongrie-t", azaz Garai Miklós nádort, és egy bizonyos "Bertholt des Ursins"-t, akivel jó barátságba került, "mivel azonos volt nevük és címe-rük."³⁰² Néhány kuriózumszerű és kultúrtörténetileg érdekes leírás után des Ursins a béke megteremtésére való törekvésben jelölte meg Zsigmond látogatásának célját.

"És úgy látazott, nagy kedvet érez arra /ti. Zsigmond/, hogy egyetértést vagy közvetési lehetőséget találjon Franciaország és Anglia királyai között." Des Ursins szerint Zsigmond

"... beszélt a királlyal és tanácsával, mondván, hogy szívesen vállalkozna arra, hogy a megkezdett háború ügyében közöttük egyetértést vagy közvetítést hozzon létre. És hogy ezért elhatározta magát arra, hogy az ügy érdekében a lehető leggyorsabban Angliába megy..."³⁰³

Nem sokkal ezután a már említett "Bertholt des Ursins", krónikásunk leírása alapján már valamivel konkrétabb elképzelésnek adott hangot.

"És a mondott Bertholt gróf előtárta véleményét és elképzelését, és mondta, hogy létre kell hozni egy négy-öt éves fegyverszünetet, amelynek időszakában azoknak gyermekei és barátai, akik meghaltak /nyilvánvalóan az

azincourt-i csatában, felnövekednek, illetve pénzt és hadi felszerelést gyűjthetnek, vagy pedig legyen béke és végső megegyezés."304

Ezt -- a valósággal is jobban számoló elképzelést -- a szerző a gróf magánvéleményeként említi, mely azonban nyilvánvalóan tükrözi a közvetítés céljainak és lehetőségeinek pontosabb fölmérését Zeigmund környezetében. Noha dos Ursins nem részletezi Zeigmund angliai tárgyalásait, annyit még megemlít, hogy Zeigmund valóban a béke létrehozásának szándékával ment Angliába.

"Így a mondott császár elment Angliába, és föltárta az angolok előtt a békekötés néhány lehetőségét: az angolok készek voltak hallgatni erre és fegyverszünetet kötni."305

A magyar király Párizsból való elutazása, majd londoni tartózkodása során állandó kapcsolatot tartott fenn a francia udvarral. A magyar követek több ízben kelték át a csatornán a különböző tervezetek finomítása és mindkét fél részére elfogadhatóvá tétele érdekében.³⁰⁶ Ezt követően dos Ursins hosszan részletezi a francia politika alakulását és a két hadbanálló fél katonai akcióit a Zeigmund által folytatott béketárgyalások időszakában. Egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a francia fél ezt az időszakot időnyerésre és orógyűjtésre akarja fölhasználni. A francia tanács nem fogadta kedvezően az angolok hajlandóságát a béketárgyalások lefolytatására.

"Amikor tudomására hozták ezt a királynak és tanácsának

/ti. az angol álláspontot/, mégsem akartak egyetérteni ezzel. És egyesek úgy vélték, hogy Burgundia és Bretagne hercegeinek és más hercegeknek segítségével a francia királyságból Harfleur-t könnyen fölmenthetik."³⁰⁷

Tudjuk, hogy a francia királyi tanács -- tehát az armagnac párt akkori vezetése -- kezdetben erősen megosztottnak bizonyult az angolokkal kötendő békével kapcsolatban. Berry és Bourbon hercegei békülékenyebbek voltak, míg Armagnac grófja ragaszkodott a háború minden áron való folytatásához, és az angolokkal szemben egyre újabb és újabb támadásokat készített elő.³⁰⁸ Az általa vezetett háborús csoport -- egy kisebb jelentőségű ütközet megnyerésével megerősítve pozícióit -- a királyi tanácsban is átvette a vezetést, amikor a Zsigmond újabb követsége megérkezett Londonból a módosított javaslatokkal. A tárgyalások további menetére mindez döntő befolyással bírt, és miután a további együttműködéstől a francia fél elzárkózott, az angol királynak is egy újabb támadás előkészítése kötötte le minden erejét.³⁰⁹ A belső politikai helyzet további leírása után des Ursins még egy alkalommal visszatér művében a zsigmondi erőfeszítésekre, mintegy összegezve a kialakult helyzetet:

"Ebben az időszakban a császár még mindig Angliában tartózkodott, aki igyekezett minden tőle telhetőt megtenni annak érdekében, hogy békére leljen a két király között; több ízben küldötteket menesztett Franciaországba az ügy érdekében. Több cikkelyt készítettek,

különböző alkalmakkor és formákban: végül a béke vagy egyetértés nem tudott létrejönni. És erősen tanácsolta a császár Franciaország királyának, hogy kössön három-négy évre fegyverszünetet. És úgy tűnt, mint mondják, hogy az angolok ezzel is elégedettek lettek volna. Ezt azonban a királynak /Franciaországban/ nem tanácsolták, akarva, hogy mindenfelől jöjjenek segítségükre; és reménykedtek abban is, hogy a burgundi herceg megváltoztatja álláspontját, és háborúzni kezd az angolok ellen."³¹⁰

A közvetítési kísérlet szempontjából az így kialakult helyzet nem adhatott kellő alapot a tárgyalások folytatására, amelyeket még ráadásul egyre kedvezőtlenebbül befolyásoltak azok a támadások, amelyek a franciák részéről az angolokat érték Zsigmond londonin tartózkodásának időszakában.³¹¹ Az eddigi tények arra utalnak tehát, hogy a francia fél egyre inkább negatív hozzáállása nem tette lehetővé Zsigmond számára a közvetítési akció sikeres befejezését, és ugyanakkor diplomáciája — a megfeszített munka ellenére — sem tudta álláspontját összeegyeztetni a franciákéval.

Monstrelet, aki des Ursins-nel szemben inkább a burgundiakhoz húz, részben megerősítette, másrészt pedig kiegészítette az eddig kapott információkat. Az ő munkájának külön érdekessége, hogy miután Froissart nagyszerű krónikájának folytatására vállalkozott, igen nagy figyelmet szentelt a mélyebb összefüggéseknek, gyakran tért ki

Anglia, a környező országok helyzetére, és fogékonynak bizonyult a nemzetközi politikai élet egyes kérdései iránt is. Noha tehetsége kétségkívül alatta maradt Froissart-énak, munkájában sikerrel követi elődjének szerkesztési törekvéseit.

A szerző az első részletes tájékoztatást Zsigmonddal kapcsolatban az aachen-i koronázásról adja. Az eseményen résztvevő követségeket, azok vezetőit és az ismertebb hatalmasságokat megemlítve külön kitér a Zsigmond országaiból érkezett főurakra, különös tekintettel a magyar képviselőkre.³¹² Ez a leírás ismét azt igazolja, hogy a nagyszámú magyar küldöttségnek megkülönböztetett fontosságú szerep jutott Zsigmond nyugat-európai diplomáciájában. Leírását Monstrelet a konstanzi zsinat munkájának megkezdéséről adott tájékoztatással folytatja, majd pedig említést tesz a Warwick grófja által vezetett angol zsinati küldöttség és Zsigmond találkozásáról.³¹³ Elemzi továbbá azoknak a követségeknek a tevékenységét, melyek közvetlenül az azincourt-i csatát megelőzően Franciaországban jártak, és szót ejt a két fél háborús készülődéseiről, és magáról a csatáról is.³¹⁴ Zsigmond nyugat-európai politikai tevékenységének elemzésére a párizsi látogatás megkezdése előtt tér újból vissza, amikor leírja Zsigmond fogadásának előkészületeit, bevonulását és fogadtatását.³¹⁵ Az érdemi tárgyalások Monstrelet szerint röviddel Zsigmond érkezése után megkezdődtek:

"... és néhány nappal később előadta a királynak és

tanácsának jövedele okát, tudnivalóan azt, hogy meglegyen az Anyaszentegyház egysége. És ezután erősen ajánlkozott a királynak, hogy mindent megtesz, amit tud az ő és királysága érdekében." 316

A francia király által képviselő útján előterjesztett javaslattal — Monstrelet csak ennyit jegyez meg — Zsigmond elégedett volt.³¹⁷ A szerző nem beszél többet a tárgyalásokról, viszont részletesen leírja a magyar király útját Anglia felé, beszél a kíséretében lévő francia és angol követségekről, sőt Zsigmond és lovagjai sárkányrendi díszöltözkéről is.³¹⁸ Az úton Calais-ig sor került kisebb konfliktusokra Zsigmond kísérete és az útba ejtett városok között, majd Calais-tól kezdetét vette az egyre magasabb szintű fogadtatás, melyben V. Henrik Zsigmondot részesítette.³¹⁹ A magyar király Londonba való megérkezése után a tárgyalásokon résztvevők köre kiszélesedett: megérkezett Hollandi Vilmos, majd pedig a burgundi herceg képviselte is. Monstrelet szerint céljuk az volt, hogy "tárgyaljanak a franciaországi békéről",³²⁰ de a követségek összetételéből arra is következtetni lehet, hogy a megbeszélések témaköre sokkal szélesebb kérdéseket is érinthetett. A továbbiakban Monstrelet tudósít azokról a próbálkozásokról, melyeket az Angliában tartózkodó delegációk a megegyezés érdekében tettek:

"... Franciaország királyának követei, akik Németország királyával Angliába mentek /.../, visszatértek Franciaországba a király elé; majd Németország mondott

királyának kérésére Calais-ba jöttek Anglia királyának követei is, /.../ akiket hetven lovas kísért. Ezek Calais-ból a francia király menlevelével Montreuil-be, majd Abbéville-en át Beauvais-ba mentek. Azon a helyen a király emberei, akiket Párizsból eléjük küldtek, nagy tisztelettel fogadták őket annak érdekében, hogy tárgyaljanak egy bizonyos időre vonatkozó fegyverszünetről a francia és az angol király között, és egyes foglyoknak a váltságdíjairól, akiket az angolok tartottak fogva; de semmiféle megegyezésre nem jutottak, mert Franciaország connétable-ja /ti. Armagnac grófja/ a tenger felől ostrom alá vette Harfleur városát, amivel nem akart fölthagyni. És ezért az említett angolok, anélkül, hogy valamit is végeztek volna, visszatértek Angliába; de nem sokkal ezután Henrik újabb követeket küldött Burgundi Jánoshoz és Fülöp-höz Lille-be, tudnivalóan Warwick grófját és másokat, akik annyit végeztek az említett hercegek előtt, hogy az év Keresztelő Szent János napjától 1417 Szent Mihály napjáig fegyverszünetet kötöttek Flandria és Artois grófságai és a környező területekre vonatkozóan. Így volt ez rövidesen kihirdetve a szokott módon a burgundi herceg részéről, és az így kötött fegyverszünet sokakat megbotránkoztatott, mert elhatárolódást mutatott a francia királyságtól.”³²¹

Az idézett rész, mint láttuk, megerősíti részben eddigi információinkat, de újabb adatokat is közöl: a legfonto-

sabb momentum, hogy egyre nyilvánvalóbban látszik az a tendencia, melynek során a Franciaországgal kapcsolatos tárgyalásokban az ország egészének helyét a flamand-burgundi állam foglalja el. Ez egyben azt is jelzi, hogy az eredeti módon értelmezett közvetítési kísérlet zsákutcába jutott. A tervezett calais-i találkozótól ekkor már nemcsak az armagnac párt nem várhatott sokat, hanem a békéközvetítés szempontjából Zsigmond sem. Lássuk azonban hogyan tárgyalja a calais-i eseményeket Monstrelet:

"... Angliából Calais-ba jött Németország és Anglia királya nagy kísérettel; amely helyre, Calais-ba, eléjük ment Burgundia hercege, akit igen kegyesen fogadtak. /.../ Ezután Burgundia hercegével tárgyalásokat folytatott Anglia királya, aki el akarta őt téríteni attól, hogy ellenében Franciaország királyának segítségére siessen, olyan feltételek mellett, hogy a herceg hagyja el valamennyi franciaországi foglalását, aminek fejében a király megígéri, hogy sem az ő, sem szövetségesei és jóakarói területeit nem háborgatja. Ezt a javaslatot a mondott herceg nem fogadta el; de azokat a fegyverszüneteket, amelyeket előbb egymással kötöttek, meghosszabbították 1419 Szent Mihály napjáig. És ezzel együtt, információim szerint /.../ a burgundi herceg hűbéri hódolatát mutatta be Németország királyának Burgundia és Alost grófságaira vonatkozóan. És miután kilenc napig Calais-ban volt, és megtárgyalta, amiért ment, búcsút vett a mondott királyoktól,

és visszatért Saint-Omer-be; /.../ A burgundi herceg által ilyen formában tett utazás miatt Franciaország királya és azok, akik őt kormányozták, igen felháborodtak; és igazán úgy tartották, hogy ez a herceg teljesen az angolok szövetségesévé lett a mondott francia király és urainak ellenében!³²²

A francia politikai helyzet tehát egyre romlott. A burgundi herceg -- egyébként igen jelentős -- hadi ereje továbbra is az armagnac párt kezén lévő területeket foglalta el lépésről lépésre; -- ami természetesen az angolokat is aktivizálta. Ugyanakkor a calais-i tárgyalások ismeretett formában való lezáródása tovább élezte a hatalmi harcot: a szembenálló felek egyre kevésbé válogattak az eszközökben. Ennek a tisztogató hadjáratnak esett áldozatul az egymás utáni két dauphin, valószínűleg Hollandi Vilmos, és később maga Félelemnélküli János burgundi herceg is.³²³ A békeközvetítéssel kapcsolatos utolsó információ, melyet krónikésunk ad, Zsigmonddal kapcsolatos, és a tárgyalások után kialakult helyzetre átmenetileg igen pontosnak látszik:

"És úgy igaz, hogy amikor országait elhagyta, hogy Franciaországba jöjjön /ti. Zsigmond/, mindig a Burgundia hercegével ellentétes pártot támogatta, Bajor Lajos segítségével és tanácsára, aki Franciaország királynéjének fivére volt, és más orléans-i párti követek segítségével; de amikor a rómaiak említett királya visszafordult országaiba, éppen ellentétes volt

a szándéka, és jobban kedvelte Burgundia pártját, mint ellenfeleiét és ellenségeiét.³²⁴

Mielőtt a zsigmondi közvetítési kísérlet összegzésére vállalkoznánk, forrásainkat Jehan de Waurin információival kell kiegészítenünk, aki Zsigmond angliai útjához nyújt adalékokat. Annak ellenére, hogy Waurin ismerte és felhasználta a saint-denis-i szerzetes munkáját, amelyet több krónikásunk kompilált, egyes kijelentései és a nézőpont különbözősége gazdagítja a rendelkezésünkre álló adatokat.

Az aachen-i koronázásról Waurin ugyanúgy hírt ad, mint Monstrelet.³²⁵ A magyar király Párizsba való megérkezését az azincourt-i csatával foglalkozó fejezetben tárgyalja, és Zsigmondot úgy emlegeti, hogy "a római király, akit akkor Zsigmond császárnak és királynak neveztek", majd a továbbiakban ő is megmarad a császár címnél.³²⁶ A király franciaországi és angliai látogatásának céljaként az egyházszakadás kérdésének megoldását, és ennek érdekében a békeközvetítést tünteti föl.³²⁷ Tekintettel arra, hogy Waurin elsődleges feladatának az angol történet megírását tartja, Zsigmond párizsi tevékenységét nem részletezi. Az út leírását tulajdonképpen akkor kezdte, amikor a magyar király elhagyta Párizst, és innentől már részletesen mutatta be az egyre magasabb szintű fogadtatást.³²⁸ Henrik a magyar király minél jobb ellátása érdekében rendelkezésére bocsátotta a Westminster-palotát, és intézkedett utazásaival kapcsolatban is, kinyilvánítva

nitva, hogy mind őt, mind pedig kíséretét minden szükséges dologgal el kell látni,³²⁹ és fedezte utazásait és a közvetítés során fülmerülő valamennyi költségét.³³⁰ Waurin munkája is említést tesz Hollandi Vilmos megérkezéséről, továbbá "más követségek érkezéséről az ő kíséretében."³³¹ Waurin szerint Zsigmond azért tette meg ezt az utat, mert amikor a franciák elpanaszolták neki "bánatukat és szerencsétlenségüket" az azincourt-i csata miatt,

"... erősen fájlalta és sajnálta azokat, és az ő szerencsétlenségüket. És ő, mint nemes és bölcs uralkodó, azt akarván, hogy béke és egység legyen a kereszténységben, felkészült, hogy átkeljen a tengeren, és elmenjen Angliába a királyhoz, azzal a szándékkal, hogy valamilyen jó megoldást találjon a békére..."³³²

A lefolytatott tárgyalásokat a krónikás nem részletezi, de megjegyzi, hogy Hollandi Vilmos szerepe igen fontos, és ő is azért jött, "... hogy a két király és a két királyság közötti békéről tárgyaljanak."³³³ Waurin csak néhány szóban jelzi ezekután, hogy a békeközvetítési tárgyalások eredménytelenek voltak, viszont nagy teret szentel V. Henrik bűkezüése bemutatásának, és az angol király azon törekvésének, hogy Zsigmondot maga számára lekötölezze: "... és ott Anglia királya, aki éppúgy ismerte a legnemesebb világi szokásokat, mint bármely élő herceg, a császár asztalához ment, hogy őt ünnepelje..."³³⁴ A látogatás befejezésével Waurin a következő összefoglalást adja:

"Igy, ahogy hallhattátok, a császárt és a fentebb megnevezett urakat Anglia királya megtisztelte a Westminster-palotában /.../ ahol ők egy teljes hónapig tartózkodtak, amely idő alatt az ország hercegei több nagyszerű estélyre hívták meg őket, mivel igen gyakran beszélgettek és tárgyaltak a megkezdett dolgokról. De amikor látták, hogy nem tudnak a két király, és Franciaország és Anglia királyságai között egyetértésre és jó egyezségre jutni, igen elszomorodva búcsút vettek Henrik királytól, testvéreiktől és más hercegektől..."³³⁵

Waurin a továbbiakban — kisebb tárgyi tévedés után Zsigmond utirányával kapcsolatban³³⁶ — rátér a calais-i találkozóra, "... ahol bizonyos vitatott kérdések miatt gyültek össze, amely mondott helyre, Calais-ba, jött hozzájuk Burgundiai János, ahol őt nagy tisztelettel fogadták..."³³⁷ A további részletek nagyjából megegyeznek Monstrelet adataival, de a tartalmában azonos információkat Waurin esetenként tőle eltérően kommentálja. Szerinte "A Calais-ban lévő Burgundiai János herceget kérelte és presszionálta Anglia királya, hogy ne legyen a francia király segítségére az ő és övéi ellenében..."³³⁸ A feltételeket, a fegyverszünet megkötését, a Zsigmond és János között lezajló jelenetet ugyanúgy mutatja be, mint Monstrelet, az eseményekhez fűzött kommentár azonban némileg eltérő: "... a /francia/ királyi tanács pedig úgy tartotta igaznak, hogy /Burgundiai János/ Anglia

mondott királyának szövetségese lett Franciaország koronájának kérésére, amiről pedig nem esett másképp szó, mint ahogy azt hallhattátok. De János, Burgundia hercege annyira kedvelte Franciaország királyát, és olyan őszinte volt, hogy egyáltalán nem kívánt engedelmeskedni az angol király kérésének..."³³⁹ A burgundiai herceg viselkedését mentve még a fejezet végén hozzáteszi, hogy "... a franciák bűnei miatt úgy tetszett Urunknak, hogy megbüntesse őket."³⁴⁰

A források alapján kirajzolódott zsigmondi közvetítési akció az összegző elemzésnél további finomításra szorul. Láthattuk, hogy a bemutatott forrásaink összességükben — több-kevesebb részletességgel — tükrözik Zsigmond lényegesebb törekvéseit, de nem érzékelik igazán tisztán és közvetlenül a bonyolultabb politikai viszonyokat.

A közvetítési kísérlet az érdekek rendkívüli kuszasága, bonyolultsága következtében túlnőtt a hagyományos értelemben vett békeközvetítés keretein. A fő cél nyilvánvalóan egy nagyobb volumenű nyugat-európai politikai rendezés létrehozása volt. Mint láttuk, Zsigmond — még az akció megkezdése előtt — komoly tárgyalásokat folytatott az érintett felekkel, igyekezve a lehető legjobb kapcsolatok kiépítését megvalósítani. Ez az előkészítő munka csak a zsigmondi diplomácia gátlástalanságában volt egyértelműen következetes, hiszen a már ismertetett jó francia kapcsolatok, szövetségkötések mellett, és szinte azokkal egyidőben Zsigmond elismerte pl. V. Henrik franciaországi

trónigényét is.³⁴¹ A konstanzi zsinaton — mint európai politikai fórumon — mindkét fél úgy képzelte, hogy meg-erősítették a résztvevőkkel azokat a jogokat, érveket, amelyek alapján egymás ellen háborút viselnek. Zsigmond természetesen örömmel fogadta, hogy a létrehozandó szövetség-rendszerből a burgundi herceget zárják ki, és a franciák ezen elképzelésével kapcsolatban meglehetősen komoly volt az egyetértés. Így tehát a kezdeti elképzelések szerint — mind Franciaország, mind Anglia, mind pedig Zsigmond részéről — a közvetítés nemzetközi politikai alapját az egyházszakadás kérdésének rendezésén túl a flamand-burgundi államalakulat elleni átfogó politikai támadás adta volna meg.³⁴² Ezt az átfogó tervet az angolok sikeres támadása és a burgundi herceg franciaországi akciói következtében előállott helyzet he-lyez-ze-ze zavarta meg: Burgundiát nem lehetett kihagyni a rendezésből, az angolok és a franciák közötti meg egyez-zésnek pedig így egyre kisebb volt a valószínűsége. Ma-ga Henrik is szívesebben hajlott volna az orléans-i pár-tal való kiegyezésre, melyet VI. Károly leányával köten-dő házasságával akart megpecsételni.³⁴³ Zsigmond maga is — mint láthattuk — szükségszerűen az orléans-iakhoz állt közelebb, de ennek egyre kisebb volt az adott szituáció-ban a gyakorlati jelentősége. A tervezett békeközveti-tés, és a mögötte lévő eredeti politikai koncepció így fokozatosan átalakult egy olyan tárgyalássorozattá, amely-nek célja ekkor már egy több-kevesebb ideig tartó fegy-

verszűnet létrehozása lett, a lehetséges politikai előnyök megmentésével összhangban. Nyilvánvaló, hogy ebben a helyzetben a felek között — itt főleg a franciákra és az angolokra gondolunk — megszűnt az érdekek találkozásának szélesebb lehetősége.

Kétségtelen, hogy Zsigmond a francia udvarban nem végzett sokat: olyan partnerekre talált, akik az ő közvetítő szerepével és eredeti közvetítési koncepciójával az angol foglalások miatt nem tudtak mit kezdeni, sőt maguk is megosztottak lévén, erőiket gyakran továbbra is máshol fecsérelték el. Az ország és az armagnacok létérdeke ezáltal egybeesett: Franciaországot meg kellett védeni az angoloktól, ami azonban az adott erőviszonyok mellett nem volt lehetséges, mindaddig, amig majd később VII. Károly ki nem használja az angolok ellen megindult, Jeanne d'Arc-féle népi ellenállás erejét. Ebben a helyzetben mind az angolok, mind pedig a franciák a Zsigmond-féle közvetítési akciót elsősorban időnyerésre akarták fölhasználni, noha az angolok helyzete az esetleges békekötést is lehetővé tette volna. Egyértelművé vált továbbá, hogy egy francia-armagnac szövetség Zsigmond számára nem ígért sokat sem a zsínat működésének biztosítása, sem pedig saját törekvései szempontjából.

Mindaz a tárgyalások menetében is megmutatkozott: Henrik fő célja az volt, hogy ebben a helyzetben Zsigmond politikai támogatását maga számára biztosítsa, hiszen egy olyan jelentős politikai tényező támogatása, amely mind

az armagnac törekvésekkel, mind pedig az egyre gyarapodó burgund hatalommal szemben áll, a lehető legjobb megoldás volt az angol király számára, és egyben a legerősebb biztosíték is törekvései alátámasztására. A közvetítés időszakára kialakult politikai helyzet bonyolultságát jól érzékelteti az a körülmény is, hogy a burgundi herceg — Zsigmondot kivéve — mindkét féllel békét, illetve szövetséget kötött.

Az eddigiekből nyilvánvaló, hogy a párizsi tárgyalások gyakorlati eredménytelenségével a döntés V. Henrik és Zsigmond tárgyalásai során fog bekövetkezni, hiszen kettőjük megbeszélései lehettek a leggyümölcsözőbbek.

Az angol király ennek megfelelően kezdettől fogva Zsigmond megnyerésére törekedett. Ennek érdekében kedvezően fogadta a Zsigmond által Franciaországból hozott³⁴⁴ fegyverszünetre vonatkozó javaslatokat, mert pozíciói oly erősek voltak, hogy veszténivalója nem lehetett. Ugyanakkor Zsigmond közvetítői szerepének elfogadása és komolyan vétele kettőjük között a további közeledés alapjait teremtette meg.³⁴⁴ Henrik Zsigmond látogatásának tényét egyben saját hatalma erősségének bizonyítására is igyekezett felhasználni, hiszen először járt német-római uralkodó Angliában, és az angol király ebben a nagyszabású ünnepségeket kedvelő korszakban méltóképpen akarta fogadni vendégét, mindenképp méltóbban, mint ahogy azt a franciák tették Párizsban. Azt már tudjuk, hogy Zsigmond kedvelte diplomáciájában a teátrális je-

leneteket és a nagy találkozásokat, amelyek általában tárgyalásainak döntő fázisában kerültek előtérbe.³⁴⁵

V. Henrik — akitől szintén nem állottak távol az ilyen jelenetek — Zsigmond angliai tartózkodása időszakában óriási apparátust mozgató meg vendége ellátására és dicsőítésére, amelyben maga is részt vett.³⁴⁶

Henrik számára Zsigmond angliai látogatása franciaországi igényeinek szentesítését, ellenfelei elszigetelésének lehetőségét és ezzel együtt külpolitikai pozíciójának megszilárdítását jelentette.³⁴⁷

Fontos tisztáznivalójuk volt a zsinati politikával kapcsolatban is: Zsigmond aragóniai látogatásának egyik eredménye — a spanyol zsinati nemzet létrehozására tett ígéret — bizonyos szempontból kritikussá tette az angol nemzet helyzetét a zsinaton, hiszen fölmerült, hogy az angolok túlságosan kis területet képviselnek ahhoz, hogy külön jogállásuk legyen, és ez az angol privilégiumok megszüntetésének veszélyével is fenyegetett.³⁴⁸ Másrészt pedig Zsigmond számára is fontos volt, hogy összehangolják zsinati működésüket a pápaválasztással és egyéb kérdésekkel kapcsolatban.³⁴⁹ Volt tehát egymással tisztáznivalója a két uralkodónak, ami szintén azt kellett, hogy eredményezze, amit az előbbieken említettünk: a tárgyalások döntő fázisára, a fokozatosan megváltozó tartalmi kérdések tisztázására csak Londonban kerülhetett sor.

Mindezek ellenére sem lehet azt állítani, hogy Zsigmond angliai látogatása kezdettől fogva csak arra irá-

nyult volna, hogy a "támadó és védő szövetséget megerősítse",³⁵⁰ hiszen ez a már vázolt politikai szituáció figyelmen kívül hagyását jelenti.

A békeszerzési akciónak a tulajdonképpen már Párizsban megműsült tervét előbb föl váltja az a bizonyos fegyverszüneti javaslat, melyet Zsigmond és Henrik követek útján tudatott a franciákkal,³⁵¹ majd pedig annak egyértelmű visszautasítását követően kezdődtek meg a szövetségkötési tárgyalások. A két uralkodó közötti tárgyalásokat gyorsították azok a francia támadások, amelyeket Armagnac grófja vezetett az angolok ellen, és melyek azt is jelezték, hogy a francia fél Zsigmond közvetítői tevékenységét nem fogadja el a továbbiakban. Henrik javára rendeződtek tehát át a politikai erőviszonyok, aki vendégét egyre inkább megnyerte saját elképzeléseinek, annál is inkább, mert Zsigmondot sürgette az a körülmény is, hogy a zsinattól való hosszas távolléte már kezdte veszélyeztetni ottani érdekeit.³⁵² Azzal, hogy Zsigmond elfogadta a Szent György Érdemrendet, ami a közfelfogás szerint az Angliával való szövetséget jelenti,³⁵³ már előrevetítette egy átfogóbb szövetség megkötését is, amelyre Canterbury-ben került sor.³⁵⁴ Ez a szerződés -- minden "naivságával" együtt³⁵⁵ -- a zsigmondi közvetítői kísérlet legfontosabb dokumentuma, szintézise, amely még magában foglalja a békeközvetítés, illetve a fegyverszünet további lehetőségét, -- sőt az arra való törekvést feladatul is szabja --, de ugyanakkor az esetleges

sikertelenségért egyértelműen a francia felet tette felelőssé. Fel kell hívunk a figyelmet arra is, hogy átmenetileg ezen a szerződésen alapult a birodalom nyugat-európai politikája, Angliához és Franciaországhoz való viszonya. Thomas Walsingham krónikája a szerződés lényegét a következő szavakkal foglalta össze:

"Imperator et Rex Angliae foedus ad invicem pepigere videlicet, quod ipsi et successores sui boni, fidei et stabiles, in perpetuum amici erunt, alligati, obligati, et confederati, pro se ac haeredibus, ac successoribus suis contra homines existant, et contra homines qui vivere aut mori possunt, exceptis Sacrosancta Ecclesia Romana et Romano pontifice, et coetera."³⁵⁶

A kölcsönös barátsági és segélynyújtási szerződés a békekötés, vagy egy hosszabb fegyverszünet létrehozásának lehetőségét -- nem nagy meggyőződéssel -- a tervezett calais-i találkozóra napolja el. Utal arra, hogy a francia király és tanácsa által kezdetben elfogadott cikkelyeket a francia udvar visszautasította, és ezzel megakadályozta az egyház egységének megteremtését, és viszonyulásukat bírálja a pápaság kérdésével kapcsolatban is. A Henrikkel kötött szövetséget Zsigmond -- a francia fél negatív hozzáállásán túl -- az egyház egységének megőrzése érdekében tett akciónak nyilvánítja. A szerződés kimondja, hogy a felek kereskedői, ha a szükséges vámokat megfizették, és elfogadják a kötelező törvényeket, szabadon tevékenykedhetnek a másik fél or-

szágában. Az árulókat kölcsönösen nem fogadják be. Mindkét fél elismeri a másik összes jogait -- így Henrik franciaországi trónigényét, illetve Zsigmond németalföldi követeléseit is --, és szabadon tevékenykedhetnek jogaik érdekében, különösen a francia király ellen; sőt ebben az esetben egymást segíteni is fogják. Egymás foglaltságait tiszteletben tartják és elismerik. A szerződés kimondja, hogy szövetségek kötésére mindkét fél szabad kezet kap. Az egyezmény nagyobb hitelül Henrik az angol parlamenttel, Zsigmond pedig a birodalmi választókkal fogja elismertetni.³⁵⁷

Az állalénosságokat tartalmazó Walsingham-leírás által tükrözött helyzetet -- szándékaiban legalábbis -- a szerződés részletei megerősítik.³⁵⁸ A canterbury-i egyezmény megkötésével az eredeti értelemben vett közvetítési kísérlet lezárult. A Calais-ban -- és azt megelőzően Beauvais-ban folytatott tárgyalások objektív feltételei megváltoztak.³⁵⁹ A leglényegesebb momentum kétségtelenül az volt, hogy a kezdeményezés egyértelműen V. Henrik kezébe csúszott át. Zsigmond -- és látszólag Henrik is -- azon munkálkodott, hogy legalább egy rövid időtartamú fegyverszünetet létre tudjanak hozni; de ennek már mind kisebb volt a lehetősége.³⁶⁰

A tárgyalások folytatására való hajlandóság -- amelyre egyébként Henriket a canterbury-i egyezmény is kötelezte -- az angol király részéről már csupán újabb háborús készülődéseinek álcázására szolgált,³⁶¹ míg Zsigmond

számára azért volt fontos, hogy a zsinattal szemben megőrizze tekintélyét. Erre azért is szüksége volt, mert a párizsi egyetem Konstanzban lévő igen aktív képviselői, akik hosszú ideig ingadoztak a francia király és a burgundi párt között, egyre inkább az előbbi mellé álltak, amivel határozottan gyengítették a francia király ellen szövetséget kötött Zsigmond helyzetét a zsinaton.³⁶²

A calais-i csúcstalálkozó részleteiről kevés információ van, annyi azonban az idézett forrásokból is kiderült, hogy a megbeszéléseket viszonylag nagy titokzatosság övezte, és a közvetítési akció szempontjából lényeges eredményeket nem hozott; a tervezett fegyverszünet időtartama pedig egyre csökkent, és területileg is limitálódott.³⁶³ A francia király követeinek Calais-ból történt elutazása után a tárgyalások már kizárólag és sokkal inkább arra irányultak, hogy az angol király átfogó katonai akcióját külpolitikailag minél jobban előkészítsék. Erre a burgundi herceg érkezése adott újabb lehetőséget, akinek állásfoglalásától sok minden függött. Noha forrásaink a rendelkezésükre álló gyér információkat többféleképpen értelmezik, abban egyetértenek, hogy János herceg az angolokkal kötött szerződéseket meghosszabbította, és nem vállalta a francia király melletti kiállást.³⁶⁴ "Semlegessége" -- noha abból ő maga is profitált átmenetileg -- gyakorlatilag az angolok malmára hajtotta a vizet.

Több forrásunk utalt arra, hogy Félelemnélküli János

látogatásának egyik legfontosabb célja az volt, hogy Zsigmonddal találkozzon és tárgyaljon, míg Monstrelet kiemelte, hogy Zsigmond és a burgundi herceg közötti viszony a calais-i találkozót követően megváltozott.³⁶⁵

Ez ugyan arra enged következtetni, hogy átmeneti közledésre került sor a két uralkodó között, de ugyanakkor nyilvánvaló, hogy semmi új momentum nem merült fel, amely ezt az irányvonalat tartalmasabbá tehetné volna. A köztük lévő ellentétek — különösen a németalföldi törekvések miatt — nem tompultak, és megbeszéléseik kizárólagosan a Zsigmond-Henrik szövetség függvényeként értékelhetők.

A hosszú tárgyalássorozat befejezésének eredményeképp tehát új helyzet állott elő a százéves háború menetében. Az Armagnac grófja által vezetett párt külpolitikailag elszigetelődött, uralmuk egyre kisebb területre korlátozódott.³⁶⁶ A burgundi herceg pozíciói megszilárdultak, hiszen a létrehozott nyugat-európai szövetségi rendszerben még akkor is a másik francia párt helyébe léptek, ha emögött nem is állt mély tartalom. A burgundi hercegek számára mindez azt eredményezte, hogy kedvező körülmények teremődtek arra, hogy sorra foglalják el a francia királysághoz tartozó területeket.³⁶⁷ Európa legjobban informált államában, Velencében, ekkor már úgy tudják, hogy a francia korona a kialakult helyzet következtében minden bizonnyal a burgundi herceg kezébe kerül.³⁶⁸ A sikeres burgund előretörést némileg megzavarta az újabb angol tá-

madás, melynek következtében egy utolsó kísérlet történt a Franciaországban szembenálló felek közötti közeledésre. Ez a próbálkozás azonban végül mindkét fél bizalmatlanságába ütközött, és meghiúsult. János herceg montereau-i meggyilkolása zöld utat biztosított az angol csapatoknak, hiszen Jó Fülöp — apja halálának megbosszulására törekedve — sorra adta át V. Henriknek a kezén lévő francia területeket, és elismerte őt Franciaország királyának.³⁶⁹ Az angol katonai és diplomáciai sikerekre a troyes-i békeszerződés tette föl a koronát.³⁷⁰ Jó Fülöp trónralépésével pedig kezdetét vette a burgund különállás időszaka; Fülöp "Isten kgyelméből uralkodó herceggé" nyilvánította magát.³⁷¹ Franciaország, Burgundia és Anglia között tehát bekövetkezett az erőviszonyoknak olyan formában való tisztázódása, ahogy azt a canterbury-i szerződés előrevetítette. Tartós békéről természetesen nem lehetett szó; a harc — megváltozott feltételek között, de hasonló intenzitással — folyt tovább.

A közvetítési akció megkezdésekor Zsigmond fő célja — mint említettük — a zsinat további működésének biztosítása volt, lehetőleg úgy, hogy közben helyzetét mint a birodalom uralkodója és a legfőbb világi tisztség viselője, minél jobban megerősítse. Ugyanakkor — az előbbiekkal összefüggésben — azt remélte, hogy németalföldi igényeinek is érvényt tud szerezni a tárgyalások során. Ha tehát a közvetítési kísérlet után kialakult helyzetet Zsigmond törekvéseinek tükrében elemezzük, akkor az ered-

ményeket a következőkben foglalhatjuk össze.

Maga a békeközvetítés gyakorlatilag kudarcba fulladt: Zsigmond -- rendkívül sovány eredménnyként -- csak egy néhány hónapos és bizonyos területekre szóló fegyverszünetet tudott elérni. A békeszerzés helyett azonban egy igen fontos szövetségest nyert az angol király személyében, és a kettejük közötti szerződés -- gyakorlatilag kapcsolva Franciaországot mint politikai tényezőt az európai hadszíntérrel -- átmenetileg biztosította a zsinat további működését. Ha a narbonne-i egyezményt az első döntő lépésként értékeljük XIII. Benedek teljes elszigetelésére, akkor Franciaország erőszakos távoltartása az európai politikai élet legfontosabb kérdéseitől ennek biztosítása volt. Zsigmondnak a tárgyalások során sikerült megegyeznie az angol királlyal, hogy a német és az angol zsinati nemzet a legszorosabban működjön együtt. Ez mindaddig hatásosnak is bizonyult, amíg az angol fél ezt az egyezményt betartotta. Együttműködésre került sor Zsigmond és az angolok között más területen is.³⁷² Annak ellenére, hogy ez a tény Zsigmond konstanzi pozícióit és terveit átmenetileg megerősítette, meglehetősen ellentmondásosnak bizonyult, hiszen a zsinaton lévő francia képviselők, a spanyolokkal együtt támadásokat intéztek az angolok ellen. A komolyabb összecsapásokat csupán a zsinat széthullásától való félelem akadályozta meg, és Zsigmond határozott föllépése az angolok mellett.³⁷³

Az így kialakult helyzet eredménye Zsigmond szempontjára

ból az lett, hogy noha mindenki elismerte kivételes, vezető szerepét a zsinaton, mégis összeütközésbe került a résztvevők jelentős részével, és pártja, a reformpárt, fokozatosan visszaszorult a kurialistákkal szemben.³⁷⁴

Mindennek következtében a zsinat titkos szavazással elvetette Zsigmond javaslatát, hogy a pápaválasztás előtt az egyház reformjával kapcsolatos kérdéseket tárgyalják meg, és V. Márton néven pápát választottak.³⁷⁵ Márton az egész "keresztény világ" -- az armagnac franciák és később a spanyolok kivételével -- elfogadta vezetőjének.³⁷⁶ Annak ellenére azonban, hogy fontos egyházpolitikai kérdésekben a zsinat fölébe kerekedett Zsigmondnak, a magyar király igen komolyan profitált a zsinati tevékenységből: elérte a magyar királyok főkegyúri jogának megerősítését.³⁷⁷

Mindez Magyarország és Zsigmond szempontjából óriási jelentőségű volt, és ahogy Mátyusz találóan megfogalmazta: "Személyek és pártok harca mögött az igazi nyertes végelemzésben a magyar király lett, vesztes pedig a reform ügye."³⁷⁸

A zsinat befejeződésével jelentős változás következett be a zsigmondi diplomácia objektív feltételeiben, hiszen ennek a diplomáciának jelentős része kötődött a zsinat tevékenységéhez. Nem kis mértékben jöhözött ez változást a császári univerzalizmusra való törekvés további lehetőségeiben is, amely a zsigmondi diplomácia egyik elemét jelentette. Ezt a folyamatot jól tükrözi a csá-

szári univerzalizmusra való reagálás a nyugat-európai országok részéről, aminek ismertetését több forrásunk adatai is megkönnyítik.

Az aragóniai tárgyalásokkal kapcsolatban már utaltunk arra, hogy Zsigmond minden lehetséges alkalmat megragadott arra, hogy az univerzalizmusra alapított nemzetközi jogállását egy-egy országban elfogadtassa, és ezt egyben diplomáciájának egyik alapelemévé is igyekezett tenni. Valamennyi érintett nyugat-európai uralkodónak "pro imperiali officio" írt, és szólította fel őket a zsinat munkájában való részvételre. Tárgyalásai során mindvégig ragaszkodott a "defensor pacis" és a "defensor ecclesiae" — szerephez, mint olyan feladatkörökhöz, amelyek elsősorban a császárt illetik meg. Mindez nemegyszer azt is jelentette, hogy az adott ország királyának jogkörét csorbitotta, vagy legalábbis — saját egyéni törekvéseinek érdekében — csorbitani igyekezett.

Az éles aragóniai tiltakozás ellenére ehhez szívesen ragaszkodott, aminek következtében mind Franciaországban, mind pedig Angliában sor került kisebb-nagyobb incidensekre. Az egyik leglátványosabb ilyen megnyilvánulását Párizsban jegyezték föl a krónikások.

Ez az esemény meglehetősen nagy port vert fel, és szinte valamennyi, gazdagabb információt nyújtó forrásunk megemlítette, de természetesen eltérő kommentárral. Lásuk elsőként des Ursins elbeszélését:

"A mondott császár tudni akarta, hogy miben áll a par-

lament működése; és egy tárgyalási napon eljött a parlamentbe, mely telve volt urakkal /.../ És leült akkor a császár az első elnök fölé, ahová a király szokott ülni, ha odamegy, amivel többen nem voltak nagyon elégedettek. És mondták, hogy éppen elég lett volna, ha a prelátusok oldalára, azok fölé helyezkedik el. Látni akarta egy ügy tárgyalását, melyet már elkezdtek, és amely a beaucaire-i vagy a carcasson-i 'sénéschaussé'-t érintette, melyre egy lovag, és egy bizonyos Guillaume Signet mester formáltak jogot /.../ És az egyéb okok között, melyeket a mondott Signet ellen fölhoztak, hogy megmutassák képtelenségét a mondott hivatal betöltésére, az is volt, hogy ő nem lovag, és hogy az említett hivatalt szokás szerint lovagokkal töltötték be; amit a császár végighallgatott. És akkor szólította a mondott Signet mestert, aki letérdelt eléje. És akkor a császár kivont egy szép kardot, melyet kért, és lovaggá ütötte őt, és aranyos sarkantyúját felkötötte neki. És akkor mondta, 'az ok, amit ti felhoztatok, megszűnt, mivel ő lovag'. És ezen a megnyilvánuláson a jóérzésű emberek fölháborodtak, mivel már máskor is elszenveték azt, hogy a császárok fent akarták tartani a felsőbbbségi jogot a francia királyságra az igazság és a jog ellenében. Mivel a 'király császár ebben a királyságban, és csak Istennek és a kardnak tartozik engedelmes-séggel, nem másnak.'" 379

Monstrelet leírása hasonlóan részletes, de a szöveg-rész elhelyezése más: des Ursins a parlamenti jelenetet

igen fontosnak és jellemzőnek tarthatta, mivel közvetlenül a magyar király érkezését leíró rész után mondja el, és csak utána tér rá a Zsigmond által tervezett békétárgyalásokra; Monstrelet eljárása ellentétes: ő Zsigmond elutazása utáni részben, az említésre méltó esemény szintjén foglalkozik vele.

"A mondott császár az alatt, az idő alatt amíg Párizsban volt, mint fentebb mondtuk, az egyik tárgyalási napot elment a parlamentbe az elnökökkel és más tanácsosokkal, akik nagy tiszteletet és elismerést tanúsítottak irányában. És odaültették a királyi helyre, mint ahogy azt tenniük kellett. És azután az ügyvédek elkezdték beszédeiket a pártok között, ahogy az szokásban volt,"³⁸⁰

A vitás ügy leírása a továbbiakban megegyezik des Ursins elbeszélésével. Monstrelet Zsigmond fellépését kevesebb hévvel kommentálja:

"Mindamellett amikor a királyt és tanácsát tájékoztatták az esetről, azok nem mutatkoztak nagyon elégedettnek, különösen a parlamenti urakkal szemben, mivel ezt így eltűrték; mert úgy látszott, hogy ez a dolog azt jelentette, hogy felsőbbséget és autoritást lehetett gyakorolni a francia királyság fölött, amit semmi körülmények között nem lett volna szabad eltűrniük. Mindenesetre a dolgot eltitkolták, és semmi látható jelét nem mutatták a mondott császár előtt."³⁸¹

Nyilvánvaló, hogy az eltérő kommentárok ellenére Zsigmond színpadias parlamenti jelenete élessé tette a hely-

zetet közte és az armagnac-párti francia tanács között, annak ellenére, hogy Signet armagnac volt, és föltehetően Berry hercege ajánlotta Zsigmond figyelmébe.³⁸² Monstrelet leírása mindenesetre -- áttételesen elismerve Zsigmond nemzetközi jogállását -- törvényesnek fogadja el az említett megnyilvánulást, hiszen már megelőzően is Zsigmondot "un roy de tout le monde"-nak nevezte.³⁸³ Des Ursins ugyanezt élesen utasította vissza, utalva a korábbi császári törekvésekre, és gyakorlatilag ugyanezt a véleményt ismételte meg, amit V. Károly korának történetírója, Christine de Pisan, IV. Károly német-római császár /Zsigmond apja/ látogatásakor már hangoztatott.³⁸⁴

A két említett krónikás mellett Nicolas de Baye parlamenti írnok írja le meglehetősen részletesességgel az eseményeket. Tényszerűen bemutatja a peres feleket, leírja az ügyet, majd pedig Zsigmond beavatkozását.³⁸⁵ Baye csak az eseményeket követi végig, és minden állásfoglalástól tartózkodik.

Zsigmond parlamenti szerepe mindenesetre a császári univerzalizmusra való törekvés színpadias megnyilvánulása volt, a birodalom uralkodójának egyetemes jogállását volt hivatva deklarálni, de a közvetítési akció lebonyolítását aligha segítette elő. Ugyanakkor világos, hogy ezt a szerepet nem játszhatta volna el a konstanzi zsinat teljes erkölcsi támogatása nélkül.

Tudjuk, hogy Zsigmond már korábban is szívesen játszott

a békebírói, közvetítői és döntőbírói szerepet különböző fontos és kevésbé fontos ügyekkel kapcsolatban. Ezúttal azonban figyelemreméltónak kell tartanunk azt is, hogy kétségtelen érdeklődést mutatott az igazságszolgáltatás előtte és kísérfőinek többsége előtt ismeretlen szervezete iránt, és tanulmányozta a parlament munkáját, noha annak törvényeit azonnal meg is szegte.

Az érzékeny aragóniai, a hasonlóképp érzékeny, de az adott helyzet következtében az éles reakcióktól tartózkodó francia reagálás után Zsigmond császári univerzalizmusával várhatóan az angoloknak is szembe kellett nézniük. Henrik taktikája azonban igen jól találta meg az ilyen irányú zsigmondi törekvések ellenszerét, amennyiben igyekezett azokat minél előbb kizárni. Az angol király utasítására — mint ahogy erről krónikásaink beszámoltak — Zsigmondot mindenhol kitüntető tisztelettel fogadták, de az Anglia földjére lépő uralkodót és kíséretét különös incidens "üdvözlte": a fogadására kiküldött gloucesteri herceg a vendégek szárazföldre való lépése előtt belovagolt a tengerbe, "... a hajóig ment, sabenn ülő császárra emelve kardját, azt követelte tőle, nyilatkoztassa ki, hogy nem azért jött angliai területre, hogy a király hatalmán csorbát ejtsen."³⁸⁶ A meggyőző, bár nem a legkedvesebb kérésre Zsigmond ki is jelentette, hogy "Nihil se contra superioritatem regis praetexere".³⁸⁷ Ezekután a látványos fogadtatás-sorozat — mint ha mi sem történt volna — folytatódott tovább.

A doveri jelenet, amely szerves része volt Zsigmond fogadtatásának, elérte célját: Zsigmond valóban tartózkodott minden olyan megnyilvánulástól, amely sérthette volna az angol korona érdekeit. V. Henriknek ez a lépése azt is jelezte, hogy a következő diplomáciai tárgyalások során Zsigmond nem tárgyalhat privilegizált helyzetből, ami az addigi diplomáciai tevékenységére gyakran volt jellemző. Henrik mindenesetre sikerrel vette át a kezdeményezést egy olyan megbeszélés-sorozaton, amelyről éppen ezzel a megnyilvánulásával jelezte, hogy két, megközelítőleg azonos rangú európai uralkodó áll egymással szemben, és nem a császár és királyi vazallusa.³⁸⁸

Zsigmond eredeti elképzeléséhez azonban a továbbiakban is következetesen ragaszkodott, és igyekezett ennek érvényt szerezni angliai útja után. Ezt az igényét elégitette ki a burgundi herceg calais-i hűbéri hódolata is,³⁸⁹ majd ugyancsak ennek bizonyítéka volt egy újabb franciaországi incidens, amelyről krónikásaink szintén hírt adnak: Zsigmond Amadeus, Savoya grófjának herceggé tételét kísérelte meg francia területen; — ezúttal azonban már sikertelenül.³⁹⁰ Ekkorra tehát már a franciák ellenállása is egyértelmű volt ismét a Zsigmond-féle császári törekvésekkel szemben, amely közvetlenül a zsinat megkezdése után jutott a csúcspontra, és miután egyre határozottabb ellenállást provokált a nyugat-európai uralkodók részéről, és Zsigmond mindent elsőprő tekintélye a zsinaton is megingott, fokozatosan szorult vissza a császár-

ri univerzalizmus érvényesítésének lehetősége a diplomáciában.

A nyugat-európai diplomáciai tevékenység eddig elemzett blokkjának értékelése előtt feltétlenül ki kell térnünk a közvetítési kísérletnek Zsigmond számára igen fontos részterületének vizsgálatára, a németalföldi területekkel kapcsolatos törekvésekre. Zsigmond mindig igyekezett kedvező alapokat teremteni magának Németalföld vonatkozásában, és ez a kérdés — mint részben láthattuk — végig komoly tényező volt a lefolytatott tárgyalások során. Lássuk tehát, hogy ezen a területen hogy alakultak a politikai viszonyok.³⁹¹

Jellemző, hogy Németalföld egyes területeinek birtokában, vagy valamelyikre jogot formálva, több európai hatalom igyekezett megszerezni magának a többi tartományt is; így a franciák, a burgundiak, a bajorok, az angolok, továbbá a Luxemburg-dinasztia tagjai, általában a császár és különösen Zsigmond. Időszakunkban az utolsó három tényező "egybeesett". A bajorok és a császár között nem volt ebben a kérdésben komolyabb ellentét, sőt, együttműködtek, de az összes többi igen élesen állt szembe egymással.

Már a megelőző időkben is Franciaország és a birodalom viszonyának egyik fontos elemét jelentették a különböző németalföldi területekkel kapcsolatos állásfoglalások. Míg a burgundi herceg a terület megszerzése érdekében Ruprechtet támogatta, addig Orléans-i Lajos a Luxemburg-

család tagjait kezdte támogatni, és sikeres tárgyalásokat folytatott Jodokkal, majd pedig Vencellel Luxemburg megvétele, vagy zálogba vétele érdekében.³⁹² Ekkor az orléans-i hercegnek a Luxemburgokra való támaszkodás sokkal tágabb mozgási lehetőséget nyújtott, mint a burgundi hercegnek a Ruprechtel való kapcsolata. Lajos meggyilkolásáig a császársággal szemben így az orléans-iak voltak aktívabbak. Ezt a szerepet azonban ezután a burgundi herceg vette át. Mivel Pélelelemnélküli János célja volt Brabant megszerzése is, összeköttetésbe került Ruprechtel, és célszerűbbnek látta a távol lévő, és gyenge Vencel igényeit támogatni.³⁹³ A burgundi politika sikerét mutatja, hogy Brabant Merész Fülöp második fiának, Antalnak a kezére jutott 1405-ben, sőt, hat évvel később Luxemburgot is sikerült megszereznie.

A burgundi előretörés Németalföld területén így a többi fél számára egyre veszélyesebbé vált, és mi sem természetesebb, mint hogy Zsigmond megválasztott német király azonnal igényt formált Luxemburgra és Brabantra, kirobbantva az ellentétet közte és a burgundi hercegek között.³⁹⁴ Zsigmond a németalföldi tervekben komoly szövetségesre lelt Bajor Lajosban, aki a francia királyné testvére volt, és aki a francia udvarban "... a császárság érdekeinek állandó képviselője", mintának érdekeit a burgundi herceg foglaltsai erőteljesen veszélyeztették, ezért Franciaországban belül az orléans-i pártot támogatta.³⁹⁵ Zsigmond agresszívabb fellépésének Luxemburg

a bázisa, amelynek rendkívül bonyolult jogi helyzete lehetővé tette a beavatkozást: 1413-ban a német király maga nevezett oda ki helytartót, Antal pedig az aacheni koronázás után azonnal egy Brabant és Luxemburg elleni támadástól tartott.³⁹⁶ Az adott pillanatban viszont Zsigmondnak nem állt módjában közvetlenül Brabant és Luxemburg ügyeivel foglalkozni, hiszen a zsinathoz kapcsolódó manőverekkel volt elfoglalva.

Az újabb fordulópontra azonban, Antal halála Azincourt-nál, azonnal aktivizálta a burgundi herceget és Zsigmondot is: Zsigmond bejelentette követei útján, hogy Brabant a császárságra száll; János herceg viszont kész helyzet elé akarta őt állítani, és megválasztatta Antal kiskorú fiát, Jánost apja örökösévé.³⁹⁷ Mindezzel természetesen a Burgundia és Zsigmond közötti ellentét tovább éleződött, és ekkor már törekvéseik közvetlenül is összeütközésbe kerültek. A franciaországi és angliai tárgyalások időszakában tehát egyes németalföldi területekkel kapcsolatban az ellentét már kibékíthetetlennek látszott Zsigmond és Pélelelemnélküli János között. Ezen a calais-i találkozásuk mit sem változtatott; mindketten éles harcot folytattak a kulisszák mögött a másik ellen.

Zsigmond a maga oldalára vonta Antal feleségét, Elisabeth von Görlitz-et, a burgundi herceg pedig mindent megtett a kiskorú János -- azaz saját -- hatalmának biztosítása érdekében.³⁹⁸ A kettőjük közötti harc további kiszélesedéséhez váratlan esemény adott lendületet: Hollandi

/Bajor/ Vilmos halála. Vilmos örököse egyetlen leánya, Bajor Jakoba, aki Hainaut, Holland és Zeeland úrnője is egyben.

Ez a szituáció mind Zsigmondnak, mind pedig a burgundi hercegnek újabb lehetőséget adott a beavatkozásra: Félelemnélküli János arra törekedett, hogy hatalma kiterjesztése és a tartományok összefogása érdekében Jakobeát Antal kiskorú fiával házasságra össe. Zsigmond sem készt az ellenakcióval: ő Bajor János volt liège-i püspököt, Hollandi Vilmos testvérét favorizálta, aki magának követelte az unokahúga fölötti gyámságot, és akit Zsigmond -- hasonlóan a burgundi herceg tartományegyesítő törekvéseihez, csak saját érdekében -- Antal özvegyével igyekezett összeházasítani.³⁹⁹

A harc váltakozó sikerrel folyt, de a burgundi hercegek -- különösen Jó Pülöp -- egyre jobban biztosították hatalmukat. Zsigmond tulajdonképpen már Antal halála után lépéshátrányba került, aminek kellő ellensúlyozására nem voltak meg a kellő eszközei. Közben a politikai erőviszonyok Nyugat-Európában átmenetileg ellenfele javára tolódtak el. Miután Jó Pülöp megszabadult franciaországi kötelezettségeitől, és elismerte Henriket francia királynak, katonai erejét is németalföldi tervei érdekében használhatta föl, és képes volt területeit megvédeni bármely támadás ellen.⁴⁰⁰ Zsigmond az angol szövetségesétől nem várhatott sokat, hiszen Henrik csapatai Franciaországban voltak elfoglalva; később pedig az angol

államnak még nagyobb nehézségekkel kellett szembenéznie.⁴⁰¹ Ugyanakkor V. Márton, az új pápa, is támogatta titkon a burgundi herceg igényeit.⁴⁰² A zsinat befejeződésével pedig Zsigmond más területre kényszerült: megkezdte hosszan tartó, dicstelen harcát a husziták ellen, továbbá helyt kellett állnia a Magyarország déli határait ismét egyre intenzívebben támadó törökkel szemben; -- közvetkezőképp még annyira sem tudott harcolni németalföldi érdekeiért, mint annak előtte. Mindezek ellenére igényeit igen szívélyesen hangoztatta és tartotta fenn a későbbiekben is, politikáját pedig az elkeseredett burgundellenesség jellemezte.⁴⁰³

Az események vázlatos tárgyalása alapján is egyértelmű, hogy Zsigmond Németalfölddel kapcsolatos tervei kudarcba fulladtak. Ez a sikertelenség is világosan arra utal, hogy a narbonne-i és a canterbury-i egyezményben lefektetett nyugat-európai politikai rendezés rendkívül átmeneti -- és nem is lehetett más az adott kor viszonyai között. Bizonyítja továbbá azt is, hogy ezek a szerződések nem adtak, és nem is adhattak kellő alapot a zsigmondi törekvések biztosítására. Így például a canterbury-i szerződés elsősorban V. Henrik törekvéseinek szolgált bázisul. Ugyanakkor az, hogy Zsigmond a németalföldi törekvések kudarcát nem volt hajlandó később elismerni, lényegileg a burgund állam fönnállásáig semmit sem változtatott a területen kialakult erőviszonyokon, viszont közvetve mindig befolyásolta a zsigmondi külpoliti-

ka későbbi állásfoglalásait bizonyos kérdésekben. Különösen jellemző ez a török kérdéssel és a huszitizmussal kapcsolatos lépésekre, hiszen Jó Fülöp részéről a későbbiekben — nem kis mértékben rivalizálási szándékkal — megvolt a hajlandóság arra, hogy mind a huszitákkal, mind pedig a törökkel szemben Zsigmondal nem összehangolt vállalkozásokba kezdjen.⁴⁰⁴

Zsigmond nyugat-európai diplomáciai tevékenysége tehát igen tarka képet mutatott. Az új német királyt a legnyilvánvalóbb és a legérzékenyebb kudarc Németalföldön érte, ami plasztikusan mutatta meg a császári hatalom/sajátos korszakának korlátait.

Zsigmond tevékenységének súlypontja ezután ismét Közép- és Kelet-Európába tevődött át, aminek a következő, mintegy két évtizedben jelentős konzekvenciái lettek, pozitív és negatív előjelekkel egyaránt. Mind a kül-, mind pedig a belpolitika területén ettől a korszaktól kezdve fokozatos változás tapasztalható, melyre természetesen jellemző, hogy az "offenzív nyugat-európai diplomáciai korszak" bizonyos törekvései viasszaszorulnak, másod-, esetleg harmadrangú kérdésként merülnek csak föl a későbbiekben.

Az 1420-as évektől kezdődően bizonyos új vonások jelentkeznek a zsigmondi bel- és külpolitikában, melyeknek vizsgálata már kívül esik jelenlegi elemzésünkön.

Ugy érezzük azonban, hogy a zsigmondi diplomácia eddigi céljainak, eredményeinek bemutatása nyújt némi alapot

arra, hogy következtetéseket vonjunk le az eddigi korszak magyar külpolitikájával és általában a zsigmondi külpolitikával kapcsolatban.

III.

ZSIGMOND NYUGAT-EURÓPAI DIPLOMÁCIÁJA ÉS MAGYARORSZÁG

Ha a zsigmondi diplomácia eddig tárgyalt törekvéseit magyar szempontból nézzük, akkor mindenekelőtt túlméretezettsége a legszembetűnőbb. Ez a megállapítás még akkor is érvényes, ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy a magyar külpolitika, a magyar diplomácia látóköre és hatótávolsága az Anjou-k, különösen pedig Nagy Lajos időszakában jelentősen kiszélesedett, és a drasztikus dinasztiaaváltás következtében még új irányokat, új koncepciót hozott.⁴⁰⁵

Az Anjou-korban kibontakozott tendenciának a szerves folytatását láttuk Zsigmondnál, akinek át kellett vennie egy meglehetősen erős ország már addig is igen nagyvolumenű külpolitikai hagyományait, amelyek sajátos egységét alkották az Árpád-kori és az Anjou-korabeli törekvéseknek.

A külpolitikai terület fontosságát jelezte, hogy a magyar trón betöltésének kérdése szinte még soha nem állt ennyire éles külpolitikai érdekek homlokterében, mint éppen Nagy Lajos halála után. Zsigmondot magát is -- egyéb okok mellett -- nem kis mértékben külpolitikai bázisa sodorta a trónra. Ugyanakkor ebben a helyzetben természetes volt, hogy az újabb dinasztiaaváltás némileg módosítani fogja az addigi külpolitikai irányokat; azok kö-

zül a leginkább Anjoukhoz kötődőket viasszaszorítja, de egyben a magyar diplomáciát a luxemburgiak törekvéseivel gazdagítja is.

Külön jellemzője lett Zsigmond korának, hogy az ország új királya a diplomáciát elődjéhez mérten is kiemelkedő fontosságú területként kezelte. A Mária uralkodása alatt csaknem széttöredezett magyar külpolitika előbb vált koncepciózusabbá Zsigmond vezetésével, mint ahogy a belpolitikai helyzet stabilizálódása bekövetkezett volna, ami kétségessé is tette átmenetileg Zsigmond hatalmát.

A zsigmondi diplomácia első két szakaszának vizsgálatából kitűnhetett, hogy az akkor gyakorolt külpolitika egyes fontosabb elemeinek az országhoz, annak objektív érdekeihez való közelítése volt a legfőbb probléma. Zsigmondnak az ilyen kérdések iránti érzékenységét bizonyította a török elleni hadjárat, de más szempontból részben ezt támasztották alá azok a támadások, amelyeket a magyar főurak az idegenellenesség jelszavával ellene indítottak, és esetenként labilissá is tudták tenni az uralkodó helyzetét. Mivel a külpolitika általában a belső helyzet kivetülése, az említett támadások természetesen kihatottak a magyar király külpolitikai helyzetére is, de az adott korszakra jellemző, hogy mivel Zsigmond külső bázisa nem teljes mértékben függött belső helyzetétől, jó ideig nem jelentettek a kezdeményezők számára sikert. Ezt támasztotta alá az a tény, hogy a külső és

belső pozíciók egyidejű meggyengülésére volt ahhoz szükség /1401-ben/, hogy Zsigmond helyzete az országon belül egyértelműen labilissá váljon. Ez az esemény -- igen helyesen -- elsősorban Zsigmond belpolitikájának átértékeléséhez vezetett, hiszen formailag a külpolitika szintje változatlan maradt. Módosult viszont a feladatköre: az addigi "balanszírozó" szerepe egyre világosabban megszűnt, feladatai közé már nem tartozott Zsigmond magyar trónon való megtartása, hanem eredeti szerepkörét kezdte betölteni. Így ettől kezdve Magyarország a zsigmondi külpolitikának nem alanya többé, hanem a lehetőségeknek megfelelően, egyre stabilabb bázisa. Az Anjou-korban megindult gazdasági fejlődés, a belső politikai stabilitás létrejötté és Zsigmond egyes, igen pozitív gazdasági intézkedései következtében új helyzet teremtdött a zsigmondi külpolitika korábbi céljainak megvalósítása szempontjából. Igen jelentős momentum, hogy az uralmi forma belső stabilizálódásával a létrejött érdekközösség a külpolitikára mindvégig érvényesnek mondható.

A zsigmondi külpolitika törekvésrendszerében újabb, némileg azonban más jellegű fordulópontot jelentett a magyar király német-római császárrá való megválasztása. Kétségtelen, hogy Zsigmond európai politikai súlya ezzel alaposan meghaladta a magyar királyok hagyományos politikai lehetőségeit. A cím elnyerésére irányuló törekvés még felfogható a magyar király külpolitikai céljaként, azonban a császári pozícióból eredő -- ekkor elvileg

korlátlan — törekvések sorozata már aligha. A kérdés így már óhatatlanul is úgy vetődik föl, hogy ebben a birodalmi politikában hogyan helyeződik el a magyar jelenlét, milyen pozíciókat őriz meg az ország, mi történik közvetve, vagy közvetlenül a magyar érdekek védelmében, és mi az, ami sérti azokat? Mi volt Magyarország szerepe a zsigmondi külpolitikában, és ebből mit profitált az ország?

A következtetések levonásához utalnunk kell arraabízisra, amelyre a zsigmondi külpolitika az adott időszakban támaszkodhatott, és melynek a képlete meglehetősen összetett.

A 14. sz. végi — 15. sz. eleji Nyugat-Európa sajátos helyzete adta a magyar király diplomáciájának egyik legfontosabb támaszát. Az ott uralkodó társadalmi — politikai labilitás, feudális anarchia a színre lépő és ügyeikbe koncepciózusan beavatkozó Zsigmond számára igen stabil "negatív bázist" jelentett, és óriási lehetőségeket kínált.

Döntő jelentősége volt az adott korban a zsigmondi egyházpolitikának, az egyházszakadással kapcsolatos kérdésekbe való sikeres beavatkozásainak. A schisma problémájának megoldásával már Zsigmondot megelőzően is sokan próbálkoztak, hiszen a kor nemzetközi politikai életének olyan speciális, átfogó kérdéséről volt szó, amely magának az európai feudalizmusnak is lényegi kérdésévé lett. Kétségtelen, hogy a rendezés igényét leginkább parancso-

ló szükségességgel a rhamosan terjedő eretnekmozgal-
mak tudatosították a feudális uralkodóosztályok köré-
ben. Ilyen körülmények között a kor képes volt befogad-
ni és elfogadni a császári univerzalizmus Zsigmond sze-
mélyével aktualizált reneszánszát; Zsigmond pedig ezt
a törekvést -- maga mögött tudva a kor legfőbb egyházi
és politikai fórumának, a konstanzi zsinatnak a támoga-
tását -- több-kevesebb sikerrel tette nyugat-európai
diplomáciájának egyik alapelemévé, esetenként pedig ak-
cióinak jogalapjává. A budai "békekonferencia", a per-
pignan-i tárgyalások és a narbonne-i egyezmény, a pári-
zsi, londoni és calais-i megbeszélések és a canterbury-i
szövetségekötés egy nagyszabású rendezés igényével föllé-
pő koncepció fontos állomásai voltak, melyeknek a kor po-
litikai életére kétségtelenül volt komoly hatásuk.

Mindennek következtében Zsigmond külpolitikai törek-
vései általában a siker reményével indultak; egy részük
pedig sikerrel ért véget.

Aligha történhetett volna ez így, ha Zsigmond csak az
említett negatív bázisra támaszkodhat, és ennél a kérdés-
nél jutunk el Közép-Kelet Európa országainak adott idő-
szakbéli fontosságához. Ennek a területnek a szerepe mind
az objektív, mind pedig a szubjektív körülmények követ-
keztében alaposan megnőtt az európai politikai élet szem-
pontjából. Magyarország szerepe pedig esetenként külön-
leges fontossággal bírt.

A terület országainak politikai súlyát idénként meg-

növelte az a körülmény is, hogy egy bizonyos szintű integrációs folyamat eredményeként ezeket az államokat -- különböző variációkban -- esetenként azonos uralkodó képviselte. Az integráció egyik iránya tehát a per-szonálúnióra való törekvés volt. A politikai expanzió másik természetes iránya viszont a császári cím megszer-zése érdekében kibontakozó törekvés. Ez egyben fokozot-tabb lehetőségeket kínált az európai politikai életben való tevékeny részvételre, sőt általában meg is követel-te azt. Ugyanakkor a császári hatalmat egy kellő szin-tű -- ezúttal többnyire Közép-Európából érkező -- impul-zus elég erőssé tehette ahhoz, hogy valóban számolni is kelljen vele az európai politikai élet hadszínterén. Ezt az impulzust IV. Károly idején Csehország, Zsigmond ural-kodása alatt pedig Magyarország szolgáltatta.

Zsigmond diplomáciai tevékenységében kétségtelenül je-lentős momentum volt mindezek mellett az a támogatás, a-melyben a magyar uralkodó a fokozatosan megújuló egyházi területekről részesült, különösen az 1410-es évektől.

/Zsigmond erre mindig komoly súlyt helyezett, hiszen a-zon uralkodók közé tartozott -- és ezt bizonyította is az egyházpolitikával kapcsolatos állásfoglalásaiban -- akik nemcsak a pápaság kérdésében látták az egyházpoli-tikát, hanem saját országán belül is, továbbá akik föl-ismerték az egyetemek századforduló-korabeli igen komoly politikai, egyházpolitikai jelentőségét./ Az egyháziak szerepe igen jelentős volt a zsigmondi diplomácia kivi-

telezésében is, hiszen jelentős számban adták a tanult embereket a magyar uralkodó diplomáciai gépezetének, aki diplomáciai szakembereinek táborát rátermett vizsgálókkal egészítette ki. Mindez Zsigmondnak arra is lehetőséget adott, hogy küldöttségeinek összetételében helyet és komoly szerepet kapjanak egy-egy adott témakör szakértői is.

Valamennyi tényező együttes hatása következtében alakult ki ez a sajátos "zsigmondi nagyhatalmi politika", ami Zsigmondot császárként és magyar királyként tette igazán nemzetközi jogállású uralkodóvá, létrehozva annak az ellentétnek a hangsúlyozottan időleges felbontását, "... amely a korlátlan császári jogok és a tényleges gyámoltalanság" között fennállt.⁴⁰⁶

Ez az értékelés elsősorban Zsigmond offenzív nyugat-európai diplomáciájának korszakára vonatkozik. Az 1420-as évektől kezdve fokozatos változás figyelhető meg a zsigmondi diplomácia lehetőségeivel kapcsolatban. A konsztanzi zsinat befejezte tevékenységét, és noha az egyház helyzete nem tisztázódott kellőképpen, a főbb problémák megszűntek, és velük az előző időszakra jellemző diplomáciai aktivitás lehetőségei is. Egyes nyugat-európai államokban lassan és fokozatosan kezdett visszaszorulni a feudális anarchia, ami megszüntette a zsigmondi törekvéseknek kedvező negatív bázist. A zsigmondi külpolitika ismét erőteljesebben közelített a középeurópai problémákhoz, és visszaszorult a nyugat-európai

diplomáciai hadszintérről, illetve törekvéseit más, rosszabb feltételek között folytatta tovább.

Az eddigiekből azonban az is nyilvánvaló, hogy a nyugat-európai politikában meglévő magyar jelenlét nem múlt el nyomtalanul. A zsigmondi külpolitikában Magyarország annyira fontos szerepet játszott, hogy objektíve ebben a törekvésrendszerben benne kellett hogy legyen az ország érdeke is. A legdöntőbb eredmény kétségtelenül a magyar királyok főkegyúri jogának konstanzi megerősítése volt. Az ország politikai fontosságát jelzi, hogy a német-római császárság fővárosa Buda lett. Nem tarthatjuk lényegtelennek azt a tényt sem, hogy ebben az időszakban Európát jelentékeny számú magyar járta be, egyháziak és világiak vegyesen, akiknek látóköre is alaposan kiszélesedhetett. Említettük, hogy maga Zsigmond is milyen nagy érdeklődést tanúsított az egyes nyugati intézmények -- pl. a francia parlament -- iránt. Nyilván nem volt véletlen, hogy Zsigmond közvetlenül hazatérése után fogott hozzá egy olyan reformtervezet kidolgozásához, amely Magyarország belpolitikáját is alapvetően érinthette, és komoly lépést jelenthetett a királyi hatalom fokozatos központosítása irányába.⁴⁰⁷ A nagyszabású politikai tervek a kereskedelem terén új koncepció egészítette ki, amelynek az európai politikában komoly Velence-ellenes éle volt, Magyarország számára pedig jelentős perspektívát nyithatott.⁴⁰⁸ Ugyanakkor azoknak a magyaroknak, akik királyuk hatalmas aparátussal és nagy célok érdeké-

ben dolgozó diplomáciai tevékenységében részt vettek, mindez komoly iskolát jelentett. Magyarország -- és ez különösen a török kérdés szempontjából volt jelentős -- soha nem tapasztalt publicitást kapott Nyugat-Európa szinte valamennyi országában. Tudatosodott, hogy az ország az európai feudalizmus, az európai kereszténység egyik különleges fontosságú és veszélyzónában lévő állama.⁴⁰⁹

Rendkívül fontos kérdésnek kell tartanunk, hogy Magyarország nem jutott -- nem juthatott -- arra a sorsra Zsigmond korszakában, mint Csehország IV. Károly alatt: országunk a birodalommal szemben megőrizte teljes szuverenitását, és számára a birodalmi politika mindig külpolitika maradt. Ez nyilván egyfajta értékmérője is annak a szerepnek, amelyet az ország a zsigmondi politikában képviselt.

Ugyanakkor kétségtelen, hogy a diplomáciai törekvésrendszernek, melyet az eddigiekben vázoltunk, volt bizonyos hatása az ország életére, későbbi politikájára. Ennek a korszaknak a diplomáciájára különösen jellemző volt, hogy olyan célok megvalósítását is maga elé tűzte, amelyeknek egyrészt a későbbi biztosítására nincs meg a kellő hatalom, másrészt amelynek elérése és garantálása nem a diplomácia eszközeivel kellene hogy megtörténjen. A sajátos és átmeneti európai viszonyok következtében a külpolitikai törekvések -- és ennek következtében természetesen a diplomácia -- fontossága a megszokottnál

jóval nagyobb lett, és bizonyos mértékig függetlenedni látszott a tényleges erőviszonyoktól.

Kétségtelenül jelentős eredménye a zsigmondi diplomáciának, hogy igyekezett túllépni az akcidentális szinten, és a szisztematikusabb kapcsolatok kialakítását célozta. Átfogó kapcsolatrendszerekben gondolkodott, és új politikai irányokat, új tényezőket vont be az európai, különösen pedig a magyar politika látókörébe. A Zsigmond-kort követő időszakban -- sőt esetenként már a Zsigmond-korban -- bebizonyosodott, hogy az eredmények, vagy rész-eredmények jelentős hányada, amit Zsigmond európai, sőt Európán túli diplomáciai tevékenysége elért, egy idő után megsemmisült. Túloznánk viszont, ha azt állítanánk, hogy semmi hatása nem volt a későbbi korszakokra.

Magyarország szempontjából így -- a már említett tartósabb eredmények mellett -- a zsigmondi diplomácia módszerei, tendenciái, részben pedig céljai hagyományteremtő erővel bírtak. Eredményeinek egy része később -- így elsősorban Mátyásnál -- vált kézzelfoghatóvá, de voltak ennek már bizonyos jelei Zsigmond uralkodásának utolsó korszakában, és közvetlen utódainál is. Rendkívül jellemző pl. V. László néhány külpolitikai megnyilvánulása: így franciaországi követsége, amelyet házassági ügyben küldött VII. Károlyhoz, szinte pontosan utánozta Zsigmond párizsi tartózkodásának körülményeit.⁴¹⁰ A zsigmondi hagyományokat -- igen gyenge politikai érzék-

kel -- V. László Németalfölddel kapcsolatban is követni szeretne volna, amennyiben Zsigmondra hivatkozva tartott igényt olyan németalföldi területekre, amelyeknek megszerzése, mint láttuk, Zsigmondnak sem sikerült.⁴¹¹

Hunyadi János a zsigmondi úton jutott el az aragóniai királlyal folytatott tárgyalásokig, és ajánlotta föl Alfonsoznak a magyar koronát a törökellenes harc érdekében.⁴¹² A mohamedán hódítással szembeni küzdelem során a Zsigmond által létrehozott déli védővonalból kilépve Hunyadi a török Európából való kiűzésének utoljára Zsigmond által Nikáplynál képviselt gondolatát elevenítette föl.

Ha Mátyás államára gondolunk, akkor szintén meg kell állapítani, hogy a politikai koncepcióban kísértetiesen ismétlődtek a zsigmondi külpolitika, a zsigmondi diplomácia törekvései. Elég itt utalnunk Mátyás pápasághoz való viszonyának bizonyos elemeire, a cseh koronáért, a császári címért vívott harcára, de a törökkel szemben folytatott politikájára is. Ez utóbbinál Mátyás Zsigmond későbbi korszakának törökellenes koncepcióját látszik elfogadni; erős védőrendszert létrehozva biztosítani az ország déli határainak nyugalma, és átmenetileg levenni a török Európából való kiűzésének programját a napirendről, -- egészen addig, amíg egy jól megszervezett európai összefogás nem nyújt garanciát a vállalkozás sikeréhez. Nem mulasztja el Mátyás a diplomáciai sakkbantartás Zsigmond által oly nagy előszeretettel alkalmazott módszereinek kihasználását sem: erre utaltak azon törekvé-

sei, melyek a török birodalom hátában való szövetségeskeresésre irányultak, mint ahogy a Dzsem herceggel kapcsolatos elképzelései is.⁴¹³ Kétségtelenül mások voltak a mátyási külpolitika objektív és szubjektív feltételei, de lehetetlen bennük nem fölismerni a zsigmondi koncepcióval való rokonságot.

Zsigmond diplomáciájának Magyarország szempontjából értékelt közvetett vagy közvetlen hatásai és az igen röviden vázolt hagyományteremtő szerepe mellett, de azokkal összefüggésben, utalnunk kell még egy igen fontos problémára: a királyi hatalom helyzetére és szerepére Magyarországon a Zsigmond-kor első három évtizedében.

Tekintettel arra, hogy vizsgálódásunk a zsigmondi külpolitika terén a magyar király uralkodásának mintegy felére terjedt csupán ki, kategorikus következtetések levonása felelőtlenség lenne. Annyi azonban az eddigiek alapján is megjegyezhető, hogy a zsigmondi külpolitika, a zsigmondi diplomácia fejlődésében való vizsgálatának eredményei azokat a "hagyományos közfelfogással ellentétes" kutatási eredményeket látszanak alátámasztani, amelyek szerint Zsigmond uralkodására, — legalábbis a századfordulótól kezdve — nem a "bárók játékszereként" trónon ülő király képe a jellemző, hanem a királyi hatalom fokozatos és szívos megerősítésének folyamata, amely az uralkodás végén bizonyos fokú központosítási törekvésekbe is torkollott. Az újabb, és más területe-

ket más szempontból vizsgáló kutatások is egyre inkább valószínűsítik a kialakuló új képet.⁴¹⁴ A külpolitika, a diplomácia szemszögéből folytatott vizsgálódások mindegyesére arra utalnak, hogy Zsigmond ezen a területen egyértelműen szuverén politikát folytathatott és folytatott, ugyanakkor ez a szuverenitás -- a már említetteken túl -- a királyi hatalom országon belüli erősítését is egyértelműen szolgálta, hiszen pozitívan hatott vissza a király belpolitikai helyzetére is.

Kétségtelen ugyanakkor, hogy a kor uralkodói közül Zsigmondnak sikerült a legjobban és legnagyobb sikerrel kihasználni a kínálkozó lehetőségeket, ami jelentős hatással volt esetenként az európai politikai élet egyes fejleményeire, Közép-Európa helyzetére és Magyarországra is.

A Zsigmond-féle külpolitika, diplomácia vizsgálata és ismerete tehát -- úgy érezzük -- több és igen lényeges kiegészítéssel járulhat hozzá a Zsigmond-kori -- és bizonyos szempontból csaknem az egész 15. századi Magyarország politikai-és társadalomtörténeti kutatásainak eredményeihez, ugyanakkor természetesen az első látásra haszontalannak látszó, Zsigmond által képviselt nagyhatalmi politika pontosabb értelmezéséhez is. Ehhez, mint láttuk, még további, eddig alig felhasznált forrásanyag is segítségünkre lehet.

CSERNUS SÁNDOR:

**A ZSIGMONDI MAGYAR ÁLLAM KÜLPOLITIKÁJA 1420-IG
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL NYUGAT-EURÓPÁRA**

/egyetemi doktori disszertáció/

II. jegyzetek

S z e g e d

1978

Források, forrásgyűjtemények

ÁLDÁSY Antal: A XV. század nyugati elbeszélő forrásai
Bp. 1928.

ALTMANN, Wilhelm: Die Urkunden Kaiser Sigmunds /1410--1437/, [Regesta Imperii XI. 1--2. Lief.]
Innsbruck, 1896--1900.

BAYE, Nicolas de: Journal /1400--1417/, kiadva: TUETÉY,
A.: - - -, [Société de l'Histoire de
France], Paris, 1885--1888., I--II. köt.

Calendar of the Close Rolls preserved in the Public Office
Henry IV. /1409--1413/ IV. köt., London, 1932.

CHARTIER, Alain: Histoire de Charles VI. kiadva: Oeuvres
de Maistre Alain Chartier, clerc, notaire,
et secretaire des Roys Charles VI. et VII.
Contenans l'histoire de son temps, l'es-
pérance, le Curial, le Quadrilogue et
autres Pièces. Paris, 1656.

COUSINOT, Guillaume: Geste des nobles françois kiadva:
VALLET de VIRIVILLE: Chronique de
la Pucelle /1422--1429/, Paris,
1859. I. köt. pp. 105--204. [Société
de l'Histoire de France].

DEVON, Francis /ed./: Issues of the Exchequer, being a
collection of payments made out
of his Majesty's revenue, from
king Henry III to king Henry VI.

LE FEVRE, J.--PONTALIS, G.--DOREZ, L.: - - -
I--IV. köt., Paris, 1898--1901. [Société de
l'Histoire de France].

MYERS, A. R.: English Historical Documents /1327--1485/
London, 1969.

ÓVÁRY Lipót: A Magyar Tudományos Akadémia Történeti
Bizottságának oklevélmásolatai 1. füzet., Bp.
1890.

PALGRAVE, Sir F.: The Ancient Kalendars and Inventories
of the Treasury of his Majesty's exchequer.
London, 1836.

POTTHAST, August: Wegweiser durch die Geschichtswerke
des Europäischen Mittelalters bis 1500 [Biblio-
t theca Historica Medii Aevi] Berlin, 1896. I-III.

RÁTH Károly: A magyar királyok hadjáratai, utazásai és
tartózkodási helyei. Győr, 1861

URSINS, Jean Juvenel des: Chronique de Charles VI.,
kiadva: MICHAUD--POUJOLAT: pp. 339--569.

WALSINGHAM, Thomas: Cronica Monasterii S. Albani. His-
toria Anglicana kiadva: RIELY, H. T.: Cro-
nica Monasterii S. Albani a Thoma Walsingham
quondam monachi S. Albani: Historia Anglicana
II. köt. London, 1864. [Rerum Britannicarum
Medii Aevi Scriptores].

WAURIN, Jean de: Recueil des croniques et anchiennes is-
Istoires de la Grande Bretagne, á présent nom-
mé Engleterre. kiadva: Melle DUPONT 1799- - -, Paris,
1858--63., és HARDY, W.: - - -, London, 1879.

inclusive, London, 1837.

FEJÉR, Georgius: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis X./1--5., Budae, 1834--42.

FÉNIN, Pierre de: Mémoires, kiadva: MICHAUD--POUJOLAT: Nouvelle collection des mémoires pour servir à l'histoire de France, 1ère série, II. köt., Paris, 1836., pp. 573--628.

FRAKNÓI Vilmos: Oklevéltár a magyar királyi kegyúri jog történetéhez, Bp. 1899.

PROISSART, Jean: Chroniques kiadva: WITT, C. de: Les chroniques de Jehan Froissart, Paris, 1881., KULCSÁR ZS.: Froissart krónikája, Bp. 1971.

Journal d'un bourgeois de Paris kiadva: MICHAUD--POUJOLAT: pp. 629--681.

KOSÁRY Domokos: Bevezetés a magyar történelem forrásai-
ba és irodalmába I. köt. Bp. 1951.

MÁLYUSZ Elemér: Zsigmondkori oklevéltár I--II./1-2. Bp. 1951--58.

MONSTRELET, Enguerrand de: Chronique de 1400 a 1444 kiadva: BUCHON, J.: Choix de chroniques et mémoires sur l'histoire de France, Paris, 1848. 1--859. [Société de l'Histoire de France].

MOROSINI, Antonio: Chronique. Extraits relatifs à l'histoire de France, kiadva:

WENCZEL Gusztáv: Magyar diplomáciai emlékek az Anjou-
korból III. köt., Bp. 1976. [Monumenta Hunga-
riae Historica]

A gyakrabban idézett feldolgozások jegyzéke

ÁLDÁSY Antal: Zsigmond király és Spanyolország, Bp. 1927.

AVOUT, J. d': La querelle des Armagnacs et des Bour-
guignons. Histoire d'une crise d'autorité [La
suite des temps 9.] Paris, 1943.

BLOK, P. J.: History of the People of the Netherlands,
II. köt., New York--London, 1899.

BÓNIS György: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Ma-
gyarországon, Bp. 1971.

BRYCE, James: A Római Szent Birodalom, /ford.: Balogh
Ármin/, Bp. 1903.

COVILLE, A.: Les premiers Valois et la guerre de Cent-
Ans /1382--1422/, [Histoire de la France il-
lustrée depuis les origines jusqu'a la Révolu-
tion] dir. par LAVISSE, E., IV. köt., Paris,
1931.

DOBERDÓI BÁNLAKY József: A magyar nemzet hadtörténelme
9. rész. I. Mária, II. /Kis/ Károly és Zsigmond
kora 1382--1437, Bp. 1935.

FLOWER, Keneth: Hundred Years War, London, 1971.

FRAKNÓI Vilmos: Magyarország egyházi és politikai ősz-

- szeköttetései a római szent-székkal, I. köt.
Bp. 1901.
- GABRIEL Asztrik: Les Rapports Dynastiques Franco-Hongrois au Moyen-Âge, Bp. 1944.
- GALESLOOT, L.: Revendication du duché de Brabant par l'Empereur Sigismond, 1413--1437, "Bulletin de la Commission Royale de l'Histoire de Belgique" 4e série, V., Bruxelles, 1878.
- GREEN, V. H. H.: Medieval civilization in Western Europe, London, 1971
- HUIZINGA, Johan: A középkor alkonya /ford. Szerb Antal/
Bp. 1976.
- HÓMAN Bélint--SZEKFÜ Gyula: A magyar nagyhatalom. A magyar renaissance--Mohács, [Magyar történet III. köt.], Bp. év n.
- HORVÁTH Henrik: Zsigmond király és kora, [Budapest székesfőváros várostörténeti monográfiái VIII.], Bp. 1937.
- HORVÁTH Jenő: Magyar diplomácia, magyar diplomaták, Bp. 1941 /?/.
- JACOB, E. F.: The fifteenth century /1399--1485/, [The Oxford History of England ed. by CLARK, Sir G., VI. köt.], Oxford, 1961.
- KLAIĆ, V.: Bosznia története a legrégibb kortól a királyság bukásáig, /átdolg.: Bojničić, J., ford.: Szamota I./, Nagy-Becskereken, 1890
- Les États du Moyen-Âge et leurs conflits [Histoire Universelle Illustrée vol. 7.], dir. par SCHAEFNER, C., Paris, 1968.

MACEK, J.: A huszita forradalmi mozgalom, Bratislava, 1953.

MÁLYUSZ Elemér: Egyházi társadalom a középkori Magyarországon, Bp. 1971.

MÁLYUSZ E.: Királyi kancellária és krónikairás a középkori Magyarországon, [Irodalomtörténeti füzetek 79.], Bp. 1973.

MÁLYUSZ E.: A konstanzi zsinat és a magyar főkegyúri jog, [Értekezések a történeti tudományok köréből, Új sorozat 9.], Bp. 1958.

MÁLYUSZ E.: A Thuróczy-krónika és forrásai, [Tudománytörténeti tanulmányok 5.], Bp. 1967.

MÁLYUSZ E.: Zsigmond király központosítási törekvései Magyarországon, "Történelmi szemle" 1960, III. évf. 2--3. sz.

MOKE, H-G.: Histoire de Belgique, Bruxelles, 1886.

MOLLAT, Michel: Genèse médiévale de la France moderne XIV--XVe siècles, Paris, 1970.

MORTON, A. L.: Az angol nép története, /ford.: Szemerényi O.--Szentmihályi J./, I. köt. Bp. év n.

NIEDERMANN István: Magyarország és a bosnyák politika Mária és Zsigmond alatt /1382--1420/, Balassagyarmat, 1936.

OLPHE-GALLIARD, G.: La morale des nations [Études économiques et sociales XXII.], Paris, 1920.

PIRENNE, Henri: Histoire de Belgique des origines à nos jours, I. köt. [La renaissance du livre], Bruxelles, év. n.

PÓR Antal: Az Anjouk kora, [A magyar nemzet története] /szerk.: SZILÁGYI Sándor/ III. köt., Bp. 1895.

RUYSSEN, Théodore: Les sources doctrinales de l'internationalisme, I. köt. Des origines a la paix de Westphalie [Université de Grenoble, Publication de la Faculté des Lettres 10.], Paris, 1954.

SCHÖNHERR Gyula: Az Anjou-ház örökösei? [A magyar nemzet története] /szerk.: SZILÁGYI Sándor/, III. köt., Bp. 1895.

TAPIÉ, V. L.: Monarchie et peuples de Danube [1re Histoire sans frontières], Paris, 1969.

TARDY Lajos: Régi magyar követjárások keleten, [Kőrösi Csoma kiskönyvtár 11.], /szerk.: LIGETI K./, Bp. 1971.

TARDY L.: Hunyadi János kapcsolata a Krim-félszigeti városokkal és ennek előzményei, "Keletkutatás" 1974., /szerk.: KARA Gy.--TERJÉK F./.

THIM József: A szerbek története a legrégibb kortól 1848-ig, III. rész., [Történeti és földrajzi könyvtár XXIV.], Nagy-Becskereken, 1892.

TÓTH--SZABÓ Pál: A cseh huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon, Bp. 1917.

UYTTEBROUCK, A.: Le gouvernement du duché de Brabant au bas Moyen-Âge, I--II. köt., Bruxelles, 1975.

J E G Y Z E T E K

1. Küküllei János tevékenységéig a magyar krónikairódalom, ha esetenként mégoly szegényes is, folyamatosnak mondható. Ez a hagyomány azonban vele megszakadt. A vonatkozó főbb irodalmat lásd: MÁLYUSZ E.: A Thuróczy-krónika és forrásai Bp. 1967., pp. 66--72.
2. A különböző diplomáciai akciók feldolgozására az I. Lajos halálát megelőző és az utána következő időszakra jól használható: Magyar diplomáciai emlékek az Anjou-korból III. köt. [Monumenta Hungariae Historica] /szerk.: WENCZEL G./ Bp. 1876., továbbá a Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis X/1--5. köt. /kiadta.: FEJÉR, G./ Budae, 1834--42., és a Zsigmondkori oklevéltár I--II/1-2. köt. /öss.: MÁLYUSZ E./ Bp. 1951--58. Témánk szempontjából ez utóbbinak külön érdeme, hogy a lehetőségekhez képest felhívja a figyelmet a hazánkon kívül található okleveles anyagra és azok kiadásaira is.
3. Csak Mályusz oklevéltárának három kötete az 1387--1410 közötti időszakra mintegy tizennégy és fél ezer regesztát, illetve oklevélkiadást tartalmaz. A Nagy Lajos halála utáni időszak pártharcai, a nemzetközi kapcsolatok megélénkülése következtében egymást követték az olyan események, amelyek az oklevélkiadás elburjánzásához vezethettek. Zsigmond uralkodása alatt is több olyan esemény történt, amelyek kedveztek az oklevelek tömeges kiadásának, ugyanakkor figyelembe kell vennünk, hogy Mária, sőt Nápolyi László is tömegével adtak ki okleveleket. Az oklevélkiadás és az elbeszélő jellegű vállalko-

zások viszonyát elemezve érdekes következtetésekre jutott MÁLYUSZ E.: Királyi kancellária és krónikairás a középkori Magyarországon [Irodalomtörténeti füzetek 79. sz.] Bp. 1973., pp. 28, 72.

4. Az okleveles gyakorlat azon sajátosságát, hogy a kancelláriában kiadott iratok jelentős része az adományhoz illő indoklást, narratio-t tartalmaz, a fentebb idézett munkájában tanulmányozta Mályusz, fölvetve a használatukkal kapcsolatos problémákat is. MÁLYUSZ: Királyi kancellária... pp. 30--33., 95. A kancellária szükségletei által megkövetelt regestumok, amelyek az okleveles anyag rendszerezését jelentették, megsemmisültek. MÁLYUSZ: A Thuróczy-krónika... pp. 130--132. Zsigmondnak, mint német királynak a birodalmi kancellária 1410-től őrizte meg a regestumait. Kiadta ALTMANN, W.: Die Urkunden Kaiser Sigmunds /1410--1437/, [Regesta Imperii XI. 1--2. Lieferung] Innsbruck, 1896--1900.
5. Monacisnak Kis Károlyról írott története mellett idősebb Pier Paolo Vergerio tolla nyomán született Zsigmond megbízására egy újabb munka, valószínűleg Zsigmond akkori külpolitikai törekvéseivel teljes összhangban. Vergerio műve /De gestis Sigismundi Regis Pannoniae/ azonban elveszett. MÁLYUSZ: Királyi kancellária... p. 72., HUSZTI J.: Pier Paolo Vergerio s a magyar humanizmus kezdetei, "Filológiai közlöny" 1955 I. évf. pp. 521--533.
6. Eberhard Windecke munkája a politikai viszonyokról keveset tud, nincs megfelelő áttekintése. Vö. KOSÁRY D.: Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába I. köt. Bp. 1951. p. 110. Windecke elbeszélésének kiadása: ALTMANN, W.: Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds Berlin, 1893.

Kétnyelvű változatát közli: LE FÈVRE, J.---PONTALIS, G.: Les sources allemandes de l'histoire de Jeanne d'Arc. Eberhard Windecke, Paris, 1903.

7. Jó példa erre a Cillei-család történetét feldolgozó munka, amely inkább Ausztria történetéhez nyújt értékesebb adatokat. MÁLYUSZ: Királyi kancellária... pp. 97--98., Vö. LHOTSKY, A.: Quellenkunde zur mittelalterlichen Geschichte Österreichs [Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung Ergänzungsband 19.] Gratz--Köln, 1963.
8. Thuróczy művének értékelésére lásd: MÁLYUSZ: A Thuróczy-krónika... pp. 79--199., Uő.: Királyi kancellária... pp. 65--94, 99--107.
9. MÁLYUSZ: A Thuróczy-krónika... p. 101.
10. Ezek egy részére már Kosáry fölhívta a figyelmet, illetve őt megelőzően Áldásy foglalta össze azokat a főbb forrásokat, amelyek a magyar történelem szempontjából hasznosíthatók. Tekintettel arra, hogy az általuk közölt anyag nem teljes, a feltáráshoz Pothast Repertoriuma nyújtott jelentős segítséget. KOSÁRY: im. pp. 109--111., ÁLDÁSY A.: A XV. század nyugati elbeszélő forrásai Bp. 1928., POTTHAST, A.: Wegweiser durch die Geschichtswerke des europäischen Mittelalters bis 1500 [Bibliotheca Historica Medii Aevi] Berlin, 1896. I--III., újabb kiadása: Repertorium fontium Historiae Medii Aevi primum ad Augusto Potthast digestum, nunc cura collegii historicorum e pluribus nationibus emendatum et auctum [Istituto Storico Italiano per il Medio Evo] Roma, 1962, 1967, 1970--. I--III.
11. Elég csak példaként az angol és francia, illetve né-

metalföldi krónikairódalomra hivatkoznunk. Vö.:
KINGSFORD, Ch. L.: English Historical Literature
in the Fifteenth Century. Oxford, 1913., és MO-
RAINVILLE, S. F.: Les plus beaux manuscrits fran-
cais du VIIIe au XVIe siècle Paris, 1937.

12. Az európai politikai élet megélénkülésével egyre több állam kapcsolódott be aktívan az átfogóbb ügyek intézésébe. Az egyházszakadás, a török támadás, az egyre szerteágazóbb dinasztikus törekvések mind olyan kérdéseknek számítottak, amelyek érdekelték szinte valamennyi ország krónikásait. Magyarországgal szisztematikusabban az Anjou-kortól kezdődően foglalkoznak a nyugat-európai krónikák, amit a franciák vonatkozásában jól szemléltet GABRIEL, A.: Les Rapports Dynastiques Franco-Hongrois au Moyen-Âge Bp. 1944. pp. 35--67.

13. Az általuk bemutatott magyar vonatkozású események köre nem túl széles, de nyilvánvalóan csak azokkal foglalkoznak, amelyekkel kapcsolatban Magyarország szerepe fontosnak bizonyult. I. Lajos halálától Mátyás trónralépéséig a francia krónikairódalom a következő fontosabb kérdésekre tért ki:

- I. Lajos francia házassági tervei, az ezzel kapcsolatos tárgyalások, azok megghiúsulása. Zsigmond föllépése,
- a nikápolyi csatával kapcsolatos előkészületek, illetve a csata leírása, a vereség következményei,
- Zsigmond német királlyá való megválasztása és aachen-i koronázása,
- az egyházszakadás kérdései, a konstanzi zsinat és Zsigmond vele kapcsolatos előkészítő akciói,
- Zsigmond közvetítési kísérlete a százéves háborúban, párizsi és londoni útja,
- a huszita háborúk,
- a baseli zsinat és Zsigmond császárkoronázása,

- Hugyadi törökellenes harcai
 - V. László francia házassági terve, halála.
- A vonatkozó irodalmat részlegesen föltárta GABRIEL:
im. pp. 53--77, 97--98.

14. A krónikások elbeszéléseiben természetesen szerepet kapott az elűtő szokások, öltözék, sőt még a magyar konyha iránti érdeklődés is. Általában jellemző, hogy egyre több a francia szépirodalomban található magyar vonatkozású adat. Követve Peire Vidal provençal költő példáját, Eustache Deschamps és Alain Chartier is megfordult Magyarországon, míg V. László váratlan halála Francois Villon-t ihlette meg. A két előbbire lásd BIRKÁS G.: Eustache Deschamps magyarországi utazásai és magyar vonatkozású költeményei "Egyetemes philologiai közlöny" 1918. pp. továbbá HORVÁTH H.: Zsigmond király és kora [Budapest székesfőváros várostörténeti monográfiái VIII.] Bp. 1937. p. 33.
15. Fontos kiegészítéseket tartalmaz Zsigmond uralkodásának második felére, illetve a Hunyadiak korára vonatkozóan néhány olyan útleírás, amely ebben az időszakban született. A legismertebb BROCQUIÈRE, B. de la: Voyage d'Outre-mer et retour, melynek magyar vonatkozású részeit kiadta: SZAMOTA I.: Régi utazások Magyarországon és a Balkán félszigeten 1054--1717 Bp. 1891., pp. 48--99. Kevésbé ismert, de jól használható BOUVIER, G. de /dit BERRY/: Le livre de la description des Pays /kiadva: HAMY, E-T.: Recueil de voyages et documents pour servir à l'histoire de la géographie Paris, 1908./ továbbá LANNOY, G.: Oeuvres /kiadva: POTVIN, Ch.: Voyages et ambassades Louvain, 1878./
16. A magyar diplomácia, illetve a magyar külpolitika összefoglalására még nem született kellő színvonalú,

átfogóbb jellegű munka. Az egyetlen ilyen próbálkozás, HORVÁTH J.: Magyar diplomácia, magyar diplomaták Bp. 1941 /?/ c. műve, inkább a tudományos ismeretterjesztés felé hajlik, és pontatlanságokat is tartalmaz. Diplomáciai történeté inkább csak szándékai teszik. Így témánk szempontjából még a legfontosabb művek a különböző Magyarország-történeti összefoglalások vonatkozó fejezetei, különösen PÓR A.—SCHÖNHERR Gy.: Az Anjou-ház és örökösei 1301—1439 [A magyar nemzet története]/szerk.: SZILÁGYI S./ III. köt. Bp. 1895., továbbá HÓMAN B.—SZEK-FÜ Gy.: A magyar nagyhatalom, A magyar renaissance —Mohács [Magyar történet III. köt.] Bp. év n. Az újabb összefoglalások jóval kevesebb figyelmet fordítanak a magyar külpolitika, a magyar diplomácia elemzésére.

17. Zsigmond nyugat-európai politikai tevékenységének részleges feldolgozása megtörtént. A spanyol uralkodókkal való kapcsolatait magyar tudós tárgyalta: ÁLDÁSY A.: Zsigmond király és Spanyolország Bp. 1927., az angol uralkodóval folytatott tárgyalásokat nehezen hozzáférhető tanulmányban dolgozta föl LENZ, M.: König Sigismunds und Heinrich der Fünfte von England. Ein Beitrag zur Geschichte der Zeit des Konstanzer Konzils Berlin, 1874., illetve GIERTH, W.: Die Vermittlungsversuche Kaiser Sigismunds zwischen Frankreich und England, 1416 Halle, 1895. A Németalfölddel, illetve később a burgund hatalommal szemben folytatott politikáját értékeli GALESLOOT, L.: Revendication du duché de Brabant par l'Empereur Sigismond, 1413—1437 "Bulletin de la Commission Royale de l'Histoire de Belgique" 4e série, V., Bruxelles, 1878., pp. 437—470., és LACAZE, Y.: Philippe le Bon et le problème hussite; un projet de croisade bourgignon en 1428—29 "Revue Historique" 93e année, tome CCXLI, 1969., pp. 69—99.

18. A feldolgozandó forrásanyag gerincét a francia nyelvű krónikairodalom képezi. Mindemellett fontos információkat kaphatunk a francia--németalföldi, az angol és a spanyol krónikákból is. Részletesebb elemzésükre később térünk ki. Igyekeztünk ugyanakkor felhasználni Zsigmond franciaországi, aragóniai és angliai diplomáciai tevékenységére vonatkozó távolabbi -- pl. olasz -- anyagokat is. Ezek közé tartozik MOROSINI, A.: Chronique. Extraits relatifs à l'histoire de France Kiadva: LE FÈVRE, J.-- PONTALIS, G.--DOREZ, L.: ---. I--IV. köt. Paris, 1898--1901. [Société de l'Histoire de France]. Figyelemreméltó, hogy az orosz évkönyvek újabb kiadásában is jelentkeznek Zsigmond uralkodására vonatkozó információk. Hronika Litovszkaja Zsmojtszkaja Vilhod i Pocsatok o velikom Knyazsztv'' litovszkom i zsmojtszkom otkol' vzmogliszja i posli [Polnoe Szobranie Russzkih Letopiszej tom 32.] Moszkva, 1975. pp. 15--127.
19. A rendiség és a centralizáció széleskörű irodalmából csak néhányra utalnánk itt. Átfogó feldolgozásban írta le nézeteit ELEKES L.: Rendiség és központosítás a feudális államokban Bp. 1962. A magyar rendi fejlődésre vonatkozó főbb irodalmat lásd KARÁCSONYI B.: Janus Pannonius és a centralizáció Janus Pannonius /tanulmányok/ [Memoria Saeculorum Hungariae 2.] szerk.: V. KOVÁCS S. Bp. 1975. pp. 93--118., p. 94. 2. sz. lábja. A francia rendi fejlődésre újabban MOLLAT, M.: Genèse médiévale de la France moderne XIV--XVe siècles Paris, 1970.; Les États du moyen-âge et leurs conflits [Histoire Universelle Illustrée vol. 7.] dir. par SCHAEFFNER, C. Paris, 1968.; Angliára: MACIVER, R. M.: The modern State London, 1964.; POLLARD, A. F.: The evolution of Parliament London, 1926., illetve az átfogó feldolgozások közül JACOB, E. F.: The fifteenth century /1399

--1485/ [The Oxford History of England] ed. by CLARK, sir G. VI. köt. Oxford, 1961., továbbá COVILLE, A.: Les premiers Valois et la guerre de Cent-Ans /1328--1422/ [Histoire de la France illustrée depuis les origines jusqu'à la Révolution] dir. par LAVISSE, E. IV. köt. Paris, 1931. vonatkozó fejezetei, illetve DUBY, G.--MANDROU, R.: A francia civilizáció ezer éve /ford. Ádám P.--Pataki P./ Bp. 1975, pp. 155--203. Burgundiára és Nemetalföldre: BARANTE, P. de.: Histoire des ducs de Bourgogne de la maison de Valois I--XII. köt. Paris, 1824--26., és PIRENNE, H.: Histoire de Belgique des origines à nos jours I. köt. [La renaissance du livre] Bruxelles, év n. A nyugat-európai társadalom fejlődését átfogóan tárgyalja GREEN, V. H. H.: Medieval civilization in Western Europe London, 1971.

20. A "schisma"-ra vonatkozó főbb irodalom alapvető feldolgozása VALOIS, N.: La France et le Grand Schisme d'Occident I--IV. köt., Paris, 1896--1902. Magyarország szempontjából nélkülözhetetlen FRAKNÓI V.: Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szent-székkal, I. köt. Bp. 1901. pp. 256--338.
21. A XIV. századra az egyházi ideológia és általában a politikai ideológia bizonyos fokú dinamizmust mutat. Egyre inkább tért nyertek azok az elképzelések, amelyek a pápai hatalom korlátok közé szorítását célozták. Ezt a fejlődést olyan gondolkodók fémjelzik, mint Danté, Marsilius, Ockham, Dubois és Wicliff. A folyamatot elemzik az említett szerzők tevékenységének bemutatásával a következő művek: The social and political ideas of some great medieval thinkers, ed. by HEARNshaw, M.A., London--Calcutta--Sydney, 1923., LABROUSSE, R.: Introduction à la philosophie politique, Paris, 1959., SARTIAUX, F.: Foi et science au Moyen-Âge, Paris, 1924., MURRAY, R. H.: The history

of political science from Plato to the Present, Cambridge, 1929. pp. 68--101. Az egyház szervezeti krisziséét tárgyalja VALOIS, N.: La crise religieuse du XVe siècle: le pape et le concile 1418--1450, Paris, 1902. I. köt., és FALCO, G.: La Sainte République Romaine, [Histoire sans frontières] Paris, 1970, pp. 319--386., továbbá GREEN, V.H.H.: im. pp. 126--200.

22. 1337--1453. A háború XIV. sz-i menetét a nyugat-európai krónikairódalom egyik legnagyobb egyénisége, Jean Froissart beszéli el, kiadva: WITT, C. de.: Les chroniques de Jehan Froissart, Paris, 1881. Részleges magyar fordítása: Froissart krónikája /ford.: Kulcsár Zs./ Bp. 1971. A háború történetét a már idézett átfogó földolgozások mellett újabban a társadalmi-politikai hatásokra külön is utalva dolgozta fel FOWLER, K.: Hundred Years War, London, 1971. Tárgyalandó korszakunkra részletes és igen pontos politikatörténetet ad AVOUT, J. d': La querelle des Armagnacs et des Bourguignons. Histoire d'une crise d'autorité [La suite des temps 9.] Paris, 1943., és MORTON, A. L.: Az angol nép története /ford.: Szerényi O.--Szentmihályi J./ I. köt. Bp. év n.
23. Korszakunkra lásd ATYA, A. S.: The Crusade in the Later Middle Ages, London, 1938., RUNCIMAN, S.: Geschichte der Kreuzzüge III. köt. Das Königreich Akkon und die späteren Kreuzzüge, München, 1960., MORRISSON, C.: Les Croisades [Que sais-je?] Paris, 1973.
24. Külsőségeikben a burgundiak által tervezett és vezetett kereszteshadjáratok még a lovagvilág hőskorát idézik, de sorsuk már az ellentmondásokat is láttatni engedi. Vö.: JORGA, N.: Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle, IIe

série, Paris, 1899., JORGA, N.: Les aventures "sarrazines" des Français de Bourgogne au XVe siècle [Mélanges d'histoire générale de l'Université de Cluj, I. köt.] Cluj, 1927. pp. 7--56. Ujabban a lényegesebb gazdasági összetevőket is történetileg feltérva: LACAZE, Y.: Politique "méditerranéenne" et projets de croisade chez Philippe le Bon: de la chute de Byzance à la victoire chrétienne de Belgrade /mai 1453--juillet 1456/, "Annales de Bourgogne" tome XLII. n° 161--162, 1969, I--II. pp. 5--42., ill. 81--132. A kereszteshadjáratok tartalmi változását az első gyarmatosítások megindulása jelentette. WITTE, P. Ch.--M. de: Les bulles pontificales et l'expansion portugaise au XVe siècle "Revue d'histoire ecclésiastique" tome XLVIII., 1953, pp. 683--718., XLIX., 1954, pp. 438--461., LI., 1956, pp. 413--453, 809--835.

25. GREEN: i.m. pp. 157--175., MORRIS, W. D.: The christian origins of social revolt, London, 1949., THOMSON, J. A. F.: The later lollards. 1414--1520, London, 1967. Átfogó elemzést ad LEFF, G.: Heresy in the Later Middle Ages, I-II. köt., Manchester, 1967.
26. RUYSSSEN, Th.: Les sources doctrinales de l'internationalisme, I. köt. Des origines à la paix de Westphalie [Université de Grenoble, Publication de la Faculté des Lettres 10.] Paris, 1954. pp. 120--208., OLPHE-GALLIARD, G.: La morale des nations [Études économiques et sociales XXII.] Paris, 1920. pp. 67--108.
27. A békétörekvésekkel kapcsolatos kezdeményezések a középkor folyamán elsősorban az egyházhoz kötődtek, amely azonban kategorikus ítéletet a háborúval szemben soha nem mondott, sőt "isten békéjének" szerves

részét jelentette az eretnekek és a hitetlenek elleni állandó harc. A békétörekvések elsősorban a feudális magánháborúk megakadályozását, vagy legalábbis bizonyos korlátok közé szorítását célozták. Vö.:

HOFFMANN, H.: Gottesfriede und Treuga Dei [Schriften der Monumenta Germaniae Historica 20.] Stuttgart, 1964. A XIV. sz.-tól a nemzetközi politikai életben fokozatosan tért hódított a döntőbíráskodás, amely a vitás kérdések békés rendezését célozta. RUYSSSEN: 1.m., pp. 101--105., OLPHE-GALLIARD: 1.m., pp. 71--97., GREEN: 1.m., pp. 235--253. A békés rendezési törekvések egyik legnagyobb teoretikusa Marsilius. Vö.: GEWIRTH, A.: Marsilius of Padua. The defender of peace, I. köt. Marsilius of Padua and the medieval political philosophy, New York, 1951., II. köt. The 'Defensor pacis', New York, 1956. /kiadás és angol fordítás/.

28. Az egyház "nemzetközi politikája" elvileg kiterjedt a "respublica christiana" valamennyi államára. Jól illusztrálja mindezt, hogy már a XIII. sz. fordulóján III. Ince pápának mintegy 4000 levele maradt fent, amelyeknek igen jelentős része foglalkozik különböző európai politikai problémákkal. RUYSSSEN: 1.m. p. 120., GREEN: 1.m., pp. 126--136. A nagy nyugati egyházszakadás után a pápaság hatalma mélypontra jutott, noha közvetett erőtartalékokkal továbbra is rendelkezett, és politikai aktivitása -- lévén ez szinte egyetlen komoly bázisa -- nem csökkent, sőt növekedett is mennyiségében. GREEN: 1.m., p. 137.
29. Tekintettel arra, hogy a középkori politikai életben a pápaság komoly privilégiumokkal rendelkezett, a különböző európai uralkodóknak nemegyszer kiszolgáltatót pápák a támogatást ezeknek a jogoknak a protektor érdekében való fölhasználásával honorálták.

Ilyen pápai jogok voltak a hagyomány szerint a következők: egy állam elismerése, területi foglalások szentesítése, a pápa elvileg rendelkezhetett a hűlennel nyilvánítottak területeivel, és módjában állt különböző vallási -- de nem csak vallási -- szankciók alkalmazása, amelyek esetenként komoly következményekkel is járhattak. Így az egyház és a pápaság ügyeivel való foglalkozás az európai politikába való beavatkozás egyik legfontosabb csatornáját jelentette.

RUYSSSEN: i.m., pp. 100--101., DAVID, H.: La souveraineté et les limites juridiques du pouvoir monarchique du IXe au XVe siècle [Annales de la Faculté de Droit et des Sciences Politiques de Strassbourg] II. köt. Paris, 1954. pp. 190--224.

30. A nemzetközi kapcsolatok szervezettségét illetően a császársággal és a többi európai uralkodóval szemben a pápaságnak komoly előnyei voltak, hiszen történetileg kialakult formákkal rendelkezhetett. Ilyenek voltak a zsinatok -- amelyek korántsem csak az egyház ügyeivel foglalkoztak --, de ide tartozott a pápai legátusok rendszere, és bizonyos szempontból az egyetemek hálózata is. RUYSSSEN: i.m., pp. 98--100., 107--109. Az egyetemek szerepének fejlődésére lásd IRSAY, S.: Histoire des universités françaises et étrangères des origines à nos jours I. köt. Moyen-âge et Renaissance, Paris, 1933., GREEN: i.m., pp. 258 és a kövvl. A császári hatalom korszakunkbeli helyzetét elemezi BRYCE, J.: A Római Szent Birodalom /ford.: Balogh Á./, Bp. 1903., pp. 93--129., 241--295., továbbá FALCO: i.m., pp. 351--368.

31. A pápai szupremácia elleni támadás részben a császári hatalomra igyekezett támaszkodni -- mint pl. Dante --, másrészt pedig egy adott ország uralkodójára. Ez utóbbi törekvés legmarkánsabb ideológusa Pierre Du Bois /du Bois/. RUYSSSEN: i.m., pp. 166--168., LIURRAY, R. H.: i.m., pp. 74--81., POWER, E. E.: Pierre du Bois

and the domination of France, ed. by HEARNshaw,
i.m., pp. 139--165., DAVID: i.m., pp. 224--244.

32. Sajátos helyzetük következtében ezek az államok váltak a kor diplomáciájának mestereivé. OLPHE-GALLIARD: i.m., pp. 89--91.
33. A XIV. sz. második és a XV. sz. első felében több ország ment át jelentős területi változásokon, és több olyan új hatalom keletkezett, amely az európai politikában egyre komolyabb súllyal rendelkezett. Az előbbiekhöz példaként említhetjük Lengyelországot, a spanyol királyságokat, a skandináv államokat, az utóbbiakra Burgundiát, Magyarországot és -- az egyik legfontosabbat -- a török birodalmat. Ugyanakkor több ország vesztette el állami létét, mint pl. a balkáni szláv területek egy része, vagy a katalánok athéni állama, és végül Bizánc.
34. Az egyes államok fokozott emancipálódására az európai politikai életben lásd RUYSSSEN: i.m., pp. 205--208., OLPHE-GALLIARD: i.m., pp. 105--108., HUIZINGA, J.: Patriotism and nationalism in European history, I. köt. To the end of the Middle Ages [Men and Ideas] London, 1960. pp. 97--117., MOLLAT: i.m., pp. 138--167.
35. V.8.: MAZOWIST, M.: Problems of the Growth of the National Economy of Central-Eastern Europe in the Late Middle Ages "The Journal of European Economic History" 1974. vol. 3. n° 2. Roma. pp. 319--357.
36. Erre univerzális jellegű hatalmára alapított jogai szerint tartott igényt. Ezekre lásd BRYCE: i.m., pp. 196--199., TAPIÉ, V.-L.: Monarchie et peuples de Danube [l'Histoire sans frontières] Paris, 1969. pp. 18--20.

37. Csehországban a Luxemburgok, Lengyelországban a Jagellók, Magyarországon az Anjou-k, Ausztriában pedig a Habsburgok. Fontos állomása volt az említett dinasztiák berendezkedésének -- különösen a Luxemburgok és a Habsburgok szempontjából -- az I. Lajos közvetítésével 1358-ban létrejött szerződés. PÓR A.: Az Anjou-k kora PÓR--SCHÖNHERR: 1.m. 287--288.
38. Erre talán a legszemléletesebb példát Csehország helyzetének alakulása szolgáltatta. A IV. Károly által kiadott aranybulla -- melyet a birodalom alapokmányának tekintenek -- a császárválasztásnál a döntő szavazatot Csehországnak biztosította, tehát ezzel rangban a többi választó fölé emelte, de ugyanakkor -- ha mégoly laza kötelékekkel is -- beékelte az országot a német-római birodalomba. BRYCE: 1.m., pp. 251--253., TAPIÉ: 1.m., pp. 23--25.
39. Magyarország és Csehország között, Magyarország és Lengyelország között, Magyarország és Ausztria között, Csehország és Lengyelország között -- és még több más variációban. Ezzel a XIV. sz. elején kezdődő tendenciával egyidejűleg megfigyelhető, hogy valamennyi említett ország uralkodója a hatalom megszerzése után folyamatos politikai expanzióra törekedett, melynek végső célja szinte minden esetben a császári korona megszerzése volt. TAPIÉ: 1.m., p. 23.
40. I. Lajos halála Magyarországon és Lengyelországban okozott zavarokat /1382/; a német-római területeken és Csehországban IV. Károly halála vetett föl utódlási kérdéseket /1378/; ugyanebben az évben következett be XI. Gergely pápa halálával a nagy nyugati egyházszakadás; Franciaországban a "Bölcs"-nek nevezett V. Károlyt fia, a rövidesen elmebeteggé vált VI. Károly követte a trónon /1380/; Angliában III. Edwardot II. Richard

váltotta föl /1377/. Hasonló problémák jelentkeztek a nyugat-európai politikában egyre fontosabb szerephez jutó hispániai királyságokban is: Aragóniában IV. Pétert I. János /1387/, Kasztiliában II. Henriket I. János /1379/, Portugáliában I. Ferdinándot I. János /1383/, illetve Navarrában II. /Gonosz/ Károlyt III. Károly váltotta föl. /1387/. Az európai politikai életben ekkor halványabb szerepet játszó Skandináviában is dinasztikus problémák vannak, amelyeket majd a Kalmarai unióban /1397/ oldottak föl.

41. Károly Róbert politikájának átfogó ismertetését adja PÓR: Az Anjouk kora pp. 120--134.
42. Nagy Lajos uralkodása szüntelen háborúzást jelentett, és ezzel együtt természetesen a nemzetközi kapcsolatok ugrásszerű megélénkülését is. Részletesen elemzi HÓMAN--SZEKFÜ: 1.m. I.--II. fejt., pp. 5--112., PÓR: Az Anjouk kora, III--IV--V. könyv, pp. 151--341.
43. Jellemző példa erre Nagy Lajos beavatkozása a francia trónutódlással kapcsolatos kérdésekbe. PÓR A.: Nagy Lajos magyar király viszonya Giannino di Guccio francia trónkövetelőhöz [Értekezések a történeti tudományok köréből XV. 9. sz.] GABRIEL: 1.m., pp. 58--59., LÉONARD, E.: Louis 1er de Hongrie, protecteur du "Re Giannino" "Revue des Études Hongroises" 1928., pp. 379--384.
44. Mind Károly Róbert, mind pedig I. Lajos komoly támadásokat vezettek a balkáni államok leigázására, de meglehetősen éles ellenállásba ütköztek. A szabadságukért küzdő balkáni államok nem bizonyultak tartós hűbéresnek vagy szövetségesnek. A délvidéki terjeszkedés következtében azonban mégis kialakult egy meglehetősen labilis, vazallus-államokból álló övezet, amelynek a stratégiai

fontossága a török birodalom előretörésével egyre fokozódott. PÓR: Az Anjouk kora, pp. 87--106, 238--257.

45. A bolgár belharcokba való beavatkozás vezette I. Lajost odáig, hogy a magyar fegyverek erejét a törökkel közvetlenül is összemérje. Erre bizonyíthatóan először 1377-ben került sor, noha ezt megelőzően a pápa már megbízta a magyar királyt egy török elleni kereszteshadjárat vezetésével. Nincs azonban tényleges bizonyíték arra, hogy a magyar--lengyel--dalmát csapatok valóban összeütköztek volna a törökkel. PÓR: Az Anjouk kora, pp. 267--282., FEHÉR G.--GÖLLNER A.: Magyarok és bolgárok, Bp. 1942. pp. 30--33.
46. A magyar--velencei ellentéteknek elsősorban Dalmácia volt az oka, hiszen a két állam kereskedelmi érdekei ezen a területen kerültek leggyakrabban összeütközésbe. Az esetenként igen éles küzdelem a velenceiek vereségével jutott átmenetileg nyugvópontra, melynek következtében a köztársaság a megalázó torinói béke megkötésére kényszerült. WENZEL: Magyar diplomacziái..., pp. 434--442., PÓR: Az Anjouk kora, pp. 87--99, 167--179, 242--257, 309--329.
47. Lajos leányai: Katalin /+1396?/, Mária /1370--1395/, Hedvig /1373--1399/.
48. A házassági tárgyalásokra lásd GABRIEL: i.m., pp. 53--57., PÓR: Az Anjouk kora, 332--336., Froissart krónikája, pp. 219--220. Orléans-i Lajos tevékenységére: JARRY, E.: La vie politique de Louis de France, duc d'Orléans 1372--1407, Paris, 1889., JARRY, E.: Le projet de mariage entre Louis de France et Catherine de Hongrie "Annuaire-Bulletin de la Société de l'Histoire de France" 1893, pp. 210--218. Az 1374 áprilisában Budán kelt eljegyzési okmányt közli FEJÉR, IX/4. pp. 558--561. A házassági tervre, a hozzá kapcsolódó diplomáciai lépésekre és az ezzel párhuzamosan futó, más vonatkozású dinasztii-

kus törekvésekre lásd WENZEL: Magyar diplomáciai..., pp. 77--85, 85--86, 90--92, 92--94, 95, 97--98, 103--104. HÓMAN--SZEKFÜ: 1.m., 101--103.

49. Egyrészt a nápoly-szicíliai királysággal kapcsolatban, másrészt pedig a tervezett adriai királyság létrehozása szempontjából lett volna ez jelentős. Orléans-i Lajos tervei között átmenetileg a császári cím elérése is szerepelt. PALCO: 1.m., pp. 361--362., HÓMAN--SZEKFÜ: 1.m., pp. 101--102., 108--109., PÓR: Az Anjou-k kora, pp. 332--336., COVILLE: 1.m., pp. 19--20.

50. HÓMAN--SZEKFÜ: 1.m., pp. 166--170., PÓR: Az Anjou-k kora, pp. 361--362., Garai Miklós nádort, közreműködése elismeréséül VI. Károly francia király a királyi nagytanács tagjává nevezte ki /1387 márc.7./. HÓMAN--SZEKFÜ: 1.m. p. 169., PÓR: Az Anjou-k kora, p. 362., WENZEL: Diplomáciai..., p. 532. A követtségekre lásd HORVÁTH J.: 1.m. pp. 126--127., GABRIEL: 1.m., p. 59., WENZEL, 1.m., pp. 542--544., 576--577.

51. Az esküvőre vonatkozó információkat lásd WENZEL: Diplomáciai..., pp. 582, 584--585, 585--586., GABRIEL: 1.m. p. 60., HÓMAN--SZEKFÜ: 1.m., p. 171., WENZEL G.: I. Mária királynénak Lajos Orléans-i herceggel per procura véghezment házasságáról "Magyar Tudományos Akadémia Értesítője" 1851., Bp. p. 116. ÁLDÁSY A.: Adalék Mária királynő diplomáciai összeköttetéséhez, "Századok" 1896. p. 542., Froissart krónikája, pp. 228--229.

52. HÓMAN--SZEKFÜ: 1.m., pp. 173--174., PÓR: Az Anjou-k kora, pp. 369--371. Ugyanakkor a királynők is szükségét érezték annak, hogy a közeledő Kis Károllyal szemben minél szélesebb bázisra találjanak. Ennek érdekében erősítette meg Mária II. András és I. Lajos decretumait. Corpus Juris, lpp. 184--189.

Horvátországot és Dalmáciát még I. Lajos időszakában kormányozta Károly a magyar király megbízásából. HÓMAN--SZEKFÜ: 1.m., pp. 163--154., 172--175., PÓR: Az Anjouk kora, pp. 366--367., NIEDERMANN I.: Magyarország és a bosnyák politika Mária és Zsigmond alatt /1382--1420/, Balassagyarmat, 1936, pp. 22--26.

54. Az Anjou-legitimitás mellett állók helyzete is igen bonyolult lehetett, hiszen éles harc folyt ebben az időszakban a két Anjou-ág között is, főleg a nápolyi királyság kérdésében. Jól érzékelteti ezt III. Károly kihívása Anjou Lajossal szemben. WENZEL: Diplomacziái..., pp. 495--496. Károly -- minden komolyabb alap nélkül -- a Nagy Lajosnak tulajdonított Anjou birodalmi elképzelés megvalósítására törekedett. NIEDERMANN: 1.m., p. 26., HÓMAN--SZEKFÜ: 1.m., p. 172., HORVÁTH J.: 1.m., pp. 123--127. Károly uralma Magyarországra való elindulása előtt még Nápolyban is meglehetősen labilis volt, ráadásul nem sokkal előtte átkozta ki VI. Orbán pápa. PÓR: Az Anjouk kora, p. 368.,
55. Kis Károlyt /1385. dec. 31--1386 febr. 7./ Horváti Pál igen meggyőző beszéddel üdvözölte Zágrábban, amelyben részletesen kitért arra, hogy a korona őt illeti meg. FEJÉR, X61. pp. 267--269. Kis Károly kompromisszumokra hajló politikája egyértelműen csődöt mondott. HÓMAN--SZEKFÜ: 1.m., pp. 174--176., PÓR: Az Anjou-k kora, pp. 368--369, 371--376., NIEDERMANN: 1.m., pp. 26--27.
56. Károlyt Budán érte a Forgách Balázs által végrehajtott merénylet. Sebeibe Visegrádon halt bele 1386. febr. 24-én. Temetésére az egyházi szertartások szerint csak jóval később került sor. RÁTH K.: A magyar királyok hadjáratai, utazásai és tartózkodási helyei, Győr, 1861, p. 89., HÓMAN--SZEKFÜ: 1.m. p. 175., FEJÉR, X/1. pp. 276--277. Forgách Balázst a királynők Gyimes várával jutalmazták. FEJÉR, X/1. pp. 279--283. Kis Károly gyil-

kosain később a Horvátiak álltak véres bosszút, ~~erről~~^{erről} 61
Mária 1386-os oklevele tudósít, melyben a Garaiakat
jutalmazta. FEJÉR, X/3. pp. 312--123, p. 313., HÓMAN--
SZEKFÜ: i.m., p. 177., PÓR: Az Anjouk kora, pp. 383--
384.

57. WENZEL: Diplomacziái..., pp. 626--627. közli Nápolyi
László Chieti városhoz írott levelét, amelyben a ná-
polyi király közölte, hogy fölvette a magyar királyi
címet.
58. HÓMAN--SZEKFÜ: i.m., p. 166., PÓR: Az Anjouk kora, pp.
351--352. Nagy Lajos akaratá értelmében Máriát 1382.
szept. 17-én koronázták Magyarország királyává.
59. Bonyolult helyzetet teremtett, hogy a lengyelek meg a-
kartak szabadulni a perszonáluniótól. HÓMAN--SZEKFÜ:
i.m., pp. 166--168., PÓR: Anjouk kora, pp. 351--356.
60. Uralmának alakulására lásd PÓR: Az Anjouk kora, pp.
361--367., HÓMAN--SZEKFÜ: i.m., pp. 177--182.
61. Szó volt arról is, hogy Máriát Károly fiával, László-
val házassítják össze. HÓMAN--SZEKFÜ: i.m., pp. 174--175.
62. A fontosabb főuri csoportosulásokat és azok vezetőit
jellemezi HÓMAN--SZEKFÜ: i.m., pp. 157--164.
63. Zsigmond 1383-ban magyar csapatokkal hadakozik Lengyel-
országban Ziemowit ellen. A királynőnek volt erejük
Tvrtko lecsillapítására, aki pedig Velence polgára --
tehát szövetségese is. Ugyanakkor Kis Károly oldalán
viszonylag komoly magyar haderő küzdött annak nápolyi
királyságáért 1383-ban. WENZEL: Diplomacziái..., pp.
521--522, 490., PÓR: Az Anjouk kora, pp. 354--361.,
HÓMAN--SZEKFÜ: i.m., pp. 167--169., NIEDERMANN: i.m.,
pp. 22--26.

64. A véres garai események után a harc teljes kibontakoztatása irányába a végső lépést a Horvátiak tették meg Erzsébet királyné meggyilkolásával. Az eseményeket részletesen beszéli el Mária már említett 1386-os oklevele /56. sz. lábja./, továbbá Vö.: FEJÉR, X/1. pp. 301--302, 303--304., SCHÖNHERR Gy.: Az Anjou-ház..., p. 396.
65. IV. Károly német--római császár két fia, Vencel és Zsigmond mellett jelentős szerepet játszottak még Jodok és Prokop morva örgrófok. Jodok /1351--1411/ morva örgróf /1375/, Luxemburg hercege /1388--1402., 1407--1411/, és választott német király /1410/. Prokop szerepe csak a közép-európai területek szempontjából volt esetenként fontos. A család ötödik jelentősebb tagja János görllitzi herceg volt, ő azonban kifejezetten csak a birodalmi politika iránt érdeklődött.
66. Vencel cseh király /1363--1419/, német király /1376--/, császár /1378--1400/. ~~Ellane~~ a harcban Zsigmond a birodalmon belül elsősorban Brandenburgra támaszkodhatott, amelynek megszakításokkal volt ura. /1378--1388., és 1411--1414./
67. A magyar trón megszerzése érdekében számíthatott Vencel, Jodok, illetve Prokop segítségére. Természetesen nem önzetlen segítségről volt szó: Vencel Brandenburgot követelte, Jodok és Prokop pedig az északi magyar vármegyékre tartottak igényt. Vö.: FEJÉR, X/1. pp. 305--307., HÓMAN--SZEKFÜ: 1.m., p. 174., PÓR: Az Anjou-k kora, p. 370.
68. Jellemző, hogy Zsigmond a Nagy Lajos halálát követő bizonytalan időszakban alig tartózkodott Magyarországon, és csak a legkedvezőbbnek ítélt pillanatokban jelent meg. Így sikerült pl. házasságát már akkor megkötnie Máriával, amikor Kis Károly még a tengeren hajó-

zott Dalmácia felé, a francia házasságot sürgető követtség pedig még Párizsban tartózkodott. Froissart krónikája, pp. 228--229., FEJÉR, X/1. p. 270., HÓMAN--SZEKFÜ: i.m., p. 173.; PÓR: Az Anjou-k kora, p. 370. Károly rövid országlását és halálát Csehországból várta ki. Utána Vencellel, Jodokkal és Prokoppal együtt, a segítségükkel gyűjtött sereg élén vonult Győrbe, ahol a királynőkkel igyekezett tisztázni helyzetét. A két fél között Vencel látta el a döntőbírói szerepet. Zsigmond, noha célját nem teljesen érte el, komoly engedményeket tudott magának kiharcolni. V. 8.: FEJÉR, X/1. pp. 283--286., PÓR: Uo., pp. 380--382., HÓMAN--SZEKFÜ: i.m., p. 176.

69. Vencel, Jodok és Prokop nem elégedtek meg azokkal az ellenszolgáztatásokkal, amelyekre Zsigmond velük szemben magát kötelezte az általuk nyújtott segítség ellenértékéért. Vencel különösen igyekezett, hogy kezében tarthassa testvérét. Erre utal az a titkos egyezmény, mely közte, illetve Erzsébet és Mária királynők között jött létre; és gyakorlatilag Zsigmond koronázásának ügyében Zsigmond kikerülésével egyezkedtek a felek. FEJÉR, X/1. pp. 286--287.
70. Figyelemreméltó, hogy a székesfehérvári országgyűlés határozatai is Zsigmond helyzetének fokozatos erősödését tükrözik. HÓMAN--SZEKFÜ: i.m., pp. 180--184. Annak ellenére, hogy igazán komoly befolyása még nincs, híveinek már elkezdte az adománylevelek osztogatását, magát mindössze "brandenburgi örgrófnak és a római szent birodalom főkamarásának" címeztetve. /"Nos, Sigismundus, Dei gratia, Marchio Brandenburgensis, Sacri Romani Imperii Archicamerarius..." / FEJÉR, X/1. pp. 296--298, 298--299, 299--200.
71. Címeit Zsigmond -- így a "Magyarország védője" címet is -- különösen a külpolitikai érintkezésben használta előszeretettel. HÓMAN--SZEKFÜ: i.m., pp. 184--186., WENZEL:

Diplomacziái..., pp. 618--619., SCHÖNHERR: Az Anjou-ház...
pp. 395--396.

72. Velence némileg váratlan kiállása Zsigmond mellett a "klasszikus" Anjou-törökvések Nápolyi László által fenyegető fölújításának veszélyével és Genova akkori szerepével függött össze. Mária kiszabadításában a velenceieknek komoly szerep jutott, mint ahogy Zsigmond megkoronázása érdekében végzett diplomáciai akciókban is. WENZEL: Diplomacziái..., pp. 619--620, 623--625., HÓMAN--SZEKFÜ: i.m., p. 187., SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., p. 399.
73. A Horvátiak kivételével valamennyi főúri csoport képviselte biztosított volt Zsigmond környezetében. WENZEL: Diplomacziái..., pp. 620--623., HÓMAN--SZEKFÜ: i.m., p. 186., SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., p. 397.
74. 1387. márc. 31-én, Székesfehérvárott koronázta meg Benedek veszprémi püspök. Közvetlenül ezután Zsigmond egyik legfontosabb feladatának tartotta, hogy horvátországi és dalmáciai alattvalóit hűségre intse. FEJÉR, X/1. pp. 330--331.
75. A harcok lefolyására lásd SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 400--403., NIEDERMANN: i.m., pp. 29--31. Mária 1384. jún. 4.-én szabadul ki fogságából, és Zsigmonddal épp egy hónapra rá találkozik Zágrábban. RÁTH: i.m., p. 90. VI. Orbán pápa is örömet fejezte ki az események alakulása miatt, és köszönetet mondott Velencének a közreműködésért. WENZEL: Diplomacziái..., pp. 633--634, 634--635.
76. Ulászló /1354--1434/ Litvánia nagyhercege, a lengyel trónra Hedviggel /Jadwigával/ kötött házassága után került. WENZEL: Diplomacziái..., pp. 596--597. A magyar trónra való jogigénye élesen Mária halála után vetődik föl.

77. Még Mária és Zsigmond között is tisztázódnuk kellett az erőviszonyoknak. Erre adott pl. alkalmat a torinói békekötésből adódó kötelezettségek ünnepélyes megerősítésének aktusa is. Zsigmond igen határozottan ragaszkodott ahhoz, hogy a szerződés megtartására egyedül ő tegye le az esküt. SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., p. 405., WENZEL: Diplomacziái..., pp. 646--649, 627--628. Ezzel együtt azonban Zsigmond helyzete ekkor még nem volt stabilnak mondható, hiszen a királyi tanácsban még mindössze két -- igaz, igen jól megválasztott -- hive volt: Kanizsai János főkancellár és Stiborczi Stibor, akinek a hadereje volt igen jelentős. MÁLYUSZ: Zsigmond király..., p. 166. Ugyancsak jellemző a magyar belső helyzetre, hogy a külfországból érkezett követek a biztonság kedvéért ajánlólevelek sorával látták el magukat. Így pl. Firenze 1388-as követei Zsigmondhoz, Máriához, Garai Miklós bánhoz, a nádorhoz és a pécsi bíboros püspökhöz címzett ajánlólevelekkel rendelkeztek. ZS. O. I., 666, 671, 672, 673, 674. Jellemző az is, hogy a levél írásakor a nádor kilétét nem tudták /a megszólítás: "Magno Comitū. Magnifice Domine, frater et amice karissime.../. Teljes bizonytalanságra utal a többi levél címzése is, hiszen egyedül Garai Miklóst szólítják nevén. Magának Zsigmondnak sem jutott ki a teljes címzés / "Regiū Hungariae. Serenissime atque gloriosissime Princeps, singularisque benefactor noster.../. WENZEL: Diplomacziái..., pp. 665, 664, 665--666.
78. HÓMAN--SZEKFÜ: 1.m., pp. 182--192., SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 405--409., NIEDERMANN: 1.m., pp. 30--32.
79. A boszniai--szerb--horvát szövetség létrehozásával komoly veszélyt jelentettek Zsigmondra, Tvrtkó^{nak} pedig megadták annak lehetőségét, hogy hatalmát kiterjessze. Az ellenük indított hadi vállalkozásokat részleges siker és kegyetlen megtorlás követte. SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 406--408., HÓMAN--SZEKFÜ: 1.m. p.189., WENZEL: Diplomacziái..., pp. 666--667., FEJÉR, X/1. pp. 414--420., DOBERDÓI BÁNLAKY J.: A magyar nemzet hadtörté-

nelme, 9. rész. I. Mária, II. /Kis/Károly és Zsigmond kora 1382--1437. Bp. 1935, pp.42--46.

80. Ez a körülmény hosszú ideig jellemző maradt a balkáni államok történetére. A belharcok alakulására és a török veszély kibontakozásának hatására lásd: THIM J.: A szerbek története a legrégibb kortól 1848-ig III. rész. A szerb birodalom bukása, török hódoltság 1367--1804-ig [Történeti nép-és földrajzi könyvtár XXIV.] Nagy-Becskerekén, 1892. pp. 5--27., és KLAIC, V.: Bosznia története a legrégibb kortól a királyság bukásáig /átdolg.: Bojničić, J., ford.: Szamota I./, Nagy-Becskerekén, 1890., pp. 155--281., NIEDERMANN: i.m. pp. 40--63.
81. Nápolyi László a török szövetség megszerzése érdekében Bajazid szultán leányát akarta nőül venni. SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., p. 415., NIEDERMANN: i.m., p. 71., WENZEL: Diplomacziái..., pp. 720--721, 721--722, 742--743. Ez utóbbi már Velence Zsigmond-ellenességét is kifejti. A kérdést részletesen elemezte SCHÖNHERR: Nápolyi László trónkövetelésének külföldi vonatkozásai [Értekezések a Történeti Tudományok Köréből XVII. köt., 4. sz.] Bp. 1898., pp. 16--17.
82. SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 411--417., FEJÉR, X/4. A Garaiaknak adott 1408-as kiváltságlevél említi meg az érdemeik között. pp. 660--/665/--679. A pápa, IX Bonifác, keresztteshadjárat meghirdetésére szánta el magát. ZS.O. I., 2304, 2305, 3489. V.ö. továbbá DOBERDÓI BÁNLAKY: i.m., pp. 36--43.
83. A törökellenes vállalkozások előkészítése elhúzódott kissé, a délvidéki harcok miatt. Ez a tevékenység 1390--1393 között gyorsult meg. FEJÉR G.--GÖLLNER: i.m., pp. 32--33., SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 418--421., A belső előkészületekre lásd FEJÉR, X/1. pp. 610--612., ZS. O. I., 1674, 1647, 1668, 1678, 1731, 1732, 1736, 1739, stb. Zsigmond 1392-ben már általános felkelést

kénytelen elrendelni a törökkel szemben. U.o. 2454, 2516. A hadjáratra vonatkozóan elég sok oklevél tartalmaz információkat. Vö. pl. FEJÉR, X/1. pp. 683 /a dátumozása 1391-re teszi/, U.ö. X/4. pp. 255--306, ZS. O. I., 2546, 2547, 2550, 2596, 2600, 2605. DOBERDÓI BÁNLAKY: i.m., 46--49.

84. Zsigmond helyzetének belső labilitására jellemző az 1387--88-as szervezkedés, amelybe Máriát is igyekeztek bevonni. FEJÉR, X/1., pp. 402--407, 420--425., WENZEL: Diplomacziái..., pp. 717--720., SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 414--415., HÓMAN--SZEKFÜ: i.m., pp. 192--193.
85. 1387-től: Zsigmond védelmi szövetséget kötött Vencel cseh királlyal és Jodok morva örgróffal, azt is kölcsönösen megígérve, hogy 'egymás előkelőit nem fogadják be'. ZS. O. I. 503., FEJÉR, X/1. pp. 439--442. 1388 májusában ezt e szerződést újabb követte, amelyben védés dacsövetséget kötött Zsigmond, Vencel, Jodok és János lausitz-i örgróf. ZS. O. I., 556. A szövetségkötések egyik legfontosabb kérdése Zsigmond helyzetének tisztázása a birodalomban, különösen tehát Brandenburg kérdése. V.ö. ZS. O. I., 467, 500, 560, 576, 582, 585, 586, 622, 623. A Zsigmond által kötött szerződések egyik másik blokkja az osztrák hercegekkel kapcsolatos, akikkel szemben Zsigmondnak kereskedelmi kérdésekben is volt tisztázni valója. ZS. O. I., 628, 719, 723., FEJÉR, X/1., 431--433. A tárgyalásokra és a szerződésre lásd: U.ö., X/8., pp. 243--246, 303--306, 296., és ZS. O. I., 1523. A felek közötti viszony javulását célozza még egy 1392-es német nyelvű szerződés: ZS. O. I., 2356., FEJÉR, X/8., pp. 349--352.
86. Így Zsigmondnak sikerült visszaszereznie a korábban elzálogosított felvidéki területeket, és fenntartania annak

lehetőségét, hogy a cseh trón kérdéseibe is beavatkozhasson. V.ö. ZS. O. I., 559, 581., FEJÉR, X/1. pp. 435--437.

87. A további szerződések sora is Zsigmond diplomáciai aktivitását bizonyítja, aki alaposan kihasználja a keresztesshadjárat szervezésével kapcsolatos lehetőségeket, és egyre inkább beavatkozik a birodalmi ügyekbe. Erre utalnak a következő oklevelek: ZS. O. I., 3243, 4000, 2810, 3244, 4278, 4279, 4283, 4297., FEJÉR, X/8. p. 369., WENZEL: Diplomacziái..., pp. 743--744.

88. HÓMAN--SZEKFI: i.m., p. 211. Zsigmond a birodalmi helytartói méltóságot 1396-tól viselte, előtte a címe a következő: "Sigismundus Dei gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque Rex, ac Marchio Brandenburgensis, sacri Romani Imperii Archicamerarius nec non Bohemiae et Lucenburgen haeres..." FEJÉR, X/8., pp. 394--401. /A Kanizsaiaknak adott oklevélből, 1395./. Birodalmi helytartóvá való kinevezését Zsigmondnak a prágai tartózkodás során sikerült elérnie. FEJÉR, X/3., pp. 181--186., ZS. O. I., 4313, 4314, 4332.

89. 1395. május 17. RÁTH: i.m., p. 100., SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., p. 424.

90. Hedvig Mária halála után lépett föl közvetlenül magyarországi trónigényével. A lengyel-magyar helyzet azonban már ezt megelőzően is meglehetősen éles volt, különösen a román fejedelemségekkel kapcsolatban, melyeket Ulászló egyértelműen Zsigmond--ellenes állal vont szövetségesei közé. A kialakult helyzetre lásd: FEJÉR, X/1. p. 548, X/8.: pp. 297--299, 309--310, 340--342, 414--416, 310--312, X/1.: pp. 652--653, 654--656., továbbá a ZS. O. I., 677, 1287, 1331, 2129, 4413, 7406. Nem kis mértékben ennek a szituációnak köszönhető, hogy a magyar csapatok érzékeny veszteségeket szenvedtek a délvidéki harcok során. FEJÉR, X/2. p. 270., ZS. O. I., 3864.,

SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 422--424., DOBERDÓI BÁNLAKY: 1.m., pp. 53--54., HÓMAN--SZEKFI: 1.m., 196--197.

91. A lengyel--magyar konfliktus következtében Zsigmond a német lovagrenddel 1392-ben vette föl a kapcsolatot, és azonnal nagyszabású terveket szőttek a lengyel állam visszaszorítására. ZS. O. I., 2503, 2749. Ulászló állandó fenyegetését közvetlenül a török elleni támadás időszaka előtt sikerült visszaszorítani, és úgy tűnt, hogy a lengyel király hajlandó bizonyos együttműködésre a törökkel szemben. ZS.O. I., 4588., DOBERDÓI BÁNLAKY: 1.m., pp. 51--53, 55--59., SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., p. 422.
92. IX. Bonifác pápa lelkesen támogatta bulláiban a török-ellenes harcot, de okleveleinek egész sora is utal erre. ZS. O. I., 2304, 2305, 3489, 3662, 3663, 3664, 3668, 3681. A szervezési munkálatoknak igen fontos tényezője volt Velence. A Signoria azonban általában ahhoz a feltételhez kötötte a keresztes hadjáratban való részvételét, hogy Európa valamennyi fontos állama vegyen részt a hadjáratban. WENZEL: Diplomaciai..., pp. 755--756, 757, 757--758, 760, 761--763., ZS. O. I., 3615, 3746, 3794, 3805, 3873, 3880. A hadjárat megindulásával kapcsolatos további kérdésekre lásd: ZS. O. I., 4280, 4287, 4288, 4345, 4391. Zsigmond udvarának tevékenységéről igen érdekes információkat közölnek az akkor éppen Budán tartózkodó mantovai követek. THALLÓCZY L.: Mantovai követjárás Budán 1395. [Értekezések a történeti tudományok Köréből 20. köt., 4. sz.] Bp. 1905. V.ö. továbbá HORVÁTH J.: 1.m., pp. 129--133., HÓMAN--SZEKFI: 1.m., pp. 197--199., DOBERDÓI BÁNLAKY: 1.m., pp. 61--63.
93. A francia udvarban Kanizsai Miklós folytatott sikeres követi tevékenységet, mint ahogy erre Zsigmondtól kapott két oklevelük is kitért /1397-ben és 1401-ben/: FEJÉR, X/2. pp. 438--/441/--449., ZS. O. I., 5101., GABRIEL:

1.m., p. 98. A francia hadsereg összeállítására, nagyságára, és ellátására lásd: DOBERDÓI BÁNLAKY: 1.m., pp. 61--62.

94. Legalábbis erre utalnak azok a törekvések, amelyek a török elleni sikeres támadás érdekében a vízi és a szárazföldi haderő együttműködésének szükségességét hangsúlyozták. DOBERDÓI BÁNLAKY: 1.m., p. 60., SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., p. 427. Jellemző, hogy maga Zsigmond is, már az 1395-ös hadjárat előkészítésekor, tőle szokatlanul nagy gondot fordított a kiállított hadsereg fegyverzetének ellenőrzésére. ZS. O. I., 3913.
95. Már az 1395-ös hadjárat is komoly erőket mozgatót meg. Ezekről -- az általános felkelés elrendelése mellett -- a perhalasztó iratok, és a csatába indulás előtti végrendelezések tömege tanúskodik. ZS. O. I., 4187, 3980, 3991, 3992, 3993, 3994, 3997, 4003, 4019, 4226, 4403, 4406, 4409, 4429, 4471, 4499, 4508, stb.
96. ZS. O. I., 4003.
97. Boszniában pl. 1463-ig a Róma által eretnekségnek nyilvánított patarénus államvallás volt a döntő, így a "törökök és más pogányok" elleni vállalkozást a délvidéki "eretnekek" sem érezték magukénak. Zsigmond későbbi okleveleiben is hasonlóképp fogalmazta meg a niképolyi hadjárat célját, mondván, hogy a harc "... cum Turcis et aliis cismaticis religionis christiane ..." folyt. ZS. O. II./1., 22. A délvidéki helyzetre lásd: KLAÍČ: 1.m., pp. 212--225.
98. A nyugat-európai haderő felvonulását és fegyvernemenkénti létszámát részletezi DOBERDÓI BÁNLAKY: 1.m., p. 62.
99. Fölsorolásukat lásd DOBERDÓI BÁNLAKY: 1.m., 61--63., SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 427--429., HORVÁTH H.: 1.m., p. 34.

100. A Thuróczy nyomán híressé vált zsigmondi felkiáltás -- "Még ha az ég reánk szakadna, akkor is felfognánk lándzsáinkkal" -- jellemzi a fényes hadnép csaták előtti hangulatát. A hadbainduló keresztések a domonkosok templomában végighallgatott buzditó prédikáció után indultak a Balkán felé. H. GYÜRKY K.: Az egykori budai domonkos kolostor, Bp. 1976, p. 31.
101. 1396. szept. 29. A csata lefolyására lásd: DOBERDÓI BÁNLAKY: i.m., pp. 429--432, + 22. sz. melléklet., SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., p. 432, 1. sz. láb. a csata eseményeit elbeszélő oklevelekre hívja föl a figyelmet. A franciák között harcoló Boucicaud marsall emlékirataiban részletesen elemzi a csata lefolyását. BOUCICAUT, J. le M.: Le livre des faits, kiadva: MICHAUD--POUJOLAT: Nouvelle collection des mémoires pour servir à l'histoire de France, 1ère série, II. köt. Paris, 1836., pp. 235--246.
102. V.ö. hivatkozásokkal együtt DOBERDÓI BÁNLAKY: i.m., pp. 80--86., HORVÁTH J.: i.m., pp. 132--133.
103. A keresztény csapatok veszteségét 20.000 főre teszik, a foglyok száma 10.000-re becsülhető, közülük mintegy 3000-t a győztesek azonnal le is mészároltak. DOBERDÓI BÁNLAKY: i.m., pp. 78--79.
104. Sokan estek el a magyar főurak közül is, és fogságba került maga Ilosvai Leusták nádor is, akinek kiváltására hosszú ideig nem volt mód, így még végrendeletét is török fogságban írta meg 1400-ban. ZS. O. II./1., 36, 135, 201, DOBERDÓI BÁNLAKY: i.m., p. 68., SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., p. 432. Számtalan oklevél hivatkozik később is a nikápolyi csatában elesettek, illetve a harcokban kitűntek érdemeire. ZS. O. I., 4651, 4653, 4654, 4663, 4682, 4686, 4691, 4907, ZS. O. II./1., 22, stb.

105. Nikápoly után a Dunán és a Fekete-tengeren át Konsztantinápolyba, majd Rhodos megkerülésével Raguzán, Spalaton, Knin-en, Zokan-on, Temesváron át Esztergomba érkezett, majd május 13-án már Budán tartózkodott. V.ö. RÁTH: 1.m., pp. 101--102.
106. A temesvári országgyűlés megnyitását 1397.szept. 24-re tűzték ki. FEJÉR, XII., p. 435., RÁTH: 1.m., p. 102., SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 438--442., HÓMAN--SZEKFÜ: 1.m., pp. 207--210.
107. Kiadva: Magyar Történelmi Tár, Pest, 1833--1914., III. köt. p. 213., Az országgyűlés határozatait elemzi MÁLYUSZ: Zsigmond király..., pp. 167--168., SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 439--441., HÓMAN--SZEKFÜ: 1.m., pp. 207--208. Az ország hadbárhivható ereje mintegy 10--12 ezer fővel gyarapodott. DOBERDÓI BÁNLAKY: 1.m., pp. 89--91.
108. A legnyilvánvalóbb mutatója ennek a nápolyi párt egyre fenyegetőbb újjáéledése, amihez nyilvánvalóan az is hozzájárult, hogy Zsigmond a vesztes csata után magára hagyta az országot. SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 434--438., HÓMAN--SZEKFÜ: 1.m., pp. 199--206.
109. A belső fejetlenséghez komoly külpolitikai fenyegetés is járt, hiszen Nápolyi László mellett Ulászló is aktivizálódott. Az egyre fenyegetőbb külső veszélyt Zsigmondnak az iglói találkozáson /1397 júl./ sikerült békekötéssel elhárítania. Egyezményük többoldalú -- így törökellenes -- együttműködést is kilátásba helyezett. Zs. O. I., 4872. Zsigmond arról is igyekezett gondoskodni, hogy a lovagrend tisztázza viszonyát a lengyelekkel. U.o., 4873, 4909, 5062. V.ö. továbbá SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., p. 438., HÓMAN--SZEKFÜ: 1.m., p. 105., DOBERDÓI BÁNLAKY: 1.m., p. 89.

110. Vérengzéseire jellemző volt az 1397 februárjában, Körsudvarhelyen elkövetett akciója, amelynek során a királyi salvus conductus-szal rendelkező Lackfiakat megszároltatta le. SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 436--437., HÓMAN--SZEKFI: i.m., 204--206. A Lackfiak elkobzott javadalmaik részben az eseményekben szerepet játszó főurak /Kanizsai János, Garai Miklós, Cillei Herman, Szécsényi Simon, Garai László, Debrői István/ jutalmazására, részben pedig törökellenes célra kívánta Zsigmond fordítani. A Kanizsaiaknak adott javadalmakra lásd: ZS. O. I., 4656.
111. A megyénként négy--négy köznemesi képviselő és a városok egyes képviselőinek meghívása az országgyűlés határozatainak sokkal szélesebb bázist biztosított, és nyilvánvalóan jelezte azt a törekvést, hogy a nagybirtokosok mellé új tényezők kerüljenek a hatalomba. MÁLYUSZ: Zsigmond király..., pp. 167--168.
112. Zsigmond a számára kedvező határozatokat nem kis mértékben Kanizsai és Stibor segítségével valósította meg, és sikerült azt is elérnie, hogy -- az elvileg rájuk is vonatkozó -- országgyűlési határozatok érvénye alól kivonja őket. MÁLYUSZ: Zsigmond király..., p. 168., SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., p. 440., HÓMAN--SZEKFI: i.m., p. 208.
113. Az "idegenek elűzésére" hozott határozatok kifejezetten Zsigmond tántoríthatatlan hívei, Stiborci Stibor és Eberhard püspök ellen irányultak. Velük kapcsolatban így kompromisszumos megoldás született. MÁLYUSZ: Zsigmond király..., pp. 168--170.
114. Zsigmond még a nikápolyi harctérrel való menekülése során tárgyalta II. Manuel bizánci uralkodóval a török elleni együttműködés érdekében, mint ahogy később Ulászlóval és Vencellel is. Döntő szerepet szánt továbbra is

a velenceieknek. Tárgyalásaira lásd /Velencével/: ZS. O. I., 4539, 4540, 4842, 4569, 4570, 4571, 4574, 4576, 4616, 4662, 4664, 4699, 4700., /Ulászlóval/: 4872, 4873, /Vencellel/: 4689, 5119. Vö. továbbá SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 437--438., HÓMAN--SZEKFI: p. 209.

115. Komolyabb támadásokra a török részéről nem került sor, noha a fenyegetés 1398--99-ben még erőteljesnek látszott. A helyzetet súlyosbította Bosznia törökbarát politikája, melynek helyzetére lásd KLAÍČ: i.m., pp. 213--227. Ugyanakkor a szerbek török fennhatóság alatt harcoltak Zsigmond ellen a nikápolyi csatában, majd pedig később Timus ellen az ankarai csatában. Szerbia helyzetére lásd THIM: i.m., pp. 18--22. A török veszélyt Zsigmond igyekszik állandóan nyomon követni. Jó példa erre Pásztói János országbírónak írott levele, melyet több bárónak is elküldött. ZS. O. I., 5769., V.ö. továbbá FEJÉR, XII., 563, 618., SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 442--443, HÓMAN--SZEKFI: i.m., pp. 209--210., DOBERDÓI BÁNLAKY: i.m., pp. 86--87, 89--93.

116. Zsigmond egyre inkább a birodalmi ügyekre koncentrált, amit jól tükröznek Mátyusz regesztái is, melyek világosan kimutatják az eltolódást. A török kérdés már szinte csak az adományos érdemeire való hivatkozások sorában szerepel. ZS. O. I., pp. 622--693.

117. TARDY L.: Régi magyar követjárások keleten, [Kőrösi Csoma kiskönyvtár 11., szerk.: Ligeti L.] Bp. 1971, pp. 13--14., TARDY L.: Hunyadi János kapcsolata a Krim félszigeti városokkal és ennek előzményei, "Keletkutatás 1974" szerk.: Kara Gy.--Terjék F. pp. 117--137. p. 117.

118. Tardy igen fontos szerepet tulajdonít a törökellenes szövetségi rendszerben a Karamániával való kapcsolatkeresésnek. A szövetség megalapozását Szécsényi Frank

erdélyi vajda nevéhez köti, aki egyik saját oklevele szerint "in partibus Transmaritimis in regnis Zerechinorum" járt. Kétséget talán csak az okozhat, hogy a vajda nem hivatkozik királyi megbizásra. V.ö.: ZS. O. I., 4394., TARDY: Régi magyar..., pp. 26--27. Mindenesetre az említett lehetőség mellett érdekeseknek tartjuk még azokat a szentföldi zarándoklatokat is, amelyeket az ország előkelői tettek, vagy terveztek az adott korszakban. Így Prodavizi Ákos szlavón bán fia Mikcs járt a Szentföldön nagy valószínűséggel, ZS. O. I., 2898, 3215, 3413. Komolyabbnak látszik ennél Kanizsai János esztergomi érsek zarándokútjának terve 1399-ben, amire azonban minden valószínűség szerint nem került sor. U.ö., 5768., FEJÉR, X/2., pp. 683--684. IX. Bonifác pápa 1400-ban mentette föl Kanizsai Miklóst a zarándoklatra tett fogadalma alól. ZS. O. II./1., 172. Egy másik oklevél viszont arra utal, hogy a harmadik vállalkozó, Kanizsai István a zarándokútra elindult. ZS. O. II./1., 246. Mindenesetre az adatok hiányos volta aligha engedi meg messzemenő következtetések levonását.

119. TARDY: Régi magyar..., pp. 11--14, 26--27. TARDY: Hunyadi..., pp. 117--119.

120. Az egyik legfőbb probléma hadászati: a szárazföldi hadműveletek sikere a megfelelő tengeri haderő támogatása nélkül aligha képzelhető el hosszú távon. Ezt már a nikápolyi csata előtt is fölismerték. BÁNLAKY: im., p. 60. A hadihajók kiállítására a dalmáciai kereskedővárosok nem vállalkozhattak, itt elsősorban Velence és az akkor francia fennhatóság alatt álló Genova jöhetett számításba. Közülük a török előrenyomulás különösen Genovát érintette igen érzékenyen. A kialakult szituációra lásd TARDY: Hunyadi..., pp. 119--123., HEERS, J.: Gênes au XVe siècle, Paris, 1971, pp. 258--286.

121. Az információk központja Velence volt. Követei Európa minden részébe szétvitték a vereség hírét, sőt, Velence kötelességének érezte informálni az európai hatalmakat a legfontosabb fejleményekről is. Vö. ZS. O. I., 4539, 4842, 4570, 4571, 4574, 4576, 4602, 4618, 4699.
122. Zsigmond maga is igyekezett hozzájárulni a fogságba esett franciák kiváltásához, és ennek érdekében rendelkezésre bocsátotta a Velencétől járó évi 7000 arany adót. Vö.: ZS. O. I., 4591, 4592, 4593., Froissart..., pp. 314--316.
123. Ezt csak fokozták a fogságból visszatérők leírásai, elbeszélései, és a törökök hódító terveivel kapcsolatos információk. Froissart..., pp. 316--319. Komoly kétségbeesésről tanúskodnak azok az iratok is, amelyek a foglyok kiszabadítása érdekében születtek. Mélanges historiques. Choix de documents inédits sur l'histoire de France III. köt. [Collection de Documents Inédits sur L'Histoire de France] Paris, 1890, pp. 158--159, 160, 161, 162, 162--163, 163--165, 165--166, 166--167, 167--168, 168--169, 169--170.
124. Szemléletesen mutatja ezt be HUIZINGA, J.: A középkor alkonya /ford.: Szerb A./, Bp. 1976, pp. 72--80.
125. A régi "croisade" kifejezést elnyomta a lovagi költészet által közhasználatúvá tett "voyage d'Outre-Mer", vagy a "voyage de Turquie" megjelölés. Vö.: CHASTELLAIN, G.: Oeuvres /kiadva: KERVYN de LETTENHOWE: - - -,/III. köt., IV. könyv, 1. fej., pp. 6--10., HUIZINGA: A középkor ... p. 70., LACAZE: Politique méditerranéenne ..., pp. 5--9.
126. A török veszélyt a nikápolyi csatában résztvevőken kívül egyre kétségbeesettebben tudatosította Nyugat--

Európában a leginkább fenyegetett Mánuel bizánci császár is. HORVÁTH J.: im., p. 34. Ennek következtében alakult ki a török támadás fő irányának megjelöléseként a Jeruzsálem—Bizánc—Róma vonal kijelölése. LA-CAZE: Politique"méditerranéenne"..., pp. 9—10. A védfeladatot maga a pápa is Közép—Európára rőtta, amennyiben csak az ottani országokban hirdette meg fűlhívását a kereszteshadjáratra. Vö. ZS. O. I., 5768, ZS. O. II./1., 293.

127. HÓMAN—SZEKFI: im., p. 211., FRANKÓIV: Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a Római Szent—Székkel a magyar királyság megalapításától a konstanzi zsinatig, Bp. 1901., p. 297. Vencel és VI. Károly egyezményét Reims-ben 1398 márciusában kötötték meg. Vö.: COVILLE: im., pp. 314—319., MOLLAT: im., pp. 90—91., Froissart..., pp. 316—317.

128. Bizonyíték erre Zsigmond és a pápa közötti 1398-as levélváltás. FRANKÓI: Magyarország..., p. 271., ZS. O. I., 5477. Vö. továbbá ZS. O. II./1., 5532. Maguk a franciák is igen fontosnak tartották Zsigmond megnyerését a tervnek. Erre utal VI. Károly magyarországi követsége /vezetői: Simon, alexandriai patriarka és Tignonville kamarás/, melyet az vezetett, hogy az egyházszakadást mielőbb megszüntessék. Zs. O. II./1., 206. /Keltezetlen oklevél, Mátyusz 1400 áprilisára datálja./

129. 1400. aug. 20. Vö. HÓMAN—SZEKFI: im., pp. 211—213, SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 444—445., FRANKÓI: Magyarország..., p. 298. Vencel és Zsigmond viszonyára lásd ZS. O. II./1., 306, 311, 346, 347, 472, 477, 478, 490, 494, 500.

130. A Csehországból távollévő Vencel helyettesítője, Prokop ellen Zsigmond és Jodok 1400. jan. 18-án Iglón szövetséget kötött. Ezzel vette kezdetét a nyílt harc. ZS. O. II./1. 28.

131. A már idézetteken túl a korabeli oklevelek sora tükrözi Zsigmond szerepének fontosságát. Erre utalnak még ZS. O. II./1., 93, 124, 133, 139, 164, 220, 277, 306, 311, 346, 347, 472, 477, 509.
132. Zsigmond kettős játékára lásd SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., p. 445., FRANKÓI: Magyarország..., p. 298.
133. A Zsigmond elleni akció 1401. ápr. 28-án következett be Budán. Az eseményekre maga Zsigmond is visszaemlékezik egy -- Tar Lőrincnek adott -- későbbi oklevelében./1405/. ZS. O. II./1., 4275., FEJÉR, X/5. pp. 380--383.
134. 1400 szeptember--októberére keltezi Mályusz egy ismeretlen levélíró közlését, amely amellet, hogy utal Zsigmond vonakodására Vencel megsegítését illetően, kijelenti, hogy "sokan benne látják a jövő emberét". ZS. O. II./1., 503. Zsigmond csehországi térnyerésére utalnak még a következő oklevelek: ZS.O. II./1., 502, 509, 510, 570, 578, 590, 634, 765, 769, 767.
135. A főurakból alakult országos tanács, melynek vezetői Babok Detre nádor, Kanizsai János esztergomi érsek és Szécsényi Frank országbíró. SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., p. 448., MÁLYUSZ: Zsigmond király..., p. 169.,
136. SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., p. 451., HÓMAN--SZEKFÜ: im., p. 213. Zsigmond mellett kötelezte el magát Vencel, Velence és Ragusa is. ZS. O. II./1., 1201, 1282, 1479, 1139, 1271., FEJÉR, X/4. p. 80. Aktivizálódtak Zsigmond belső támogatói is, és segítséget kértek a király kiszabadítására. ZS. O. II./1., 1105. Vö. továbbá MÁLYUSZ: Zsigmond király..., pp. 168--170. A kormányzás Zsigmond fogságba vetésének időszakában is nyugodtan folyt tovább, a főurak pereket halasztottak, sőt, még az ország védelmére is tettek intézkedéseket.

Egyedül birtokadományokat nem tudtak adni. Vö. ZS. O. II./1., 1057, 1073, 1078, 1090, 1091, 1093. Mindezek következtében fokozatosan megteremtődtek a kompromisszum feltételei, és bekövetkezett a kiegyezés. ZS. O. II./1., 1218, 1278., FEJÉR, X/4. pp. 75--77., Corpus Juris..., pp. 196--201.

137. MÁLYUSZ: Zsigmond király..., p. 71. Véleménye szerint az uralmi forma a stabilizálódás felé jelent komoly lépést, és a folyamat több pozitív vonást hordoz. ELEKES: lm., pp. 29--30, ezzel szemben a feudális anarchia éllandósulásának jeleként értékeli. Az előző felfogás látszik szerintünk megalapozottabbnak, legalábbis vizsgálódásunk szempontjából nézve.
138. MÁLYUSZ: Zsigmond király..., p. 171.
139. Erre utalnak a lázadókkal szembeni intézkedései, amelyek ezúttal mértéktartó szigorrról tanúskodnak. SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 464--466. Kitartó hiveinek az elkobzott javakból komoly részt juttatott. ZS. O. II./1., 2668, 2679, 2680, 2681, 2682, 2683, 2686, 2687, 2688, 2691, 2693, 2702, 2703, 2704, 2707, 2708, 2709, 2710, 2711, 2712, 2713, 2714. Zsigmond ugyancsak megbocsát a felkelésben erősen exponált Kanizsai érseknek is. ZS. O. II./1., 2677, 2727., FEJÉR, X/4. pp. 230--233.
140. MÁLYUSZ: Zsigmond király..., pp. 168--169.
141. Az eseményekre lásd: SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 467--468. Zsigmond komoly diplomáciai aktivitásba is kezdett annak érdekében, hogy a személyével kapcsolatos bizonytalanságot megszüntesse az európai hatalmaknál. ZS. O. II./1., 2798, 2809, 2952, 2963, 2977, 3066, 3107, 3118, 3131, 3304, 3325, 3333, 3395, 3511, 3519., FEJÉR, X/4. 324--325.
142. SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 468--470.

142. SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 468--470.
143. A rendeletet előkészítette Zsigmond 1403. aug. 9-i deklarációja, amelyet a király csehországi helytartóihoz és tanácsosaihoz intézett. ZS. O. II./1., 3094, 2568., FEJÉR, X/4. pp. 303--306., FRAKNÓI: Oklevéltár..., pp. 8--11.
144. MÁLYUSZ: Zsigmond király..., pp. 170--171.
145. A legfontosabb az ún. "városi decretum" kiadása. Corpus juris..., pp. 240--254. A rendi fejlődés szempontjából átfogóan elemzi MÁLYUSZ: Zsigmond király..., pp. 171--174.
146. Zsigmond igen világosan fejtette ki álláspontját a IX. Bonifác pártjához tartozó biborosokhoz intézett levelében. ZS. O. II./1., 3254. Fordítását adja és elemzi FRAKNÓI: Magyarország..., pp. 305--307.
147. A pápa ezzel kapcsolatos intézkedéseire lásd FRAKNÓI: Magyarország..., pp. 299--301., ZS. O. II./1., 2443, 2445, 2446, 2447--2495, 2512, 3078, stb.
148. SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 465--466, HÓMAN--SZEKFI: im., pp. 219--220., FRAKNÓI: Magyarország..., p. 307., MÁLYUSZ: Zsigmond király..., pp. 172--173.
149. A megüresedett egyházi javadalmak jórészt betöltetlenek maradtak, vagy Zsigmond személyes híveit jutalmazta velük. HÓMAN--SZEKFI: im., pp. 218--219., FRAKNÓI: Magyarország..., pp. 303--304.
150. A főkegyúri jogért folytatott harc nemzetközi jellegére hívja föl a figyelmet HÓMAN--SZEKFI: im., p. 219.

151. Zsigmond levele 1404.jún. 12-én kelt. ZS. O. II./1., 3251., FRAKNÓI: Magyarország..., pp. 305--307.
152. Ugyanezt a vonalat folytatta IX. Bonifác utóda, VII. Ince is. FRAKNÓI: Magyarország..., p. 308.
153. Vö. FRAKNÓI: Magyarország..., p. 306., MÁLYUSZ: Zsigmond király..., p. 170., ZS. O. II./1., 3251., TARDY: Hunyadi..., p. 120.
154. Már 1402.szept. 2-án Francesco Carrara, Padova ura azt írja, hogy "László és Velence egy test, egy lélek." ZS. O. II./1. 1874.
155. SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., p. 498.
156. Még az általános támadás megkezdése előtt, 1402.jan. 1-én. Zsigmond Ruprecht leverésére is teljhatalmat kapott. V.ö. ZS.O. II./1., 1384, 1428., FEJÉR, X/4. pp. 99--102., X/8. pp. 450--451.
157. Jellemző, hogy egyik, a milánói herceghez írott leveleiben ~~ez időtájt~~ még arról beszél, ^{Venét} hogy "Zsigmonddal Olaszországba szándékozik jönni, hogy megsemmisítse ellenfeleit." ZS. O. II./1., 1492., Részletesen tárgyalja az eseményeket DOBERDÓI BÁNLAKY: im., pp. 103--107., SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 452--455.
158. Kölcsönös örökösödési szerződés jött létre egyrésztől Zsigmond, másrésztől Vilmos, Albert és Ernő osztrák hercegek között 1402.aug. 16-én. Zsigmond a szerződést az országgyűléssel is elfogadtatta, kinevezve Albertet távolléte esetén az ország kormányzójává. ZS. O. II./1., 1820, 1833, 1895, 1900., FEJÉR, X/4. pp. 132--134, 134--140, 140--142, 142--144, 144--145.

159. A Nápolyi László által indított támadás leírására lásd DOBERDÓI BÁNLAKY: 1.m., pp. 107--117. Zsigmondnak határozott célja volt, hogy Vencelt minél előbb -- fogolyként -- megkoronáztatja Rómában. Ugyanakkor sikerült neki Prokopot lemondatnia valamennyi birtokáról, Jodokot pedig megfosztania Neumark birtokától. ZS. O. II./1., 1800, 1819, 1865, 2152, 2161, 2080.
160. Már 1402-ben történtek kísérletek az osztrák hercegek megosztására és Zsigmond pozíciójának megrendítésére. ZS. O. II./1. 1903, 2000, 2002, 2151.
161. Igy Ernő és Vilmos hercegek 1403.júl. 25-én szövetségre léptek a fogoly Vencellel. SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., p. 467. Vencel 1403 nov. 11-én szökött meg Bécsből.
162. V.8. SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., 468--469., DOBERDÓI BÁNLAKY: 1.m., pp. 118--120.
163. A Habsburgok belviszályára lásd SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., 469--473. Ügyük 1409.márc. 13-án záródott le Zsigmond békebiráskodásával. ZS. O. II./2., 6646., FEJÉR, X/4. pp. 465--466.
164. Az 1404. aug. 18-án, Boroszlóban létrejött személyes találkozásuk alkalmával. SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., p. 469. Zsigmond igyekezett Ulászlót a szövetségtől eltántorítani. ZS. O. II./1., 4174.
165. SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 473--483., DOBERDÓI BÁNLAKY: 1.m., pp. 121--128., KLAJČ: 1.m., pp. 245--260. Zsigmond a boszniai hadjáratot keresztshadjáratként szervezte. ZS. O. II./2., 5798.
166. A lovagrend és Lengyelország közötti háborúra a közvetlen okot Zsigmond szolgáltatta Neumark eladásával. Az eseményekre lásd: SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp.

496—498., KOVÁCS E.: Magyarok és lengyelek a történelem sodrában, Bp. 1973, pp. 58—61. Vx8. továbbá ZS. O. II./1., 1796, 1797, 3395, 3965, 4174, 4432, 4531, 4780, 5000, ZS. O. II./2., 5709, 6256, 6272, 6564, 6565, 6769, 7444, 7525.

167. Zsigmond már 1409 októberében meghatározta azokat a feltételeket, amelyek mellett a lovagrenddel szövetséget köt. A szövetségkötés egyik indoklásaként a törökök és a hitetlenek elleni harc szerepel. ZS. O. II./2., 7161, 7230., SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., p. 497.

168. Zsigmond és Borbála 1408.dec. 12-én adták ki a Sárkányrend alapítólevelét. ZS. O. II./1., 6471., FEJÉR, X/4. pp. 682—694. Elemzi és fordításban adja BARANYAI B.: Zsigmond király úgynevezett Sárkányrendje "Századok" 59—60 évf., 1925—26., pp. 574—580.

169. BARANYAI: i.m., pp. 568—574.

170. A rendnek a későbbiekben is több európai uralkodó lesz tagjává, megalapításakor azonban csak "István rác fejedelem" tartozik ide. A 22 rendtagra lásd FEJÉR, X/4. p. 687., BARANYAI: i.m., pp. 576—577.

171. Erre utal Zsigmond és Vencel együttműködése más területeken is. ZS. O. II./2., 5883, 6820, 7097, 7190.

172. SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 496—497., ZS. O. II./2., 7250, 7251.

173. A késmárki találkozó után Zsigmond személyesen kívánt megbeszéléseket folytatni Ulászlóval, erre azonban nem került sor. ZS. O. II./2. 7444.

174. Mivel a német lovagrand "... az egyház és a birodalom pajzsa a hitetlenekkel szemben...", Zsigmond, mint birodalmi helytartó üzen hadat Lengyelországnak 1410.jún.

21-én. ZS. O. II./2., 7709.

175. SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 497--498., DOBERDÓI BÁNLAKY: 1.m., pp. 129, 132--134.

176. Az első választás 1410.szept. 20-án történt. ZS. O.II/2. 7932, 7933. A második, immár ellenvetés nélküli aktusra pedig 1411.lúl. 21-én. Regesta Imperii XI., 64a., p. 6.

177. Zeigmond Magyarország északi részén védelmi intézkodéseket tett, és mindenkit felhívott a "lengyelektől szorongatott lovagrend" támogatására. Ugyanakkor a lovagrendet további határozott ellenállásra biztatta, azt is megengedve, hogy magyar jellel ellátott pénzt veressenek. ZS. O. II./2., 7985, 8023, 8033, 7875, 8118., Regesta Imperii XI. 27., p. 3. SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., p. 498.

178. A thornai békét 1411.febr. 1-én kötötték meg, majd pedig márc. 31-én fegyverszünet jött létre Zsigmond és Ulászló között. ÓVÁRY: 1m. 197.

179. 1410.aug. 18-én XXIII. János pápa Branda püspököt apostoli követté nevezte ki. ZS. O. II./2., 7864, 7865--7872, 7899, 7917, 7868, 8010, 8109--8111. A lengyel uralkodóval folytatott időhúzó jellegű tárgyalások csak a fegyverszünet meghosszabbításához vezettek. Az egyezményekre lásd FEJÉR, X./5., pp. 116--119, 119--120, 120--124., SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 499--500.

180. FEJÉR, X./5., pp. 130--131., ÓVÁRY: 1m., 197, 206, 214, 216.

181. A pápa azonnal meg is indította békeközvetítő akcióját. ÓVÁRY: 1m., 217., SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., p. 502.

182. Különösen miután Velence két uralkodónak is vállalta a közbenjárást -- Ulászlónak, és Frigyes osztrák hercegnek-- a császári cím megszerzése érdekében. ÓVÁRY: 1m. 216, 231.
183. FEJÉR, X./5., pp. 286--287.
184. FEJÉR, X./5., pp. 272--279, 283--286, 279--283.
SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 502--503.
185. FEJÉR, X./5. pp. 274--275.
186. FEJÉR, X./5. p. 276. Erre való hivatkozással intézkedett Zsigmond távollétében a konstanzi zsinat, amikor felszólította Ulászlót 1415-ben, hogy támadjon a magyar határokat fenyegető török ellen. Uo., pp. 592--596.
187. FEJÉR, X./5., pp. 286--287, 287--293.
188. Leírását lásd FEJÉR, X./5., pp. 245--251, HORVÁTH H.: 1m., pp. 37--38., SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 503--504.
189. Zsigmond a budai találkozót valóságos konferenciává tette, ahol Zsigmond és az osztrák hercegek közötti viszály is -- Ulászló békebírói tevékenységével -- tisztázódott. SCHÖNHERR: Az Anjou-ház...8, p. 504., FEJÉR, X./5., pp. 239--240, 240--242, 242--245, 293--294, 294--295.
190. Jól tükrözi mindezt pl. a kancellária személyzetének alakulása. BÓNIS GY.: A jogtudó értelmiség a Mohács ELŐTTI Magyarországon, Bp. 1971., pp. 93--120.
191. Az általános zsinat szerepének jelentőségére lásd: ULLMANN, W.: De Bartoli sententia; Concilium representat mentem populi, és The University of Cambridge

and the Great Schism, [The Papacy and Political Ideas in the Middle Ages] /tanulmánykötet/ London, 1976., X., XI.

192. Ennek fejlődését jól mutatja be BRYCE, J.: A Római Szent Birodalom /ford.: Balogh Á./, Bp. 1903, pp. 93--129, 164--195, 261--295.
193. MÁLYUSZ: A konstanzi zsinat..., p. 34.
194. Uo., p. 34.
195. Jodokot 1410. okt. 1-én választották római királlyá, és az így keletkezett kavarodást Jodok 1411. jan. 18-án bekövetkezett halála oldotta meg. CSÖNHERR: Az Anjou-ház..., p. 494.
196. A francia egyházpolitikára, és abban a párizsi egyetem szerepére lásd COVILLE: 1.m., pp. 315--319., Zsigmond és a római pápák viszonyára a placetum kiadása után FRAKNÓI: Magyarország..., pp. 307--315.
197. A megválasztással kapcsolatos manipulációkat lásd SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp.: 492--495.
198. 1409 május 26-án V. Sándor néven megválasztották Cendiai Péter bíborost pápának. FRAKNÓI: Magyarország..., pp. 316--317. XII. Gergely Cividale-ban tartott "ellenzsinatot", ahol bejelentette lemondási készségét, ha a másik két pápa is lemond. A létrehozandó általános zsinat helyét Ruprechtnek, Lászlónak és Zsigmondnak kell kijelölnie, ugyanakkor XII. Gergely elismerte az említett három uralkodó jogát, hogy általános zsinatot hívhatnak össze. ZS. O. II./2. 7030.
199. MÁLYUSZ: A konstanzi zsinat..., p. 28. A francia politikára ezzel kapcsolatban COVILLE: 1.m., pp. 352--358.

200. "Az államok a schisma évtizedei alatt öntudatosabbak lettek az egyházi hatalommal szemben, semhogy a bíborosok döntését elfogadhatták volna ... a megosztás egyszerre tette a francia politika csődjét nyilvánvalóvá, a német birodalom élére lépő Zsigmond előtt pedig a cselekvés útját szabaddá." MÁLYUSZ: A konstanzi zsinat..., p. 28. Vö. továbbá COVILLE: im. pp. 357--358.
201. Vö. ZS. O. II./2., 6101, 6108, 6178, 6226, 6327, 6353, 6405, 6448, 6504, 6546, 6582, 6633, 6644, 6759, 6820, 6914., FRAKNÓI: Magyarország..., pp. 311--316.
202. A kapcsolatok alakulására lásd FRAKNÓI: Magyarország..., pp. 319--321., ZS. O. II./2., 7283, 7649, 7678, 7737, 7847, 7854., FRAKNÓI: Oklevéltár..., pp. 12--13.
203. Regesta Imperii XI., 1/2., 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9., ZS. O. II./2., 7813--7817, 7819, 7820, 7934.
204. MÁLYUSZ: A konstanzi zsinat..., pp. 40--41.
205. Velence elhatározta, hogy László nápolyi királytól megveszi Dalmáciát. Az eseményekre vonatkozó dokumentumokat lásd ZS. O. II./2., 6866, 6867, 6872, 6873, 6879--6881, 6883, 6910, 6931, 6951, 6955, 6959, 6972, 6994, 6998, 6999, 7000, 7101, 7003, 7005, 7011, 7027, 7028, 7029, 7036, 7045, 7052, 7057, 7058, 7064, 7076, 7083, 7102, 7113, 7139, 7143, 7145, 7151, 7152, 7268, 7447, 7588, 7654, 7745, 7900, 8103.
206. A tárgyalások alakulására, a katonai eseményekre és a konfliktus nemzetközi kihatásaira lásd: ZS. O. II./2., 7103, 7512, 7992, 8010., ÓVÁRY: im., 192, 193, 195, 196, 199--205, 207--211, 213, 215, 217, 218, 220, --223, 225, 228, 229, 235--278., SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 504--516., KLAIC: im. pp. 256--269., DOBERDÓI BÁNLAKY: im., pp. 133--144.

207. TARDY: Régi magyar..., pp. 6, 13--15., Uő: Hunyadi János..., p. 117.
208. TARDY: Régi magyar..., p. 15., HORVÁTH H.: Im., p. 38., FEJÉR, X./5. p. 247.
209. Különösen problémás volt ez a Boszniával való kapcsolatokban, hiszen ott a bogumil eretnokség hivatalos államvallás volt. KLAÍČ: Im., pp. 212--269.
210. Igen érdekes következtetések fogalmazódtak meg ezzel kapcsolatban a magyarországi humanizmus eszmerendszerének alakulását tárgyaló egyik tanulmányban. KLANICZAY T.: A kereszteshad eszméje és a Mátyás-mitosz [Irodalomtörténeti füzetek] kiny. 1975. pp. 1--3.
211. COVILLE: Im., pp. 364--370, VICKERS, K. H.: England in the Later Middle Ages, London, 1950., pp. 341--358., MORTON, A. L. : Az angol nép története, /ford. Szemerényi O.--Szentmihályi J./ I. köt. Bp. év n., p. 146., MOLLAT: Im., pp. 10--88., Les États..., pp. 45--97., FOWLER: Im. pp. 28--46, 75--93.
212. UYTTEBROUCK, A.: Le gouvernement du duché de Brabant au bas Moyen-âge, I--II. köt., Bruxelles, 1975. pp. 14--16., GALESLOOT: Im., pp. 465--466.
213. MÁLYUSZ: A konstanzi zsinat..., pp. 29--37., Uő.: Egyházi társadalom..., pp. 185--186, 189--191, 267--269.
214. Az egyetemek fejlődésére és szerpük növekedésére lásd ULLMANN, W.: The Papacy and Political Ideas in the Middle Ages XI. The University of Cambridge and the Great Schism, London, 1976., d'IRSAY: Im., pp. 191--222., RUYSSSEN: Im., pp. 107--109., GREEN: Im., pp. 254--274.
215. MÁLYUSZ: A konstanzi zsinat..., pp. 31--39.

216. BRYCE: im., pp. 111--112.

217. FRAKNÓI: Magyarország..., p. 329. A szerző hivatkozása téves. ÓVÁRY: im., 277.

218. Az eseményekről Zsigmond Gergely pápát is folyamatosan értesítette. FEJÉR, X./5., pp. 421--423., FRAKNÓI: Magyarország..., p. 330., SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., p. 517.

219. 1413. dec. 9-én Zsigmond a zsinatra több meghívólevelet bocsátott ki az európai uralkodóknak címezve. FRAKNÓI: Magyarország..., p. 330., A VI. Károly francia királyhoz írtt levelet közli FEJÉR, X./5. pp. 416--421., és egy általánosabbat uo. pp. 424--426., továbbá XXIII. Jánosét, uo., pp. 423--424.

220. Lodi-tól Zsigmond útvonalára lásd RÁTH: im., pp. 117--118., Regesta Imperii XI pp. 50--76., az aacheni koronázás 1414. nov. 8-án történt. RÁTH: im. p. 118., Regesta Imperii XI. p. 77.

221. XXIII. János pápa a zsinatot 1414. nov. 5-én nyitotta meg, Zsigmond pedig 1414. dec. 24-én érkezett Konstanzba. RÁTH: im., pp. 118--120., Regesta Imperii XI, pp. 84--122., FRAKNÓI: Magyarország..., p. 332.

222. MÁLYUSZ: A Konstanzi zsinat..., pp. 38--40.

223. SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 520--521., FRAKNÓI: Magyarország..., p. 333., MÁLYUSZ: A konstanzi zsinat..., pp. 50--51.

224. XXIII. János detronizálását a zsinat 1414. május 29-én mondta ki. Röviddel utána XII. Gergely is feltétel nélkül lemondott. SCHÖNHERR: Az Anjou-ház..., pp. 320-321.,

225. ÁLDÁSY: Zsigmond király..., pp. 9--11.

226. A korábbiak közül megemlíthető Zsigmond 1406-os követsége, melynek vezetői Garai János és Loroche Fülöp voltak, és Kasztília, Portugália és Granada felé vitt útjuk. Márton aragóniai király által kiállított menlevelük tanúskodott erről. ZS. O. II./1., 4915. A későbbiekre lásd ÁLDÁSY: Zsigmond király..., pp. 9--10, 26--43., Zsigmond 1406-os követségét Márton király igen nagy ünnepélyességgel fogadta. BRACHFELD O.: Magyar vonatkozások a régi katalán irodalomban, Bp. 1930. [Bibliothèque de l'Institut Français et l'Université de Budapest 17.] p. 21.

227. Nápolyi László komoly Zsigmond-ellenes szövetséget akart létrehozni Ferdinánd, a francia király és Benedek pápa részvételéből. Halálával /1414. aug. 6./ azonban ez a terv megbukott. ÁLDÁSY: Zsigmond király..., pp. 6--8., A francia egyház helyzetére, illetve a francia egyházpolitikára lásd COVILLE: 1.m., pp. 356--360., MOLLAT: 1.m., pp. 90--94.

228. ÁLDÁSY: Zsigmond király..., pp. 11--13.

229. Ferdinánd Benedek pápával Morellában találkozott. Megbeszéléseikre lásd ÁLDÁSY: Zsigmond király..., pp. 14--24.

230. Uo., pp. 32--42., 43--60., Zsigmond útvonalára Konstanzból Perpignanig lásd RÁTH: 1.m., p. 120., Regesta Imperii XI., pp. 123--127.

231. ÁLDÁSY: Zsigmond király..., pp. 62--88.

232. Uo., pp. 98--99.

233. Uo., p. 98., MÁLYUSZ: A konstanzi zsinat..., p. 39.

234. XIII. Benedek detronizálását a spanyol királyságok állásfoglalása tette lehetővé. A konkrét kivitelezés azonban különböző okok miatt elhúzódott. A substractio Aragóniában 1416. jan 6-án, Kasztiliában pedig 1416. december 21-én történt meg. ÁLDÁSY: Zsigmond király..., pp. 99--100., 107.
235. A szerződést 1415. dec. 13-án kötötték meg. Szövegét és elemzését lásd ÁLDÁSY: Zsigmond király..., pp. 94--99.,
236. Uo., pp. 97--98, 100--108.
237. Uo., pp. 104--106.
238. Uo., pp. 12--13.
239. Zsigmond perpignani bevonulásakor a spanyolok a magyar uralkodó egyik lovagjáról -- tévesen -- azt tartották, hogy "...egy török fejedelem, akit Zsigmond egy ütközetben ejtett foglyul..." ÁLDÁSY: Zsigmond király..., pp. 58--60. Egy későbbi terv azonban egyértelműen bizonyítja, hogy a törökellenes összefogásban -- más politikai tényezők mellett -- az aragóniai és a magyar király együttműködése komolyan szóba került. Uo., pp. 111--112.
240. BRACHFELD: i.m., pp. 21--24, 31, 34, 37--43, 95.
241. Uo., pp. 9--21., BOFARULL y MASCARÓ, P. de: Documentos literarios en antigua lengua catalana /siglos XIV --XV./ [Collectión de Documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragon XIII. köt.] Barcelona, 1957., pp. 53--79.
242. Zsigmond csak saját kísérete számára 1500 lovasra kért salvus conductus-t Ferdinándtól. ÁLDÁSY: Zsigmond király..., pp. 53--54, 56.

243. A huszita mozgalomra vonatkozó alaptanulmányok közé tartozik MAČEK, J.: A huszita forradalmi mozgalom, Bratislava, 1953. /Részletes bibliográfiát ad: pp. 193--205./ A huszita ideológiára újabban lásd: MAČEK, J.: Die Hussitenbewegung in Böhmen, Prag, 1965., Das hussitische Denken im Lichte seiner Quellen, /hrsg.: KALIVODA, R./ Berlin, 1969 [Beiträge zur Geschichte des Religiösen und Wissenschaftlichen Denkens] ., WERNER, E.: Der Kirchenbegriff bei Jan Hus, Jakoubek von Mies, Jan Zelivsky und den linken Taboriten Berlin, 1967. [Sitzungsberichte der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Klasse für Philologie, Geschichte, Staats- Rechts- und Wirtschaftswissenschaft. 3g. 1967, 10], SEIBT: Hussitica. Zur Struktur einer Revolution, Köln-Gratz, 1965. [Beihefte zum Archiv für Kulturgeschichte 8.] Zsigmond és Husz János kapcsolatára érdekes munka MÜLLER, K.: König Sigmunds Geleit für Huss, Hely n., /1898/, klny. [Historische Vierteljahrschrift 1898, 1.] A huszita mozgalom magyar vonatkozásait igen hasznosan dolgozta föl TÓTH--SZABÓ P.: A cseh huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon, Bp. 1917.
244. ZS. O. II./2., 7999, 8000., FEJÉR, X./5. pp. 102--108.
245. MÁLYUSZ: A konstanzi zsinat..., pp. 101--102.
246. Így pl. maga Husz János is igyekezett közbenjárni az Ulászló és Zsigmond közötti béke mielőbbi megkötése érdekében. ZS. O. II./2., 8115.
247. TÓTH-SZABÓ: i.m., pp. 29--33.
248. Az események további alakulására lásd MAČEK: A huszita..., pp. 45--48., TÓTH-SZABÓ: i.m., pp. 35--40.

249. Az 1415. szept. 2-án tartott gyűlésükről írták levelüket a zsinatnak. TÓTH-SZABÓ: i.m., pp. 40--44.
250. Jellemző, hogy egy angol krónikás, aki nyilvánvalóan érintett az eretnekség elleni harcban, Zsigmondal kapcsolatban külön is kiemelte: hogy a zsinat befejezése után fő feladatának azt tartja, hogy leverje a 'lollard eretnekséget' "... mely bátyja idejében és kormányzata alatt Csehországban megerősödött..." Cronica Monasterii S. Albani a Thoma WALSINGHAM, quondam monachi S. Albani: Historia Anglicana ed. by RIKLY, H. T.: i.m. II. köt., London, 1864. p. 341.
251. Vö. FOWLER: i.m., pp. 1--23., POWICKE, M.: The English Aristocracy and the War, /ed. by FOWLER: i.m. pp. 122--132., CONTAMINE, Ph.: The French Nobility and the War Uo., pp. 135--156., MOLLAT: i.m., pp. 10--115., VICKERS: i.m., pp. 155--340., Les États..., pp. 45--109. A németalföldi helyzetre lásd PIRENNE: i.m., pp. 259--271, 311--325.
252. Bluse-nél tengeren /1340/, továbbá Crécy-nél /1346/ és Poitiers-nél /1356/ Vö. HEWITT, H. J.: The Organisation of War eg. by FOWLER: i.m., pp. 75--93.
253. COVILLE: i.m., pp. 171--266, 267--314., DODU, G.: Les Valois: Histoire d'une maison royale /1328--1589/, Paris, 1934., pp. 76--94.
254. VICKERS: i.m., pp. 371--382.
255. Az Anjou-család korabeli politikájára lásd COVILLE: i.m., pp. 288--291., Uő.: La vie intellectuelle dans les domaines d'Anjou--Provence de 1380 á 1435, Paris, 1941., pp. 10--42., PIPONNIER, F.: Costume et vie sociale. La cour d'Anjou XIVe--XVe siècle, [Civilisations et Sociétés] 21., Paris, 1970., pp. 19--79.

256. Jean de Berry óriási jövedelmét elsősorban művészetpártolásra fordította, és a politikai küzdelmektől általában távol tartotta magát. COVILLE: 1.m., pp. 423--425.
257. Elsősorban a nápolyi trónigény átruházásának kérdése volt itt lényeges. AVOUT: 1.m., p. 32.
258. Valentine Viscontival való házassága Asti grófságát, az óriási Visconti-vagyont és a Lombardia fölötti ellenőrzést jelentette számára. Ez utóbbi különösen érzékenyen érintette a burgundi hercegeket, hiszen a flamand--lombard kereskedelem egyik döntő pontja került orleans-i kézre. COVILLE: 1.m., pp. 301--303., AVOUT: 1.m., pp. 33--45.
259. COVILLE: 1.m., p. 302., VALOIS: La France..., III. köt. p. 179., AVOUT: 1.m., p. 39.
260. AVOUT: 1.m., p. 52., UYTTEBROUCK: 1.m., pp. 100--102.
261. Orléans-i Károly /1391--1465/ kora egyik legnagyobb hatású költője volt, Villon protektora és művészetének előfutára. POIRION, D.: Le poète et le prince. 1re Évolution du lyrisme courtois de Guillaume de Machaut à Charles d'Orléans, Grenoble, 1965., pp. 271--308.
262. Zsigmond nagyapja, a vak János, Csehország királya Crécynél esett el a franciák oldalán harcolva, apja, IV. Károly kapcsolatai a franciákkal végig jók voltak, és az eddigiekben is többször láttunk példát Vencel és a francia király közötti együttműködésre. AVOUT: 1.m., pp. 51--52.
263. Uo.: pp. 52--55.
264. BRYCE: 1.m., pp. 210, 480--482., GAXOTTE: 1.m., p. 392.

265. BRYCE: 1.m., pp. 488--489.

266. AVOUT: 1.m., pp. 84--104., COVILLE: 1.m., pp. 322--352, 364--385., PIRENNE: 1.m., pp. 369--374.

267. Ezek közé tartozott Brabant, Hainaut, Holland, Zeeland, Frizia, Luxemburg, Elzász egy része, és egyéb burgundi kézen lévő kisebb birodalmi területek, amelyeket Vencel herceg V. Károlytól kapott. Vö. UYTTEBROUCK: 1.m., pp. 43--98, 100--102, 102--104, 104--110.

268. AVOUT: 1.m., pp. 50--54., COVILLE: 1.m., pp. 293--296.

269. ÁLDÁSY: Zsigmond király..., pp. 97--98.

270. AVOUT: 1.m., pp. 84--104, 274--300., COVILLE: 1.m., pp. 328--332, 382--385.

271. Zsigmond a Basel - Genf - Lyon - Nîmes - Montpellier - Narbonne - Perpignan útvonalat választotta, noha Párizsban már 1415 júniusától várták. ÁLDÁSY: Zsigmond király..., p. 48., RÁTH: 1.m., p. 120., Regesta Imperii XI., pp. 122--126.

272. ÁLDÁSY: Zsigmond király..., p. 49.

273. 1415. júl. 3-án a velencei Signoria elfogadja egy 'egyen' Zsigmond megölésére vonatkozó ajánlatát. Az illető 35. 000 aranyat kért Zsigmond megöléséért. ÓVÁRY: 1.m., 287. Hasonló ajánlatot fogadott nagy tetszéssel Velence 1419 májusában is. Uo., 294. Vö.: DUCCELLIER, A.: Deux projets vénitiens d'assassinat du roi Sigismond /1415--1419/ [Mélanges Offerts à Aurélien Sauvageot pour son soixante-quinzième anniversaire] Bp. 1972., pp. 61--66.

274. FEJÉR, X./5., pp. 479--483.
275. Bajor Lajos /1410--1436/ rajnai palotagróf külpolitikájára lásd COHN, H. J.: The Government of the Rhine Palatinate in the Fifteenth Century, Oxford, 1965., pp. 22--27, 43--47.
276. Valence-ban. Regesta Imperii XI., 1887, 1888.
277. Uo.: 1890e, 1890f, 1890g, 1890h,i,k,l., ÁLDÁSY: Zsigmond király...., p. 52.
278. COVILLE: i.m., pp. 317--319., AVOUT: i.m., pp. 66--69.
279. Kladva: MICHAUD--POUJOULAT: Nouvelle Collection...., pp. 339--569.
280. Kladva: BUCHON: Choix de Chroniques...., pp. 1--859.
281. Kladva: VALLET de VIRIVILLE: Chronique...., pp. 105--204.
282. MICHAUD--POUJOULAT: Nouvelle Collection...., pp. 573--628.
283. Kladva: TUNETEY: - - -, I.--II. köt.
284. Kladva: Les Oeuvres d'Alain Chartier...., pp. 1--253.
285. Kladva: MICHAUD--POUJOULAT: Nouvelle Collection...., pp. 629--684.
286. Kladva: HARDY: Rerum Britannicarum Medii Aevi Scriptores, 39./2., és M^{elle}DUPONT: - - -, II. köt. pp. 1--162.

287. Így pl. Thomas BASIN /BASINUS/ latin nyelvű krónikáját ugyan 1407-től kezd, de értékes anyagot témánk szempontjából nem tartalmaz. Kiadta és fordította SAMARAN, Ch.: Thomas Basin: Histoire de Charles VII. I.-II. köt. [Les classiques de l'histoire de France au Moyen-âge 15.] Paris, 1933. A krónika ezen csoportjába tartozik még a Chronique de Mont-Saint-Michel /1343--1468/ kiadta: LUCE, S.: - - -, Paris, 1879., amely nem képes pontosan követni még az országban zajló politikai eseményeket sem.
288. Harfleur-nél 1415. aug.--szeptemberében, és Azincourt-nál, 1415. okt. 25-én. COVILLE: i.m., pp. 364--369. A csata leírását legrészletesebben adja MONSTRELET, pp. 369--380.
289. Az elesettek és a foglyok névsorát lásd MONSTRELET, pp. 377--380.
290. FÉLIN, pp. 588--589.
291. Zsigmond Párizsba való megérkezésének időpontját forrásaink eltérően jelölik meg. RÁTH: i.m., p. 121., február végére, a Regesta Imperii XI., 1934b. március elsejére, MONSTRELET, p. 384., szintén március elsejére teszi a bevonulást.
292. "...et puis s'en alla devers Angleterre pour avoir les prisonniers du sang de France, qui là estoient de la prinse d'Agincourt." JOURNAL, p. 646.
293. COUSINOT, p. 158.
294. FÉLIN, p. 529.
295. BAYE, p. 241.

296. CHARTIER, p. 36.

297. Uo.: pp. 36--37.

298. "Et fut le Duc de Bourgoingne deuers luy pour faire alliance, pour ce qu'il veoit que le duc de Bauiere ... ne luy vouloit bailler le gouvernement de Monseigneur le Dauphin, et doubtoit qu'il ne vouldist tenir le party du Duc d'Orleans á l'encontre de luy." Uo.: p. 37.

299. CHARTIER, p. 41., BAYE, p. 201.

300. A Saint-Denis-i apátság krónikásának munkáját vette át művébe, melynek születésére lásd: MICHAUD--POUJOLAT: Nouvelle Collection..., pp. 335--346.

301. "...Jeen Juvenel des Ursins, seigneur de Traignel, festoya ledit grant comte de Hongrie, le comte Bertold et tous les autres..." URSINS, p. 529.

302. Bertold des Ursins valószínűleg a Medvei /Albeni/ család valamelyik tagja, föltehetően Medvei Peterman bán, Eberhard püspök unokaöccse, aki 1408 körül kapta meg Medve várát, és Zsigmondot elkísérte nyugati útjára.

303. URSINS, pp. 529--530.

304. Uo.: p. 530.

305. Uo.: p. 531.

306. V. Henrik azon utasításai, amelyek a különböző, Zsigmond által küldött követségek költségeinek fedezésére vonatkoznak, utalnak erre is. DEVON, F.: Issues of

the exchequer; being a collection of payments made out of his majesty's revenue, from king Henry III., to king Henry VI. inclusive, London, 1837., p. 347, 431.

307. URSINS, p. 529.

308. Uo.: p. 530, 531--533. Armagnac grófja genovai segédcsapatokat is hívott, amelyek résztvettek a csatában. Az angol állam erre is gyorsan reagált, kereskedelmi szankciók alkalmazásával: 1416-ban betiltotta a genovai pénz angolai forgalmazását. WALSINGHAM, p. 470.

309. Ezt az akciót Henrik mind katonailag, mind pedig diplomáciailag igen gondosan készítette elő, amit az erre fordított kiadások is igazolnak. DEVON: i.m., pp. 335, 345, 347, 348.

310. URSINS, p. 532--533.

311. Egyértelműen erre utal pl. V. Henrik Kent sheriffjéhez küldött utasításának egyik kitétele, amely a közvetítés megszakadásáért egyértelműen a francia felet okolja: "... azon ármánykodnak /ti. a franciák/, hogy becsapják a római királyt és a herceget /Hollandi Vilmos/ és a királyt /V. Henrik/" Calendar of the Close Rolls, 1413--1422. II. köt., Londorn, 1932, p. 353.

312. MONSTRELET, pp. 347--349.

313. Uo.: pp. 352--353.

314. Uo.: pp. 354--367, 369--373, 374--380.

315. Zsigmond közvetlen kíséretét Monstrelet mintegy 800

főre teszi. Uo.: p. 384.

316. "...et aucuns jours apres fit exposer au roi et à son conseil la cause de sa venue, c'est à savoir pour l'union de notre mere sainte eglise. Et apres il s'offrit moult au roi à faire ce qu'il pourroit pour lui et pour son royaume." Uo.: p. 384.

317. Uo.: p. 385.

318. Zsigmond király és kísérete a Sárkányrend díszöltözékében pompáztak. Uo.: p. 385.

319. Boulogne városa nem volt hajlandó falai közé beengedni Zsigmondot és kíséretét, akit azonban Calais előtt Warwick grófja fogadott nagy tisztelettel.
Uo.: p. 385.

320. Uo. p. 387.

321. Uo. p. 388.

322. Uo. pp. 393--394.

323. Uo. pp. 395--397., FÉNIN, pp. 588--589.

324. MONSTRELET, p. 397.

325. WAURIN, pp. 163--164.

326. Uo. p. 230.

327. "Et luy comme noble et sachant prince desirant que paix et union feust en christiennete..." Uo. p. 230.

328. Uo. pp. 230--231.

329. DEVON: 1.m., pp. 345--346., WAURIN, pp. 233--234.,
JACOB: 1.m., p. 204.
330. Elegendő ennek bizonyítására egy rövid betekintés
az angol kincstár kiadásaiiba Zsigmond ~~ott-tartózkodá-~~
sa időszakában. PALGRAVE, sir F.; /ed./ The Ancient
Kalendars and Inventories of the Treasury of his
Majesty's Exchequer, II. köt., London, 1836., pp.
138, 161, 224--225.
331. WAURIN, p. 232.
332. Uo. p. 231.
333. Uo. p. 232.
334. Uo. p. 233.
335. Uo. p. 233--234.
336. Uo. p. 234.
337. Uo. p. 235.
338. Uo. p. 235.
339. Uo. p. 236.
340. Uo. p. 237.
341. Ezt tanúsítja az 1412 áprilisában Tar Lőrinc számá-
ra kiállított menlevél is. Calendar of the Close
Rolls preserved in the Public Record Office. Henry
IV. /1404--1413/. IV. köt., London, 1932. p. 274.
Vö. továbbá JACOB: 1.m., pp. 161--162., VICKERS: 1.m.
pp. 358--359.

342. Azzal, hogy már a konstanzi zsinat összehívása előtt folytatott tárgyalásokon Zsigmond bizonyos németalföldi császári birtokokat ígért V. Henriknek, kibontakozott a terület hármas -- francia-orleansi, császári, angol -- felosztásának nagyszabású terve. JACOB: i.m., p. 162.
343. A Lancasterek és az Orléansiak között korábban sem volt rossz a kapcsolat, hiszen II. Richárddal szemben Orleans-i Lajos a későbbi IV. Henriket támogatta, és szövetségre is lépett vele. Kapcsolatuk azután lett valamivel hűvösebb, hogy IV. Henrik trónra került. 1414-ben még érvényes szövetség létezett az Orleans-iak és a Lancasterek között. AVOUT: i.m. p. 54.
344. A Zsigmond angliai tartózkodására vonatkozó irodalmat lásd KINGSFORD: i.m., p. 66, 160., COVILLE: i.m., p. 372.
345. JACOB: i.m., pp. 163--164., VICKERS: i.m., p. 359.
346. COVILLE: i.m., p. 372., WALSINGHAM: i.m., p. 315. Erre utal továbbá REDMAN: Vita Henrici Quinti c. munkéja, továbbá HELHAM: Liber metricus-a is. Kiadva: COLE, C. A.: Memorials of Henry the Fifth King of England [Rerum Britannicarum Medii Aevi Scriptores 11.] London, 1858., pp. 49--51, 132--136, 141--146.
347. JACOB: i.m., pp. 162--163, 167.
348. Uo. pp. 169--170, MÁLYUSZ: A konstanzi zsinat..., p. 39.
349. JACOB: i.m., pp. 161, 166--167. VICKERS: i.m., p. 359.

350. JACOB: i.m., p. 161.
351. Uo. p. 167., Calendar of..., pp. 353--354.
352. JACOB: i.m., p. 166., LINGARD: i.m., pp. 503--504.
353. 1416.május 24-én. HUIZINGA: A középkor..., p. 66., VICKERS: i.m., p. 359., WALSHINGHAM: i.m., pp. 315--317, 470. részletesen írja le az ünnepséget. Memorials of Henry the Fifth..., p. 134.
354. 1416 aug. 15-én. Regesta Imperii XI., 1975., RÁTH: i.m., p. 121.
355. JACOB: i.m., p. 167.
356. WALSHINGHAM: i.m., pp. 471--472.
357. COVILLE: i.m., pp. 372--373., VICKERS: i.m., p. 360.
358. AVOUT: i.m., pp. 243--244. A szerződést kommentálva jelentette állítólag ki Zsigmond, hogy a "Rokonnaim Franciaországban vannak, de barátaim Angliában." COVILLE: i.m., p. 373.
359. JACOB: i.m., p. 165--167., VICKERS: i.m., p. 360., COVILLE: i.m., p. 373. Zsigmond aug. 25-én érkezett Calais-ba, és okt. 24-én indult tovább. RIELY: i.m., p. 472., RÁTH: i.m., p. 121., Regesta Imperii XI., 1976b, 1897b.
360. JACOB: i.m., pp. 168--170., COVILLE: i.m., pp. 372--373., Memorials of Henry the Fifth..., pp. 141--142.
361. COVILLE: i.m., p. 373., LINGARD: i.m., pp. 508--509., Calendar of..., p. 353.

362. Függvénye volt mindez a reformpárt és a kurialis-
ták közötti fokozatos erőviszony-eltolódásnak, ami
a zsinaton Zsigmond távollétében következett be.
MÁLYUSZ: Akonstanzi zsinat..., pp. 40--43.
363. AVOUT: i.m., p. 244. A fegyverszünet a Somme kör-
nyékére és pár hónapra korlátozódott mindössze.
JACOB: i.m., p. 168.
364. COVILLE: i.m., p. 373., AVOUT: i.m., pp. 244--245.,
JACOB: i.m., pp. 169--170.
365. Zsigmond és a burgundi herceg között 1417. ápr. 29-
én szövetség is jött létre, amely azonban csak igen
rövid ideig állhatott fenn. AVOUT: i.m., p. 247.
366. Angliának -- a már említetteken kívül -- a canter-
buryi egyezmény után még a következő hatalmakkal
sikerült szövetséget kötnie: a Hanza-városokkal, A-
ragóniával és a spanyol királyságokkal, az itáliai
városállamok egy részével, és a német hercegek többségé-
vel. VICKERS: i.m., p. 860., AVOUT: i.m., p. 247.
367. AVOUT: i.m., pp. 248--260., COVILLE: i.m., pp.
374--378.
368. Az 1417-ben Velencébe érkezett információ a követ-
kezőket tartalmazza: "... e chomo al tuto se pensava
la chorona de Franza aquisteria miser lo ducha de
Borgogna per la mala condicion de la vera invecchia-
da /de/ la chorona de Franza con quela de Ingletera."
MOROSINI, II. köt. p. 132 /133/.
369. COVILLE: i.m., pp. 382--386., GAXOTTE: i.m., pp.
400--402., PIRENNE: i.m., pp. 374--375., VICKERS:
i.m., pp. 365--367.

370. 1420. május 20-21-én kötötték meg. Vö. COVILLE: 1.m., pp. 386--387., PIRENNE: 1.m., p. 375., VICKERS: 1.m., pp. 367--370., PALMER, J.: The War Aims of the Protagonists and the Negotiations for Peace / ed. by FOWLER: 1.m., pp. 66--70/., A kialakult szituációt elemzi CHAMPION, P.--DE TOISY, P.: Bourgogne, France--Angleterre au Traité de Troyes, Paris, 1943. A szerződés szövegét részletesen adja MONSTRELET; pp. 479--484.
371. DESCHANEL, L-P.: Histoire de la politique extérieure de la France 806--1936, Paris, 1936., p. 29. Jő fölöp a következöképp cimeztette magát: "Phelippe par la grace de Dieu duc de Bourgogne, de Lothier, de Brabant et de Lembourg, conte de Flandres, d'Artois, de Bourgogne palatin, de Haynnau, de Hollande, de Zel-lande et de Namur, marquis de Saint Empire, Seigneur de Frise et de Malines..."
372. MYERS, A. R.: /ed./ English Historical Documents, IV. köt. /1327--1485/., London, 1969., pp. 218--219.
373. JACOB: 1.m., p. 170.
374. Úgyesen használták ki a biborosok -- a párizsi egyetem támogatásával -- Zsigmond ekkor már nyilvánvalóan angolbarátnak minösülő politikájának negativ visszahatásait. MÁLYUSZ: A konstanzi zsinat..., p. 44.
375. Zsigmond, célja elérése érdekében a legdurvább módszerektől sem riadt vissza. Az események alakulására lásd MÁLYUSZ: A konstanzi zsinat..., pp. 45--46. Colonna biborost V. Márton néven hivatalosan 1417. nov. 11-én választották pápává.
376. JOURNAL, p. 648--649., ÁLDÁSY: Zsigmond király..., p. 107.

377. Az ezt megelőző zsinati belharcokra és tárgyalásokra lásd MÁLYUSZ: A konstanzi zsinat..., pp. 44--47. A dokumentumok kiadása és kommentálása Uo. pp. 9--11, 11--21. Az említett oklevél létezését és hitelességét már Fraknói Vilmos kétségtelennek vette, noha az okmány akkor még lappango FRANKÓI: Magyarország..., pp. 335--338.
378. MÁLYUSZ: A konstanzi zsinat..., p. 49.
379. URSINS, pp. 529--530.
380. "Lequel empereur, durant le temps qu'il étoit en la ville de Paris, comme dit est dessus, alla un certain jour soir en la chambre de parlement avecque les présidents et autres conseillers, qui tres grand' révérence et honneur lui firent. Et le firent soir au siege royal, comme faire le devoient. Et après commencerent les avocats à plaider les causes d'entre les parties, ainsi qu'il est de coutume." MONSTRELET, p. 385.
381. Uo. pp. 385--386.
382. Később Sigmet Zsigmonddal kapcsolatosan kapott diplomáciai feladatot VII. Károly francia királytól. COVILLE: La vie intellectuelle..., pp. 334--338.
383. "...lui fut de par le roi et ses princes fait les plus grands honneur et compagnie qu'on eût pu faire à un roi de tout le monde." MONSTRELET, p. 385.
384. "...le Roy de Franche est Empereur en ce royaume, et ne tient que de Dieu et de l'espée seulement, et non d'autre." PISAN, Ch. de: Le livre des faits et bonnes moeurs du Sage roy Charles ed. MICHAUD--POUJOLAT: 1.m., pp. 99--100.

385. BAYE, pp. 243--245.

386. BRYCE: i.m., p. 203., KINGSFORD: i.m., p. 66.

387. BRYCE: i.m., p. 203, 1.sz 1jegy., KINGSFORD: i.m., p. 160.

388. Már II. Edward /1307--1327/ kijelentette, hogy "... regem Angliae ab omni subjectioni imperiali esse liberimum." III. Edward is szembehelyezkedett Bajor Lajos ilyenirányú igényeivel. BRYCE: i.m., p. 202.

389. MONSTRELET, p. 388., WAURIN, p. 236. A hódolat bemutatása csak Alost és Burgundia grófságaira vonatkozott, a legfontosabb németalföldi területekre nem.

390. MONSTRELET, p. 397., WAURIN, p. 239.

391. Vö. PIRENNE: i.m., pp. 343--415, 431--505., BLOK, P. J.: History of the People of the Netherlands, II. köt., New York--London, 1899., MOKE, H-G.: Histoire de Belgique, Bruxelles, 1886.

392. A kialakult helyzetre lásd UYTTEBROUCK: i.m., pp. 100--101., AVOUT: i.m., pp. 50--52., MOKE: i.m., pp. 318--319.

393. Ennek eredménye lett Antal és Elizabeth von Görlitz házassága 1409-ben. MOKE: i.m., p. 298., PIRENNE: i.m., p. 371., AVOUT: i.m., pp. 51, 53.

394. Így pl. Zsigmond Elizabeth von Görlitz-et elismerte Brabant hercegnőjének, Antalt viszont csak "Antonius von Burgundi"-nak titulálta. UYTTEBROUCK: i.m., p. 14.

395. AVOUT: i.m., pp. 72--75.

396. PIRENNE: i.m., p. 372.

397. GALESLOOT: i.m., pp. 437--438., PIRENNE: i.m., p. 373., Lásd még Zsigmond 1416. jan 26-án, Lyonban kelt oklevelét: Regesta Imperii XI., 1921, 2016e., UYTTEBROUCK: i.m., p. 15.

398. MOKE: i.m., pp. 304--305., PIRENNE: i.m., p. 373.

399. MOKE: i.m., pp. 307--310., PIRENNE: i.m., pp. 373--374.

400. Zsigmond a hosszú csatározások során csak Friziét tarthatta meg a birodalomnak, azt is inkább csak Jó Fulöp "kegyéből". MOKE: i.m., pp. 310--312., BLOK: i.m., pp. 112--114, 125.

401. V. Henrik halála /1422. aug. 31./ után ugyan VI. Henrik "Anglia és Franciaország királya", de az angol királyi hatalom hblyzete mind Angliában, mind pedig Franciaországban egyre kritikusabbá vált. COVILLE: i.m., pp. 389--391., VICKERS: i.m., pp. 383--410.

402. Így pl. a Jakoba -- János házassághoz szükséges diszpenzációt Zsigmond tudta nélkül adta meg V. Márton pápa. PIRENNE: i.m., p. 374.

403. LACAZE: Philippe le Bon et les terres..., pp. 81--83.

404. LACAZE: Politique "méditerranéenne"..., pp. 5--6., UÓ: Philippe le Bon et le Problème..., pp. 69--99.

405. Az Anjou diplomácia irányaira, törekvéseire lásd HORVÁTH J.: i.m., pp. 106--125.

406. BRYCE: i.m., p. 375.

407. BÓNIS GY: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon Bp. 1971., pp. 103--114.
408. V.Ö.: PACH Zs. P.: A Levantei-kereskedelem erdélyi útvonala I. Lajos és Zsigmond korában "Századok" 109. évf., 1975/1., pp. 3--32.
409. KLANICZAY: i.m., pp. 2--3.
410. MAUPOINT, J.: Journal parisien /1437--1469/, kiadva: FAGNIEZ, G.: ---, [Société de l'Histoire de France] Paris, 1878., I. köt., pp. 37--38.
411. CHASTELLAIN, G.: Oeuvres kiadva: KERVYN de LETTENHOVE: ---, I--VIII., Bruxelles, 1863--64., III. köt. pp. 11--12.
412. ÁLDÁSY: Zsigmond király..., pp. 117--118.
413. TARDY: Régi magyar..., pp.
414. ENGEL P.: Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban /1387--1437/ [Értekezések a történeti tudományok köréből 83.] , Bp. 1977., pp. 30--83.

Dr. ANTALFFY GYÖRGY professzor munkái

- 1957 Platon és Aristoteles a "tökéletes" állami és társadalmi szervezeti formákról. /Acta Juridica et Politica, - a továbbiakban: A/
- 1958 La démocratie antique et les penseurs avant socrate /A/
- 1959 ---- A társadalmi szervezetek szerepéről az állami feladatok végrehajtásában. /Állam és igazgatás, 502.old./
- 1961 Materialü iz kapitalizma k teorij goszudarsztva "blagodensztvia", /A/
- 1962 Az állam szervezetéről a rabszolga tartó athéni demokráciában /Pécsi Acta/
- 1962 L'organisation de l'Etat d'Athènes sous le régime de l'esclavage /Acta Jur. Acad./
- 1962 Állam és alkotmány az athéni demokráciában /Magyar Jog, 184.old./
- 1962 Materiali ot praktika na kapitalizma, otnacjesi szo kum teorijata za darzsavata na blagodensztvüeto /Szófia/
- 1963 Conférences sur l'histoire des doctrines politiques et juridiques /A/
- 1964 Problèmes nouveaux de la théorie du droit dans l'évolution de la démocratie socialiste /A/
- 1964 A szocialista állam- és jogfejlődés újabb tendenciáiról /Magyar Jog, 241.old./
- 1964 A szocialista állam funkcióinak és mechanizmusának egyes elméleti kérdéseiről /Állam és igazgatás, 673.old./
- 1965 L'État socialiste et la théorie marxiste de l'État et du droit /A/
- 1965 Állam és jogelmélet /egységes jegyzet/
- 1965 A társadalmi öngazgatásról /Állam és igazgatás, 496.old./
- 1965 Actual problems of socialist jurisprudence /Pécsi Acta/
- 1966 Theory of the representative organs with state authority /reconzió - Acta Jur. Acad/

Dr. ANTALFFY GYÖRGY professzor munkái

- 1957 Platon és Aristotelész a "tökéltes" állami és társadalmi szervezeti formákról. /Acta Juridica et Politica, - a továbbiakban: A/
- 1960 La démocratie antique et les penseurs avant modernes /A/
- 1960 ---- A társadalmi szervezetek szerepéről az állami feladatok végrehajtásában. /Állam és igazgatás, 502.old./
- 1961 Materializmus a kapitalizmus k. teóriá jogszabályozva "blokkmozgás", /A/
- 1962 Az állam szervezetről a szabályozott állami demokráciában /Pécsi Acta/
- 1962 L'organisation de l'Etat d'Athènes sous le régime de l'esclavage /Acta Jur. Acad./
- 1962 Állam és alkotmány az athéni demokráciában /Magyar Jog, 104.old./
- 1962 Materializmus a kapitalizmus, ottani az állam teóriája az államok a blokkmozgások /Szófia/
- 1963 Conférences sur l'histoire des doctrines politiques et juridiques /A/
- 1964 Problèmes nouveaux de la théorie du droit dans l'évolution de la démocratie socialiste /A/
- 1964 A szocialista állam- és jogfejlődés újabb tendenciáiról /Magyar Jog, 241.old./
- 1964 A szocialista állam funkcióinak és mechanizmusának egyes elméleti kérdéseiről /Állam és igazgatás, 673.old./
- 1965 L'Etat socialiste et la théorie marxiste de l'Etat et du droit /A/
- 1965 Állam és jogelmélet /egyed. jegyzet/
- 1966 A társadalmi igazgatásról /Állam és igazgatás, 490.old./
- 1966 Actual problems of socialist jurisprudence /Pécsi Acta/
- 1966 Theory of the representative organs with state authority /reconzió - Acta Jur. Acad./

- 1966 A szuverenitás elvének időszerűségéről az állam- és jogelmélet tükrében /Magyar Jog, 97. old./
- 1966 Demokrácia és állam /Tiszatáj, 841. old./
Sur l'amendement de la Constitution de la République Populaire Hongroise
- 1966 Az állami és társadalmi szervek viszonyának újabb állam- és jogelméleti problémáiról /A/
- (11) 1967 Chapitres choisis de l'Histoire des Idées Politico-Juridiques de l'Antiquité et du Moyen-âge /A/
- (10) 1967 A szuverenitás lényegének állam- és jogelméleti koncepciójáról /Önnepi Acta/
- 1967 Az állami kényszer és a társadalmi ráhatás állam- és jogelméleti vonatkozásairól /Állam és igazgatás, 686. old.
- 1967 Október és a társadalmi forradalom elmélete /Tiszatáj, 1038. old./
- (14) 1967 Szemelvények állam- és jogelméleti szerzők műveiből /egységes jegyzet - társz./ I.
- (15) 1968 Szemelvények állam- és jogelméleti szerzők műveiből II/1 /egységes jegyzet - társz./
- (12) 1968 Le concept de la souveraineté dans la théorie générale de l'État et du droit /A/
- 1968 A marxista társadalomtudomány jelentőségéről /Tiszatáj, 451. old./
- (13) 1967-1968 O sustini suverenosti u svetlu teorije države i prava. /Novi Sad/
- (18) 1969 Einige staats- und rechtstheoretische Probleme des Verhältnisses von Staat und Gesellschaft /A/
- 1969 Machiavelli és az állam tudománya /Állam és igazgatás 1057. old./
- (19) 1971 Über die staats- und rechtstheoretischen Grundlagen der Organisationsformen der Macht /A/
- (20) 1973 Lectures on the history of political and legal thinking /A/ /társz./

- 1966 A szuverenitás elvének időszerezéséről az állam- és jogelmélet tükrében /Magyar Jog, 97. old./
- 1966 Demokrácia és állam /Tiszatáj, 841. old./
Sur l'amendement de la Constitution de la République Populaire Hongroise
- 1966 Az állami és társadalmi szervek viszonyának újabb állam- és jogelméleti problémáiról /A/
- 1967 Chapitres choisis de l'Histoire des Idées Politico-Juridiques de l'Antiquité et du Moyen-âge /A/
- 1967 A szuverenitás lényegének állam- és jogelméleti koncepciójáról /Önnepi Acta/
- 1967 Az állami kényszer és a társadalmi ráhatás állam- és jogelméleti vonatkozásairól /Állam és igazgatás, 686. old.
- 1967 Október és a társadalmi forradalom elmélete /Tiszatáj, 1038. old./
- 1968 Szemelvények állam- és jogelméleti szerzők műveiből /egységes jegyzet - társaz./ I.
- 1968 Szemelvények állam- és jogelméleti szerzők műveiből II/1 /egységes jegyzet - társaz./
- 1968 Le concept de la souveraineté dans la théorie générale de l'État et du droit /A/
- 1968 A marxista társadalomtudomány jelentőségéről /Tiszatáj, 451. old./
- 1968 O suetini suverenosti u svetlu teorije drzave i prava. /Novi Sad/
- 1969 Einige staats- und rechtstheoretische Probleme des Verhältnisses von Staat und Gesellschaft /A/
- 1969 Machiavelli és az állam tudománya /Állam és igazgatás 1058. old./
- 1971 Über die staats- und rechtstheoretischen Grundlagen der Organisationsformen der Macht /A/
- 1973 Lectures on the history of political and legal thinking /A/ /társaz./

- 1966 A szuverenitás elvének időszerűségéről az állam- és jogelmélet tükrében /Magyar Jog, 97. old./
- 1966 Demokrácia és állam /Tiszatáj, 841. old./
Sur l'amendement de la Constitution de la République Populaire Hongroise
- 1966 Az állami és társadalmi szervek viszonyának újabb állam- és jogelméleti problémáiról /A/
- 1967 Chapitres choisis de l'Histoire des Idées Politico-Juridiques de l'Antiquité et du Moyen-âge /A/
- 1967 A szuverenitás lényegének állam- és jogelméleti koncepciójáról /Önnepi Acta/
- 1967 Az állami kényszer és a társadalmi ráhatás állam- és jogelméleti vonatkozásairól /Állam és igazgatás, 686. old./
- 1967 Október és a társadalmi forradalom elmélete /Tiszatáj, 1038. old./
- 1968 Szemelvények állam- és jogelméleti szerzők műveiből /egységes jegyzet - társaz./ I.
- 1968 Szemelvények állam- és jogelméleti szerzők műveiből II/1 /egységes jegyzet - társaz./
- 1968 Le concept de la souveraineté dans la théorie générale de l'État et du droit /A/
- 1968 A markista társadalomtudomány jelentőségéről /Tiszatáj, 451. old./
- 1968 O suvotini suverenosti u ovetlu teoriji države i prava. /Novi Sad/
- 1968 Einige staats- und rechtstheoretische Probleme des Verhältnisses von Staat und Gesellschaft /A/
- 1969 Machiavelli és az állam tudománya /Állam és igazgatás 1058. old./
- 1971 Über die staats- und rechtstheoretischen Grundlagen der Organisationsformen der Macht /A/
- 1973 Lectures on the history of political and legal thinking /A/ /társaz./

1974 Novűje harakternűje csertű razvityija goszudarsztva
i prava na osznove izmenyenyija Konsztitucii Vengersz-
koj Narodnoj ...

- 4) ~~11~~ 1975 Die neue Monographie von Imre Szabó über die kulturelle
Rechte /recenzió - Acta Jur. Acad./
- 21) 1975 Development of the political and legal system of the
Hungarian people's republic in the past 30 years
- 21) 1975 Ua. orosz nyelven
- 25) 1976 Système juridique, branche du droit, branche de science
juridique eu égard aux conditions en Hongrie /A/
- 16) 1977 Szemelvények állam- és jogelméleti szerzők műveiből
/egységes jegyzet - társsz./ I/1
- 17) 1977 Ua. I/2
- 23) 1977 Introduction à l'Histoire des Doctrines Politico-
Juridiques /A/
- 22) 1979 Az emberi jogokról /társsz./ - különlenyomat Csongrád
megyei szemle 1979-es számából
- 26) 1980 Société, état, administration publique /A/
- 27) 1979 állam, pol. rendszer, hatalom

Dr. ANTALFFY GYÖRGY professzor munkái

- 1957 Platon és Aristoteles a "tökéletes" állami és társadalmi szervezeti formákról. /Acta Juridica et Politica, - a továbbiakban: A/
- ① 1958 La démocratie antique et les penseurs avant socrate /A/
- 1959 ---- A társadalmi szervezetek szerepéről az állami feladatok végrehajtásában. /Állam és igazgatás, 502.old./
- ④ 1961 Materialü iz kapitalizma k teorii goszudarsztva "blagodensztvia", /A/
- ② 1962 Az állam szervezetéről a rabszolgotartó athéni demokráciában /Pécsi Acta/
- ③ 1962 L'organisation de l'Etat d'Athènes sous le régime de l'esclavage /Acta Jur. Acad./
- 1962 Állam és alkotmány az athéni demokráciában /Magyar Jog, 184.old./
- ⑤ 1962 Materiali ot praktika na kapitalizma, otnacjasi szeküm teorijata za darzsavata na blagodensztvüeto /Szófia/
- ⑥ 1963 Conférences sur l'histoire des doctrines politiques et juridiques /A/
- ⑦ 1964 Problèmes nouveaux de la théorie du droit dans l'évolution de la démocratie socialiste /A/
- 1964 A szocialista állam- és jogfejlődés újabb tendenciáiról /Magyar Jog, 241.old./
- 1964 A szocialista állam funkcióinak és mechanizmusának egyes elméleti kérdéseiről /Állam és igazgatás, 673.old./
- ⑨ 1965 L'État socialiste et la théorie marxiste de l'État et du droit /A/
- 1965 Állam és jogelmélet /egységes jegyzet/
- 1965 A társadalmi öngazgatásról /Állam és igazgatás, 496.old./
- ⑧ 1965 Actual problems of socialist jurisprudence /Pécsi Acta/
- 1966 Theory of the representative organs with state authority /recenzió - Acta Jur. Acad./

- 1974 Novúje harakternúje csertú razvityija goszudaresztva
i prava na osznove izmenyenyija Konsztitucii Vengersz-
koj Narodnoj ...
- 1975 Die neue Monographie von Imre Szabó über die kultureller
Rechte /recenzió - Acta Jur. Acad./
- 1975 Development of the political and legal system of the
Hungarian people's republic in the past 30 years
- 1975 Ua. orosz nyelven
- 1976 Système juridique, brancho du droit, branche de science
juridique eu égard aux conditions en Hongrie /A/
- 1977 Szemelvényok állam- és jogelméleti szerzők műveiből
/egységes jegyzet - társz./ I/1
- 1977 Ua. I/2
- 1977 Introduction á l'Histoire des Donctrines Politico-
Juridiques /A/
- 1979 Az emberi jogokról /társz./ - különlenyomat Csongrád
megyei szemle 1979-es számából
- 1980 Société, état, administation pblique /A/

- 1974 Novóje harakternóje csertó rozvityije goszudarestva
i prova na osznoye izmenenyije Konsztitucii Vengoraz-
koj Narodnoj ...
- 1975 Die neue Monographie von Imre Szabó über die kulturellen
Rechte /recenzió - Acta Jur. Acad./
- 1975 Development of the political and legal system of the
Hungarian people's republic in the past 30 years
- 1975 Ua. orosz nyolvan
- 1976 Système juridique, branche du droit, branche de science
juridique ou égard aux conditions en Hongrie /A/
- 1977 Szemelvények állam- és jogelméleti szerzők műveiből
/egyedűes jegyzet - tárcsz./ I/1
- 1977 Ua. I/2
- 1977 Introduction à l'Histoire des Doctrines Politico-
Juridiques /A/
- 1979 Az emberi jogokról /tárcsz./ - különlenyomat Ceongrád
megyei szemle 1979-es számából
- 1980 Société, état, administration pblique /A/